

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Крашеніннікова Т.В., Руколянська Н.В.

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ
ПРАКТИКУМ**

**Дніпро
2021**

УДК 811.161.2 (075.3)
ББК 81.2 (УКР)
К 78

Рецензенти:

Лупінович С.М., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та методик навчання комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Сковронська І.Ю., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ

К-78 Крашеніннікова Т.В., Руколянська Н.В. Українська мова професійного спрямування: Практикум. Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2021. 190 с.

Практикум містить різноманітні практичні та тестові завдання з дисципліни Українська мова професійного спрямування, враховуючи нові правописні вимоги. Їх основу складають слова, словосполучення, речення та зв'язні тексти.

Рекомендовано для підготовки здобувачів вищої освіти гуманітарних спеціальностей та для викладачів закладів вищої освіти.

© Крашеніннікова Т.В., 2021 р.
© Руколянська Н.В., 2021 р.
© ВВПЗ «ДГУ», 2021 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ОРФОЕПІЯ ТА ФОНЕТИКА	6
Практичні завдання	6
Тестові завдання	13
ГРАФІКА. ОРФОГРАФІЯ	18
Практичні завдання	18
Тестові завдання	41
МОРФОЛОГІЯ	49
Практичні завдання	49
Тестові завдання	67
ЛЕКСИКА ТА СЕМАНТИКА	76
Практичні завдання	76
Тестові завдання	86
МОРФЕМІКА ТА СЛОВОТВІР	98
Практичні завдання	98
Тестові завдання	101
СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ	102
Практичні завдання	102
Тестові завдання	121
СТИЛІСТИКА ТА РЕДАГУВАННЯ	125
Практичні завдання	125
Тестові завдання	145
ПЕРЕКЛАД	157
Практичні завдання	157
Тестові завдання	170
ДОДАТОК	172
Рекомендації щодо роботи над помилками	172
Схеми лінгвістичного аналізу	172
Короткий словник слів із літерою Г	177
Російсько-український словник юридичного спрямування	181
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	188

ПЕРЕДМОВА

Здобуваючи вищу освіту, кожен студент має усвідомлювати, що з усіх наук йому варто опанувати, насамперед, мову, якою б він вільно, легко, точно та грамотно міг викладати свої думки. Слід пам'ятати, що майстрами в цьому стають не тільки завдяки знанням основних правил орфографії та пунктуації, а й через практику їх застосування й вироблення навичок.

Формуючи себе як фахівця в галузі розумової праці, яка неминує вимагатиме спілкування, необхідно удосконалити техніку свого усного мовлення. Цьому допоможуть вправи та завдання з фонетики й орфоєпії, які дадуть можливість натренувати необхідні вимовні навички.

Оскільки письмо вторинне щодо усного мовлення, то в нього є свої норми, володіння якими засвідчує високу культуру комуніканта. При цьому враховуються такі навчальні моменти: опанування основними видами мовної діяльності (переклад тексту, мовне редагування й компресія текстів, виявлення парадигматичних та синтагматичних зв'язків між словами тощо); удосконалення вироблених умінь та навичок грамотного українського мовлення й письма тощо.

В основу курсу «Українська мова професійного спрямування» покладено матеріал, який сприятиме поглибленню мовних знань на всіх рівнях сучасної української літературної мови.

Мета практикуму – допомогти поновити й удосконалити знання з української мови.

У навчально-методичному виданні вміщено вправи та завдання, які дібрано з урахуванням існуючого в освітньому контенті або створеного авторами навчального матеріалу. Кількість запропонованих вправ до різних тем неоднакова, що обумовлено специфікою мовного матеріалу або складністю його для засвоєння. Вони сприяють відновленню, поглибленню та систематизації знань здобувачів вищої освіти з української мови, закріплюють правописні навички і прищеплюють навички самоконтролю, а також містять матеріал виховного характеру та спрямованого на осмислення студентами загальнолюдських цінностей, створюють певну мотиваційну установку для природного спілкування рідною мовою.

Більшість вправ студенти можуть виконати самостійно або під керівництвом викладача. У деяких випадках їм запропоновано звернутися до словників, довідників, книг, які допоможуть виконати завдання творчого характеру. Інакше кажучи, здобувачі вищої освіти повинні не тільки знати будову мови в цілому, а й бачити її роботу в різних формах і стилях мовлення,

а також уявляти собі, які величезні можливості мають на перший погляд незначні деталі мови при вмілому користуванні ними на практиці.

Зміст практикуму об'єднаний єдиним принципом – комунікативною спрямованістю, що передбачає розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності – говоріння, аудіювання, читання і письма. Цей головний принцип навчання відображений у змісті текстового матеріалу (інформативність і проблемність текстів, що схиляють до спілкування) і в системі завдань. Визначальним принципом посібника стає функційний підхід до навчання, що передбачає розгляд одиниць мови в системі і використання їх в усному чи писемному мовленні.

Загалом практикум допоможе викладачеві сформувати у студентів інтерес до вивчення мови, розвивати їх мислення й творчі здібності, використовуючи можливості мовного контенту у професійній діяльності.

ОРФОЕПІЯ ТА ФОНЕТИКА

Мета – формування орфоепічної та фонетичної компетенцій, удосконалення навичок усного мовлення студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Поставте наголос у поданих словах, прочитайте їх; з'ясуйте вимову наголошених та ненаголошених голосних.

Березень, весняний, глибочінь, чепурний, левада, незліченний, окриленість, смородинник, утвердитися, утеплити, чебрець, червінець, черствішати, шелестіти, шерстистий, шестигранник, шеститижневий, широкоплечий, ясененький.

Листопад, терпкий, загадка, наклеп, недобиток, перевертень, недогризок, рукопис, сторінки (мн.), гаряче, мабуть, ненависний, черствіти, гуляш, гучний, каталог, засуха, форзац, квартал.

Вправа № 2

Прочитайте текст, дотримуючись правил орфоєпії. Визначте способи позначення м'яких приголосних у словах.

Реставрація совісті

Товариство рідної мови – це об'єднання людей, які зрозуміли, що, захищаючи мову від ерозії, а духовну культуру від обміління, вони піднімають голос проти насильства над людським розумом і над природою, борються за справедливе розв'язання соціальних, економічних і екологічних проблем. Захищаючи сьогодні українську мову, ми беремо під захист плюралізм думок і свободу їх проголошення, вільний доступ до скарбниці нашої пам'яті, виборюємо право знати екологічну ситуацію в республіці. Якщо нам болить доля української мови, ми не пройдемо байдужими спостерігачами мимо фантастичної денаціоналізації багатьох малих народів Півночі і перетворення їх одвічних оленярських територій у звалища, мертві зони; ми зрозуміємо біль захисників чистоти Ладоги й Байкалу, Севану і колишнього Аральського моря. Отже, дбати про мову – це справа совісті сучасної людини, якщо вона громадянин і патріот, а не бюрократ і обиватель.

Мова – явище суспільне. Суспільство здорове, життєздатне, коли воно складається не з безликих індивідуумів, а з громадян, патріотів своєї землі.

Патріотизм починається зі ставлення до своєї мови. Об'єктивно поняття рідної мови виступає поряд із поняттям рідного дому, батьківської хати, материнського тепла, вітчизни, тобто мова сприймається не просто як засіб комунікації і навіть не тільки як знаряддя формування думок, а значно інтимніше – як рецептор духовно-емоційного життя людини. Рідна мова є одним із головних засобів, за допомогою яких створюється соціальний механізм успадкування культури від покоління до покоління, тобто вироблення національної культурної традиції... Позбавити людину рідної

мови – чи то згідно з її волею, чи всупереч їй – аморально: це те ж саме, що підрізати коріння її духовності.

(В. Русанівський)

Вправа № 3

Простежте, чи відповідає вимова написанню у поданих словах. Над тією частиною слова, що не відповідає, зазначте у квадратних дужках буквами, які позначають звуки, що реально вимовляються. Перевірте правильність вимови за словником-довідником.

Безжурний, боротьба, вогкий, вокзал, вчишся, дочці, завітчаний, звістці, зчистити, кігті, льотчик, молотьба, не вріжся, просьба, сміється, смієшся, студентський, туристський, шістнадцять.

Вправа № 4

Запишіть слова певної семантичної групи (наприклад, назви людей за родинними стосунками, за професією, назви просторових, часових понять, назви будівель і т. ін.), охарактеризуйте їх із погляду прояву орфоепічних норм.

Вправа № 5

Перекладіть слова українською мовою. Порівняйте вимову дзвінких і глухих приголосних в українській і російській мовах.

Аболиция, абстрактный, абьюрация, агентурный, административный орган, вручать, всенародный, корреспонденция, криминалистический, криминогенный, критерий, оборонять, предьявлять, презентация, премиально-прогрессивный, принцип, система, страховка, строевой, суд, фирменный.

Вправа № 6

Прочитайте поданий текст, дотримуючись норм вимови голосних і приголосних звуків. Випишіть слова, які мають орфоепічні особливості щодо вимови приголосних звуків і їх сполучень, охарактеризуйте ці особливості.

Мова – це найцінніше багатство нації. Хоча здавна в житті є, я б сказав, два полярних погляди на мову. Одні бачать у ній лише засіб спілкування, інші – душу народу, вияв його характеру, самобутності.

Можна сказати навіть, що це своєрідний генофонд національної культури. Так, наприклад, відомо, що білоруси протягом століть були позбавлені власної державності, існували в умовах жорстокого соціального гніту. Але завжди з нами залишалася рідна мова, був фольклор, і це давало надію на відродження національної самосвідомості, культури і державності. Втративши мову, ми б зникли з лиця землі, як колись зникли літописні ятвяги, що населяли північно-західну Білорусію.

Є національна мова, – отже, є і національність.

(В.Биков)

Вправа № 7

Прочитайте вголос. З'ясуйте різницю у вимові звуків, позначених буквами г та ґ. Чому і коли ґ повернули до нашої абетки?

Агрус, глум, гніздечко, гніт (уярмлення), голубіння, горлиця, горниця, горнята, гудити, гуслі, гучний, гава, гандж, гедзь, гніт (стрічка).

Вправа № 8

Виразно прочитайте слова і поясніть вимову африкат.

Бездзвінні, відродження, джайран, Джакарта, Джамбул, джгут, джеркотіти, Джонатан, дзвіниця, дзвонар, дзенькіт, дзьоб, дзю-до, дзюркотливий, нагороджувати, ненавиджу, перешкоджати, пробудження, проціджений.

Вправа № 9

Визначте, яку норму вимови приголосних звуків ілюструють слова кожної групи. Доповніть кожну групу іншими словами, підпорядкованими цій самій нормі.

Вернісаж, допомогти, дядько, сад, скрізь, сядь, хліб, хлібороб, хто-небудь; актив, кров, суглоб, чорнослив, шов; параграф, філософія, флагман, фраза, фрукти; захват, розхвильований, хвалити, хвороба; берег, ганчірка, гідність, говорити, дисгармонія, діафрагма, пиріг; гава, глей, ґрунт, гудзик; дзенькіт, дзеркало, дзижчати, дзьоб, дзюрчати; джерело, джунглі, ходжу; жнець, молодець, мудрець, співець; абзац, бац, принц, шприц; буквар, вірте, календар, перевір, секретар, чотирма; воґко, вокзал, легко, молотьба, нігті, просьба, хоч би.

Вправа № 10

Прочитайте текст і зробіть його орфоепічний аналіз.

Мова народу твориться колективно, беруть участь у цьому великому процесі і сивий людський досвід, і закохана юність, і бурхлива дитяча уява, бо кого ж із нас не тішило, яку мовотворчу обдарованість, винахідливість виявляють малюки, які серед них бувають геніальні лінгвісти!

(О.Гончар)

Вправа № 11

Поставте наголос у поданих словах, звірте правильність виконаного завдання з «Орфоепічним словником».

а) асиметрія, безгрошовий, бездоглядний, вводити, визвольний, визнання, вираження, виразний, вірнопідданий, внести, втрутитися, дворище, дециметр, доповідач, завдання, загалом, захворіти, значимий, зобразити, котрий, медикаменти, черговий, читання;

б) відповісти, гаряче, гаряче, гуляш, гучний, загадка, засуха, каталог, каталог, квартал, кидати, кидати, листопад, мабуть, наклеп, ненависний, недобиток, недогризок, перевертень, перепустка, рукопис, сторінки (мн.), терпкий, форзац, черствіти, черствіти.

Вправа № 12

Виділіть у словах наголошені склади, перевірте правильність наголошування за словником наголосів.

Атлет, аргумент, дефіс, діалог, драматургія, генезис, експерт, іскра, кінематографія, металургія, ненависть, псевдонім, симетрія, стенографія, фундамент.

Вправа № 13

Випишіть зі словника наголосів десять слів на фахову тематику, що мають варіантний наголос.

Вправа № 14

Перекладіть слова українською мовою. В російських та українських словах поставте наголоси, порівняйте їх.

Агентство, алфавит, атлет, верба, демократія, діалог, договір, документ, доцент, інструмент, каталог, квартал, кілометр, монолог, почався, партнер, повторим, статуя, фарфор, шофёр.

Вправа № 15

Дотримуючись правильної інтонації, прочитайте вголос текст, що складається з розповідних речень. Зверніть увагу на те, з якого слова починається зниження голосу.

Ми сиділи в садку чудовим весняним вечором. Весна подихала тим лагідним диханням уст своїх, коли вона тільки що відчинить чарівною рукою двері тепла, радощів, любові. Природа ще не розгорнула всіх див своїх; вона тільки що прокинулася, тільки що почала творчу працю свою. Якесь вільне зітхання стояло в тихому, легкому повітрі, напоєному пестінням. Життя, нове, молоде життя чути було навколо. Молоденька травиця навіть і при вечоровому світлі відбивала ярою барвою від чорної, ще вогкої землі. Садок стояв нерухомий, укритий більше цвітом, ніж листом, укритий тим білим та ясно-рожевим цвітом надії, ніжної, непорушеної краси. Сам соловейко тим чарівним співом розвивав той цвіт... тож пісня його єдналася і з тим цвітом, і з прозорою блакиттю весняного неба; воля, щастя озивалися в тім співі!

(О. Пчілка)

Вправа № 16

Зробіть детальний усний переказ тексту.

Цікава фонетика

Є мови, які люблять приголосні в певному місці слова чи складу. Наприклад, склади китайської мови можуть починатися на будь-який приголосний, а закінчуватися – лише на **й, н, нь**. Ескімоські слова не можуть закінчуватися такими звичними для нас звуками, як **в, ф, н, л, р**. У корейській мові будь-який глухий приголосний, потрапляючи в оточення голосних, стає дзвінким.

В усіх мовах світу звуки творяться шляхом видихання повітря, у бушменській мові – навпаки. Ці звуки називаються клацаючими або кліксами. Наприклад, є звук «квакаючий», є звук, що нагадує хлопання пробки, є навіть звук, подібний до звуку поцілунку. Але і це не все. Клацаючі звуки можуть бути дзвінкими, носовими, вимовляться з придином і без нього. В одній із бушменських мов кількість кліксів становить 60%. Мовлення на такій мові створює дивне враження якогось клацання, всмоктування, хлопання пробки, квакання, звуків поцілунків тощо.

У мовах народів Кавказу теж є велика кількість гортанних, придинових приголосних. У мові адигейців кількість приголосних сягає 66, а в абхазькій діалекти (наприклад, бзібський) нараховують 70-80 приголосних фонем.

Найменше фонем у мовах корінних жителів Австралії і Полінезії. Зокрема, у мові австралійського племені аранта є лише 3 голосні і 10 приголосних фонем. У мові гавайців 5 голосних і 7 приголосних. І все ж рекордсменом по найменшій кількості голосних, мабуть, буде мова убихів. Сто років тому убихи переселились із району нинішнього Сочі в Турцію і зараз майже втратили свою рідну мову. У їхній мові – 2 голосні, зате 82 приголосні фонем.

(З журналу)

Вправа № 17

Поставте наголос у поданих числівниках. Звірте виконане завдання за словником. Укажіть у дужках, до якого відмінка належать числівники.

Вісімдесят, вісімдесятьома, вісімдесятьох, дев'ятнадцятьох, одинадцять, п'ятнадцятьох, сімдесяти, сімдесятьом, сімдесятьох, тридцятьох, чотирнадцять, чотирнадцять, шістдесятьом, шістнадцятьох.

Вправа № 18

Поставте наголос у поданих дієсловах. Перевірте виконане завдання за словником. Прочитайте, дотримуючись правил орфоенії.

Зненавидіти, зобразити, кінчити, клепати, коштувати, обвести, об'єднати, перевести, підвести, під'їздити, поєднати, понівечити, принести, спотворити.

Вправа № 19

Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть правильну вимову глухих та дзвінкх приголосних.

Без палиці, безпека, безсистемний, берегти, боротьба, відтанути, відхилити, вогко, зсипати, зчепити, лічба, могти, навстіж, нігті, розкішно, розпитати, розсунути, сповідь, сформуваи, швидко, шибка.

Вправа № 20

Визначте й підкресліть різними кольорами відповідно до літературної вимови дзвінки та глухі приголосні у поданих нижче прислів'ях/приказках.

Не той ворог, що перед тобою, а той, що за спиною.

Бійся пса не того, що гавка, а того, що лащиться.

Я з тобою – як риба з водою: я на лід, а ти під слід.
Словом як листом стеле, а ділом як голками коле.
Говорить прямо, а робить криво.
Підлеслива людина – гадюка під квітками.
Повзком, де низько, тишком, де слизько.
Потайного собаки гірш треба боятись.
Поможи, Боже, і нашим, івашим.
Дивиться лисицею, а думає вовком.
Очима світить, а боком душу тягне.
Ти йому не вір, то звір: як не вкусить, то зляка.
Такий сторож з вовка при вівцях, як з кози при капусті.
Пожалів вовк кобилу – залишив хвіст та гриву.
Бійся папа спереду, коня ззаду, а хитрої людини з усіх боків.
Вдача собаки: не брехне, то й не дихне.
Се ще вилами на воді писане, а граблями скороджено.
Чи чорт видав, щоб ведмідь щебетав.
Наговорив сім мішків горіхів гречаної вовни, та всі неповні.

Вправа № 21

Перепишіть подані нижче українські прислів'я та приказки і поясніть специфіку вимови звуків [ж], [ч], [ш].

От, що вийшло: ні тарантас, ні дишло.
Навіщо й покришка, коли горщик пустий.
Густо дивиться, та рідко бачить.
Оце вишив – два чоботи на одну ногу.
Не вважай на врожай, а жито сій, то хліб буде.
Не варт і печеної цибулі.
Уночі тріщить, а вдень плющить.
Весна ледачого не любить.
Влітку один тиждень рік годує.
Не насушиш насіння – посушиш голову.
Дощ іде не там, де ждуть, а там де жнуть, не там, де просять, а там, де косять.
Казав млин: що то за жито, що рік не вродило, та й голоду наробило? А я не родив сім літ, а голоду ніт.
Синиця пищить – зиму віщить.
Взявся за гуж, не кажи, що не дуж.

Вправа № 22

Поставте наголос у словах.

Видання, випадок, дефіс, договір, завжди, каталог, лише, український, урочисто, феномен, форзац.

Вправа № 23

Орфоепічний словник фіксує ряд іменників із паралельним наголошуванням: *відчай і відча́й, о́гріх і огрі́х, перéспів і переспі́в тощо. Поміркуйте, чому деякі слова мають подвійне наголошування. Якому варіанту віддаєте перевагу Ви?*

Вправа № 24

Перепишіть, добираючи з дужок потрібні букви.

1. Мій поклик: праця, боро(т, д)ба, свобода ... (І. Франко) 2. До правди тя(ш, ж)ко ми доходим, неправда прийметься за мить... (Д. Павличко) 3. На бистрині неле(х, г)ко плавають (Д. Павличко) 4. Хоч як не(х, г)ко розібратись у подіях, проте найва(ш, жч)є розібратись у собі. (В. Забаштанський) 5. Мечуться хвилі горбаті, гострять об палубу кі(х, г)ті. (Л. Костенко)

Вправа № 25

Впишіть у три колонки слова, що починаються 1) на сонорний; 2) на дзвінкий; 3) на глухий.

Жасмин, трубач, серце, яструб, ледве-ледве, кипарис, джерельце, грім, віз, фонтан, дзеркало, насип, число, ювелір, пейзаж, їзда, багаж, черевики, матрац, двигун, щит, радощі, шуміти, загадка.

Ключ. З останніх букв прочитаєте вислів В. Сухомлинського.

Вправа № 26

Впишіть у три колонки слова, що починаються: 1) на губний; 2) на зубний; 3) на шиплячий:

Дощ, п'ятниця, жарт, щонайкраще, зерно, в'юк, грань, надріз, дзвін, брязкіт, час, шлях, цятка, тьмянний, клопіт, м'ясо, джерело, льодохід, шов, фельдшер, щілина, хитрощі, сонце, виріб, товариш, шукає, м'ята, радість.

Ключ. З останніх букв дочитаєте до кінця прислів'я «Голова-...».

Вправа № 27

Поясніть різницю в значенні виділених однакових букв і буквосполучень:

Сяяти, м'якосердя, ягня, малюють, підзеленити і подзеленькати, підземний і подзьобаний, віджити і воджу.

Вправа № 28

У кожній парі допишіть слово, яке відрізнялося б від попереднього лише одним першим звуком (не буквою).

Джаз – г..., джміль – х..., дзень – д..., дзявкати – г..., дзьоб – л..., льон – с..., люк – л..., лак – л..., їсти – с..., юшка – в..., тьяма – я..., ясно – р..., цькувати – о..., щенята – о... .

Вправа № 29

Впишіть у три колонки слова, у яких: 1) звуків і букв порівну; 2) звуків менше ніж букв; 3) звуків більше ніж букв:

Радію, праця, рідня, дзюркіт, авіалінія, алюміній, дощ, жолудь, емальований, цятка, об'їзд, сім'я, розбуджений, електродзвоник, троє, ячмінь, льон, ідея, обсаджувати.

Ключ. Із перших букв повинен скластися вислів Максима Рильського.

Вправа № 30

Дайте заголовки тексту і його смисловим частинам. Запишіть їх та затранскрибуйте слова із заголовків, охарактеризуйте спочатку вимову голосних, а потім приголосних звуків.

Серед багатьох складових авторитету керівника найважливішими в сучасних умовах будуть напевне чуйність і вимогливість. Чуйність керівника у поєднанні з тактом забезпечує сердечність і демократизм стосунків у колективі, створює морально-психологічні умови для радісної праці.

Чуйність не можна змішувати з прекраснодушністю, для якої характерні краснобайство, слабовілля, поступливість. Прекраснодушність як риса характеру може завдати великої шкоди справі і навіть привести до розкладу колективу.

Для успішного керівництва колективом чуйність керівника повинна доповнюватися вимогливістю. Без вимогливого керівника, котрий добре знає можливості людей, колектив не може рости і розвиватися. Справедливо оцінювати зроблене, не забувати відзначати успіх, ініціативу, навіть просто намагання щось поліпшити, нехай поки що і без помітних наслідків – все це слід уміти керівникові. Але передусім – добре знати справу. В усіх деталях. Нині багато хто нарікає на обставини: мовляв, вимагалася не справа, а справна цифра, не міркування, а піддакування, не дії, а рапорти... Це правда. Була така практика. За справну цифру, за дзвінкий рапорт, хоч і з припискою, купувався «авторитет» серед начальства. Бо начальству це було потрібно для підтримання своєї репутації у ще вищих чинів. І так далі. Це ставало самоціллю... Де вже там думати про діло!

Але були інші люди, котрі здобували авторитет роботою, поведінкою, ставленням до людей. Вони були, незважаючи на складні обставини життя. І через те сьогодні нам є у кого вчитися.

(А. Мяловицький)

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Як у лінгвістичній літературі називають сукупність норм літературної мови, що регулюють правильну вимову звуків, звукосполучень та наголошення слів?

- а) норми наголошення слів
- б) норми інтонуювання слів
- в) орфоепічні норми
- г) орфографічні норми
- г) стилістичні норми

2. Завершення думки в усному мовленні позначається:

- а) різкою зміною тональності
- б) підвищенням тону
- в) розтягуванням слів
- г) пониженням тону
- г) тон не змінюється

3. Знайдіть варіант, що відповідає визначенню поняття «темп мовлення»:

- а) швидкість, із якою мовець промовляє слова
- б) сукупність рухів вимовних органів
- в) чергування звучання мови і пауз
- г) ритмомелодійний лад мовлення
- г) чергування наголошених і ненаголошених складів

4. Яка із пауз викликана необхідністю вдихнути повітря?

- а) фізіологічна
- б) граматична
- в) логічна
- г) психологічна
- г) синтаксична

5. Визначте, що є необов'язковим компонентом інтонації:

- а) тембр
- б) наголос
- в) темп
- г) пауза
- г) мелодика

6. Що означає знак // у партитурі тексту?

- а) пауза середня
- б) пауза довга
- в) підвищення тону
- г) логічний наголос
- г) виділення особливим тоном

7. Фразовий наголос – елемент...:

- а) мови
- б) мовлення
- в) мовознавства
- г) мовного етикету
- г) синтаксису

8. Який наголос властивий українській мові?

- а) динамічний

- б) нерухомий
- в) постійний
- г) різномісний
- г) рухомий

9. Що є головною особливістю вимови українських голосних?

- а) варіативність вимови
- б) кількісна редукція ненаголошених голосних
- в) лабіалізація голосних
- г) повне творення голосних в усіх позиціях
- г) якісна редукція ненаголошених голосних

10. Який варіант фонетичної транскрипції відповідає орфоепічним нормам сучасної української літературної мови?

- а) [багаство]
- б) [багатство]
- в) [багацтво]
- г) [багацтво]
- г) [богацтво]

11. В якій групі слів нормативно наголошеним є передостанній склад?

- а) демократія, Україна, документ
- б) закон, міра, черга
- в) кілометр, зобов'язання, в'язень
- г) новий, визнання, чемність
- г) одинадцять, чотирнадцять, вісімнадцять

12. Вкажіть, які норми регулюють правильність вимови:

- а) орфоепічні
- б) морфологічні
- в) синтаксичні
- г) фонетичні
- г) пунктуаційні

13. Інтонація – це:

- а) ритмомелодійний лад мовлення
- б) уміле володіння художнім словом
- в) чітка вимова звуків
- г) правильне вживання розділових знаків
- г) емоційна реакція

14. Виразність мовлення може бути досягнута, коли:

- а) мовець усвідомлює те, про що говорить
- б) мовець не знає мови, якою говорить
- в) автор несвідомо добирає мовні засоби

- г) людина мислить за шаблоном
- г) мовець не володіє нормами літературної мови

15. Логічний наголос – це:

- а) виділення голосом одного із елементів фрази
- б) головна думка фрази
- в) виділення голосом складу у слові
- г) членування мовлення паузами
- г) специфічний порядок слів у реченні

16. Найбільше підвищення тону відбувається:

- а) у окличних фразах
- б) у питальних фразах
- в) у розповідних фразах
- г) у спонукальних фразах
- г) у риторичних запитаннях

17. Як називається розділ мовознавства, який вивчає і встановлює систему загальноприйнятих правил літературної вимови відповідно до норм національної мови?

- а) орфографія
- б) орфоепія
- в) пунктуація
- г) фонетика
- г) фонологія

18. Як вимовляються в українській мові дзвінкі приголосні в кінці слова?

- а) глухо
- б) дзвінко
- в) з наближенням до наступного звука
- г) з наближенням до парних глухих
- г) пом'якшено

19. Визначте групу слів, у яких звуків менше ніж літер:

- а) дьоготь, льон, компаньйон
- б) задумається, ллещ, солов'ї
- в) комюніке, чіткість, століття
- г) п'ють, сльози, юрист
- г) пригощати, яблуко, обличчя

20. У якому рядку допущено помилку: «Фонетичні процеси – це...»:

- а) історичні чергування голосних
- б) будова словосполучень
- в) чергування приголосних при словозміні, словотворенні

21. Орфоепічні норми української мови – це...

- а) вимова голосних та приголосних
- б) правила правопису
- в) вимова голосних та приголосних; правила правопису; морфологічні норми; граматичні норми

22. Які групи слів мають у вимові однакові приголосні (г)?

- а) (г,г)ерб, (г,г)ромада, (г,г)рупа
- б) (г,г)ість, (г,Г)осподарський, (г,г)удзик
- в) (г,г)рабійник, (г,г)енерал, г(г)рати (іменник)
- г) а(г, г)рус, (г,г)рунт, (г,г)гатунок
- г) про(г,г)рес, (г,г)анок, (г,г)алузь

23. Яка літера завжди позначає два звуки?

- а) Е
- б) Є
- в) Щ
- г) Ю
- г) Я

24. Як називається система загальноприйнятих правил, що визначає способи передачі звукової мови на письмі?

- а) графіка
- б) морфологія
- в) орфографія
- г) орфоепія
- г) пунктуація

25. Фразовий наголос – елемент...:

- а) мови
- б) мовлення
- в) мовознавства
- г) мовного етикету
- г) синтаксису

26. Основний критерій правильного мовлення:

- а) дотримання мовних норм
- б) змішування норм різних мов
- в) стилістичний дисонанс
- г) суперечність законам мови
- г) необгрунтоване застосування норм різних стилів

27. Вкажіть, що не використовується для активізації уваги під час розмови:

- а) ритмізація мови
- б) підвищення голосу

- в) рівний тон мовлення
- г) зображення сказаного

28. Визначте, яка із характеристик не називає ознаку мовлення:

- а) різноманітність
- б) логічність
- в) виразність
- г) чистота
- г) графічність

29. Найбільше підвищення тону відбувається:

- а) у риторичних запитаннях
- б) у питальних фразах
- в) у розповідних фразах
- г) у спонукальних фразах
- г) у окличних фразах

ГРАФІКА. ОРФОГРАФІЯ

Мета – формування орфографічної компетенції, удосконалення навичок писемного мовлення студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Вставте потрібні прийменники та сполучники:

Обабіч чорною стіною виструнчились сосни (і, й) шепочуться між собою. Холодний вітер знаходить тебе, (у, в) який би бік не повернувся... Відлунюється (у, в) принишклому лісі дзвін колісних шин. Ходором ходить з боку на бік віз, (й, і) здається, що зорі на небі не стоять на одному місці.

Вправа № 2

Вставте на місце крапок і-й, у-в, поясніть вживання їх. Які є інші засоби милозвучності мовлення?

Не спішила, хай буде .. отак. Ніби трава виросла вище людей, вище димарів .. дерев, хай плаває ..се .. зеленій повені, бо з неї й почалося життя на землі, коли перша тоненька травичка продзьобала шкаралупу розігрітої сонцем черноземлі, виглянула .. ..же не змогла заховатися назад, її зразу ж задурманив цей спокусливий простір із великодушним сонцем .. високості, з життєдайною вологою, із молодими вітрянками, що ходять навшпиньках, із хисткими, мінливими міражами, що гаяться на обрії.

Лелечко, як воно .. нашому світі придумано! .. життя цілісінького не вистачить, щоби .. се досягнути, .. сім начудуватися досхочу. ..се біжимо кудись,

піддаємося дрібним спокусам, споживаємо час, як повітря, а не помічаємо, як душа черствіє ще в зав'язі.

Вправа № 3

Запишіть, вставляючи замість крапок потрібні слова чи префікси, поясніть вживання їх.

у-в: живемо .. Сквирі, наші рідні .. Обухові, працюю .. Україні, перебуваю на лікуванні .. стаціонарі, пірнаю глибоко .. воду, піднімаю голову .. гору, буває різне .. житті, зібралися дома .. Ірини, уважно заглиблююся .. роботу, .. школу діти йдуть .. 6 років, ходила .. аптеку, бачила .. фільмі;

і-й: брат .. сестра, сестра .. її чоловік, студенти .. аспіранти, зібралися сусіди .. родичі, вчора .. сьогодні, минуле .. сучасне, .. довго так буде, зупинився .. спитав, вуз .. школа, школа .. вуз, дерева ..кущі, борщ .. каша, груша .. яблуко, працювати .. відпочивати.

Вправа № 4

Випишіть у першу колонку слова, у яких чергування у з в можливе, а в другу – де його немає.

Уранці, взимку, влада, указка, управа, вплив, враження, уява, Урал, Уфа, увечері, урожай, увага, уже, урок, вклад, Уругвай, умова, вболівати.

Вправа № 5

Словниковий диктант. Визначте, які слова відповідають фонетичному та історичному принципам української орфографії. Поясніть чому:

Сортообмін, спаніель, тритонний, тургенєвський, Тянь-Шань, Веллінгтон, роззброювати, схибити, ветеринар, вузький, всухом'ятку, фамільярний, фюзеляж, харків'янин, шеренга, шістдесятиметровий, Юнайтед Пресс Інтернешил, щосили, якийсь-то, яструб'ятник.

Вправа № 6

Із тексту виберіть слова, які відповідають морфологічному принципу:

Великий старосвітський годинник на стіні показував рівно годину по півночі, коли вони проходили коридором сонного будинку районного управління НКВД, вони – це Андрій, розхристаний, в розшнурованих черевиках і в бриджах на випуск, і чепурний чорнявий юнак в добре припрасованій, строгій уніформі сержанта своєї знаменитої фірми. Юнак був нахмурений і... з сивизною на скронях, серйозний, але дуже чемний, аж занадто чемний.
(І. Багрянний «Сад гетсиманський»)

Вправа № 7

Поясніть, за яким принципом орфографії написано подані слова, якою мірою відповідає вимова приголосним літерам, що їх позначають.

Каска, безпечний, спитати, рід, списати, розкішно, натхнення, сфотографувати, підступитись, берегти, мерехтіти, швидко, безкрай, могти, схилити, ворог, книжка.

Вправа № 8

Поясніть значення іншомовних слів з літерою г.

Абориген, авангард, агент, агресія, аргумент, багаж, браунінг, бригада, вагон, газон, галіфе, гальорка, гардемарин, гвалт, гвардія, генерал, геноцид, гестапо, гільдія, гравітація, гренадер, деградація, делегат, диригент, екстравагантний, кавалергард, контингент, легіон, лінгвістика, негатив, оригінал, плагіат, регіон, томагавк, тренінг, фугас, шлагбаум.

Вправа № 9

Перепишіть словосполучення, вживаючи велику чи малу літеру; поставте, де треба, лапки.

Парк (Б, б)улонський (Л, л)іс, місто (В, в)еликі (Л, л)уки, (П, п)алата мір і вимірних приладів, (Т, т)овариство (З, з)нання, (В, в)ерховна (Р, р)ада України, (М, м)узей українського мистецтва, (Б, б)удинок мод, (П, п)алац спорту, підручник (І, і)сторія України, орден (С, с)лави, медаль (З, з)а визволення Києва, (М, м)іжнародний (Ж, ж)іночий день, (Д, д)ень космонавтики, (С, с)узир'я (В, в)еликої (В, в)едмедиці, (Р, р)ада (Б, б)езпеки ООН, (В, в)еликий (П, п)іст.

Вправа № 10

Розкриваючи дужки, запишіть велику чи малу літеру у словосполученнях; поставте, де треба, лапки.

Історія (С,с)ходу, народи (П,п)івдня, наказ (З,з)евса, протока (К,к)арські (В,в)орота, набережна (Л,л)ейтенанта Шмідта, місто (Б,б)іла (Ц,ц)ерква, (Б,б)ілоцерківські вулиці, (П,п)ечерський (У,у)звіз, (Д,д)онецький (Б,б)асейн, (П,п)ілотований комплекс (М,м)ир, (І,і)нститут (У,у)країнської мови, кінофільм (Т,т)іні забутих предків, орден (В,в)ітчизняної (В,в)ійни, (О, о)рганізація (О,о)б'єднаних (Н, н)ацій.

Вправа № 11

На основі поданих прикладів сформулюйте правила вживання великої та малої літери.

Б. Д. Грінченко, Леся Українка, Кобзар (про Т. Г. Шевченка), максим (кулемет), рентген (апарат), дизель (двигун), киянин, українець, гагаузець, директор, головний технолог, Велика Ведмедиця, Чумацький Шлях, Земля, земля, Місяць, місяць, південь, захід, схід, країни Заходу, культура Сходу, райони Півдня, Всесвітня Рада Миру, Організація Об'єднаних Націй, Товариство української мови імені Т.Г. Шевченка, Придніпров'я, Шевченківська премія, шевченківські рими.

Вправа № 12

Запишіть слова з великої або малої літери і поясніть свій вибір.

Володимир (в)еликий, (к)аменяр, (п)атріарх, (п)рем'єр-(м)іністр, (п)апа (р)имський, (є)пископ, (р)ектор (ю)ридичної (а)кадемії, (п)рокурор, (н)ародний (д)епутат (у)країни, (м)іністр (о)світи (у)країни, (м)іністерство

(в)нутрішніх (с)прав, (к)обзар, (с)уддя, (а)соціація (м)іст (у)країни, (н)аддніпряньський (р)айсуд (ч)еркас, (ц)ентральна (в)иборча (к)омісія (у)країни, (г)рупа (р)озвитку ООН.

Вправа № 13

Випишіть із засобів масової інформації п'ятдесят власних назв і згрупуйте їх за правилами правопису.

Вправа № 14

Які пам'ятні і знаменні події щороку відзначає народ? Запишіть ваші відповіді.

Вправа № 15

Правильно запишіть назви областей України та їх обласні центри.

Вправа № 16

Запишіть назви художніх творів, які ви прочитали останнім часом, і назви улюблених передач українського радіо, телебачення, інтернет-мережі.

Вправа № 17

Словниковий диктант з поясненням.

Велике Герцогство Люксембург, Приморський край, Давня Русь, Різдво, Богородиця, Нестор Літописець, Академія наук України, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Сьома симфонія Д. Шостаковича, Буенос-Айрос, Вишгород, село Івана Франка, Улан-Уде, Наддніпрянщина, Панамський перешийок, Чикаго, Біблія, Генеральна Асамблея ООН, «Літопис Самовидця», автомобіль «Тойота».

Вправа № 18

Поясніть правила написання слів з великої літери.

Служба безпеки України, фабрика «Світоч», штучний супутник Землі, ЛАЗ, «Нью-Йорк таймс», Звітна доповідь Прем'єр-міністра України, Указ про боротьбу з корупцією і організованою злочинністю, МВС України, Державна премія, Нобелівська премія, Декрет про мир, Почесна грамота, орден Вітчизняної війни 1-го ступеня, Міжнародний рік сім'ї, День учителя, трипільська культура, громадянська війна, перша світова війна, Кривава неділя, Народний фронт, Президент України, лауреати Шевченківської премії, Віце-прем'єр-міністр України, 1-й Український фронт, будинок відпочинку «Перлина Прикарпаття».

Вправа № 19

Поясніть відмінність у значенні і написанні іменників. Складіть із ними речення.

Дон Жуан – донжуани; Шевченківські читання – шевченківський стиль; Біловезька Пуща – лісова пуща.

Вправа № 20

Запишіть абрєвіатури словосполученнями у повному вигляді і поясніть вживання великої літери.

ООН, завмаг, ощадбанк, наросвіта, профспілка, сількор, МАУ, спецкор, ГЕС, фінінспектор, КВК, комдив, СБУ, НБУ, ГУНП.

Вправа № 21

Визначте можливі переноси слів.

Розповсюдження, задзеленчало, возз'єднаний, Задніпрянщина, убозтво, матір'ю, верб'я, вищезазначений, тяжкохворий, іподром, світоспоглядання, безіменний, зібрання.

Вправа № 22

Випишіть слова у три колонки: 1) ті, які не можна переносити; 2) ті, в яких один перенос; 3) ті, в яких більше переносів.

Армія, відступ, орел, укрию, огляд, гудзик, іти, згин, рясно, обмию, оазис, раджусь, збуджене, яма, ящик, об'єм, саджанці, розквіт, око, вздовж, витвір, ясно, уклін, оса, зумію, тонна, сплав, упряж, поклін, в'яне, ями, денний, уцент, інструмент, розірвані, джут, постріл, усі, юні, годжусь, надзвичайне, гайок, наступати, ірис, в'юн, поштовх, книголюб, іду, вийдемо, уміє, викладач, сиджу, чайка.

Вправа № 23

Замініть подані назви населених пунктів так, щоб у них відбувалося чергування /o/, /e/ з /i/. Поясніть чергування, доповніть вправу своїми прикладами. Утворені пари слів уведіть у речення.

Канів, Київ, Львів, Обухів, Миколаїв, Чернігів, Тернопіль, Харків, Кривий Ріг, Бориспіль, Кишинів.

Вправа № 24

Випишіть лише ті слова, де звук /i/ виник на місці /o/ або /e/.

Тінь, надвечір'я, вітер, пісок, перевіз, зберігати, робітник, білий, місяць, захід, прізвисько, свідчення, горіх, зачіпати, очікує, річка, рів, сіно, щічка, сніг, невід, радісно, співати, Канів, місто, пішки, прізвище, брід, звір.

Вправа № 25

Доберіть до поданих слів такі синоніми й антоніми, у корені яких були б наявні шиплячі звуки з /e/, /o/ після них.

а) лоб, безжалісний, зникати, твердий (хліб), правдивий, тліти, вихований, золотистий, сімейний, наречений, порядність, квартет, шушукання, елегантний;

б) скупий, добрий, м'який (хліб), грубий, неохайний, ганьба, крик, рано, зранку, появлятись, гладкий, підлий, білий, ввічливий, дорогий, начисто.

Вправа № 26

Перекладіть подані слова українською мовою, з'ясуйте вживання /e/, /u/ після шиплячих у них. Запишіть.

Черствый, черешня, чесать, честолюбивый, черный, чело, черпать, черновой, чернила, человек, черепица, вечером, пчела, желтый, желток, жертва, жердь, жернова, жестокость, жечь, женатый, шелест, шелестеть, шерстяной, шестой, шелк, шершень, шестидневный, шершавый, щебетание, щедрость, щемить, щербатый, щебень, пшеничный, черника, черновик, очередь, ужинать.

Вправа № 27

Словниковий диктант з поясненням орфограм.

Житній, жила, вжити, життєвий, число, чисельний, вчислити, вчинити, читаний, чистильник, перешитий, шия, зашипіти, шишка, кирка, кислуватий, кислиця, гилити, загиблий, гиркатися, хихикати, перехитрити, хижак, химерний, хисткий, жіночий, кінчик, кістлявий, гіркий, загірний, вигін, перехід, самохіть, шкідник.

Вправа № 28

Поясніть уживання о, е після шиплячих та й.

Чорний, жолудь, вечеря, Чернівці, шовк, червоний, джерело, кожен, щедрий, прожектор, жовч, черевик, жорно, оранжевий, грошовий, грушевий, гайочок, жолоб, першості, рожевий.

Вправа № 29

Словниковий диктант. Визначити наголошені і ненаголошені [e] та [u] в поданих словах. Пояснити їх написання.

Медицина, генерал, метеорит, лейтенант, катер, медаль, криниця, оселитися, оцинкований, віддирати, дятел, непришитий, звичайний, знести, застилати, квітень, джерело, прокидатися, спинити.

Вправа № 30

Перекласти з російської мови на українську. Порівняти правопис е та и в цих мовах.

Лысенко, заметив это движение, переменял сразу тактику; он пронзительно, особенно как-то свиснул – и вовгуринцы его сразу рассыпались веером. Оторопела польская конница и начала сдерживать разогнавшихся коней, а в это время с тылу ударил уже на неё стремительно Кривонос. Не успели всадники поворотить своих тяжелых, выбившихся из сил аргамаков, как упали их шлемы, кольчуги и латы, крушительные лезвия сабель... раздался звяк, лязг... посыпались искры, поднялись на дыбы поражаемые кони... стали падать на землю раздраженные пышно бойцы. Придя в себя, поляки с ожесточением отчаянно начали защищаться, но защищаться было почти невозможно: длинные копья их были теперь ни к

чому, тяжелое вооружение мешало гибкости и свободе движений, усталых коней почти трудно было поворотить...

(Старицький М. «Богдан Хмельницький»)

Вправа № 31

У прислів'ях та приказках вставте пропущені е та и, поставте наголос і поясніть написання ненаголошених голосних:

Сонце блищ_ть, а мороз тріщ_ть.

Т_рп_ козак, отаманом буд_ш.

Козак хорош_й, та н_ма грош_й.

Козацькому роду н_ма п_р_воду.

Козакові воєвода – в_л_ка н_вгода.

Тр_пан_, два отаман_, а од_н піддан_й.

Скаж_, враж_, як пан каж_.

Н_ма хліба – їж пирог_.

Суха ложка рот д_р_.

Правда кр_вду п_р_важ_ть.

На всяку год_ну – своя рогат_на.

На т_коня купують, щоб н_спот_кався.

Наука н_в_д_до бука.

Наука в ліс н_в_д_, а з лісу в_вод_ть.

Мудр_й ніхто н_врод_вся, а навч_вся.

Вправа № 32

Вставте пропущені букви.

1. Велич..на, печ..во, марш..вий, дрібнес..нький, город..на, подуш..чка, множ..на, Микол..н, копі..чка, хвощ..вий, пал..чка, серед..на, буз..на, стеж..чка, мереж..во, кош..нятко, вікон..чко, замет..ний, пряд..во, блюд..чко, свіж..на, вдесят..ро, враж..ння, віконн..ця, няньч..н, вдумл..вий, звелич..ний, ожинн..к, виховат..ль, стривож..ний, хмар..ще, вар..во, вінничан..н, озелен..ння.

2. Осич..на, лелеч..ня, вірмен..н, ковш..вий, грабл..ще, дяд..чко, дол..на, пал..во, перепел..ня, вид..во, сел..ще, жаб..нятко, емал..вий, Ол..н, дощ..на, довж..лезний, ровесн..ця, доповн..ний, дров..нята, п'ят..ро, жит..лька, галяв..на, оранж..вий, живопис..ць, страшн..нький, заверш..ння, заколис..вий, алюмін..вий, вжал..ний, міс..во, струж..чка, гор..нько, вчит..лька, Інн..на, шарж..вий.

Вправа № 33

Замініть подані слова, доберіть до них споріднені, щоб відбувалося чергування /o/, /e/ з /i/. Зазначте фонетичну умову чергування та морфему, в якій воно відбувається.

Голова – голів, голівка; вхід, борода, дорога, вільний, борона, береза, гора, особа, щока, сльоза, двір, спосіб, вечір, бік, свій.

Везти – віз; нести, рости, брести, перенести, вивозити, витекти, перемогти, перевезти.

Батькового заповіту – батьків заповіт; батькового портфеля, Михайлового винаходу, Петровим зошитом, Сергієва дочка, Павлова внучка, у дядьковому вислові, директорового наказу, Андрієвого брата, Василювої племінниці, Аркадієвому синові, Славкового велосипеда, Вікторовим мотоциклом, Григорієвого кашкета, Потаповим дозволом.

Свідомість – свідомості; мужність, хоробрість, дотепність, вірність, чесність, порядність, чемність, вихованість, законність.

5. У літньому одязі – у літнім одязі; на прибережному піску, у рідному краю, у тривалому відрядженні, на далекому небокраї, на крутому підйомі, у крайньому вікні, на моєму віку, у вашому дворі, у нашому поясненні, у своєму виступі.

Вправа № 34

Установіть характер дієслівної семантики поданих слів і поясніть правопис у них кореневих голосних. Вставте пропущені букви.

1. Бер..гти – збер..гати, бр..хати – набр..хувати, вим..рзнути – вим..рзати, вим..рти – вим..рати, вит..кти – вит..кати, ж..рти – пож..рати, заб..ру – заб..раю, защ..пити – защ..пати, зд..ру – зд..раю, зл..мити – зл..мати, к..тити – к..чати, кл..ну – прокл..нати, кр..їти – кр..яти, л..тіти – л..тати, м..гти – вим..гати, п..кти – вип..кати.

П..ру – обп..раю, перем..гти – перем..гати, пл..скати – запл..скувати, пол..скати – випол..скувати, пом..рлі – невм..рущі, приб..ру – приб..раю, прич..пити – ч..пляти, ск..кати – ск..чити, сп..ртись – сп..ратись, спостер..гти – спостер..гти, ст..лю – заст..лаю, стер..гти – остер..гати, сх..пити – х..пати, укл..нитися – кл..нятися, ч..кати – оч..кувати, ш..птати – наш..птувати.

Вправа № 35

У поданих словах змініть форму і поясніть чергування.

Буйок, валка, вафля, гонка, вершок, дерти, хлопець, відерце, вікно, сосна, вітерець, горох, вудка, рибки, будень, вересень, пасмо, дверці, дно, посол, турок, доріжка, велетень, швець, жнець, мрець, чернець, лісок, сестри, прапорець, дружок, ляльки, свисток, стілець, рівень, пень, півень, лоб.

Красень, лежень, березень, овес, орел, свекор, вогонь, вітер, шматок, кінець, виводок, новобранець, молодець, берег, гребінець, мох, човен, Великдень, вихор, дятел, в'язень, дерен, оцет, терен, січень, гра, кухня, сукня, лікоть, пес, ярка, сон, палець, голка, боєць, нитки, литки.

Вправа № 36

Перекладіть на українську мову подані слова і з'ясуйте їх правопис.

Количество, клонить, гадкий, трогать, качать, зашипеть, искренний, шея, кислый, шесть, погибать, выгон, карман, женский, хищный, четкий, жилище, ширь, выгодный, чиж, конец, неуклонно, склон, защитник, открыть (дверь), прическа, реять, числитель, ветвистый, ломоть, наклонный, уплотнение, цепкий, шаткий, качнуть, лодыжка, щемящий, плотный, щепотка, заканчивать, упрек.

Вправа № 37

Перекладіть на українську мову. Порівняйте правопис о та а в російській і українській мовах.

1. Никогда не видела скупая на цвета северная природа такого богатого сочетания красок. 2. Темно-зеленая крапива с тонкой цветущей макушкой стройно тянется вверх. 3. Порывы ветра были так сильны, что ломали сучья, пригибали к земле молодяк. 4. Сухой горячий ветер нес раскаленный воздух. не птицы, не насекомые, а звезды, глядевшие на нас с неба. 7. Птица, выпорхнув у вас из-под ног, тотчас же исчезает в беловатой мгле неподвижного тумана.

Вправа № 38

Поставте на місці крапок відповідні голосні. Поясніть, які зміни відбуваються в коренях слів. Погрупуйте приклади за чергуванням голосних.

Допом...гати, зач...пити, ск...чити, зл...мати, допом...гти, розг...нити, зап...рати, вин...сити, розг...няти, сп...ратися, зм...гатися, заб...рати, зм...гти, ст...рти, сх...пити, х...пати, пом...рати, к...титися, пом...рти, невм...рущий.

Вправа № 39

До поданих іменників доберіть форми того самого слова та однокореневі слова різних частин мови, в яких би відбувалося чергування приголосних фонем г – ж – з, к – ц – ч, х – ш – с. Запишіть і поясніть.

Поверх, книга, естетика, дорога, заслуга, критика, каталог, допомога, порох, слух, колега, техніка, смуга, тривога, крах, дах, страх, запах, мотлох, сполох, льох, увага, чоловік, колиска, епоха.

Вправа № 40

Від поданих нижче іменників утворіть прикметники та іменники із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-, -зтв-, -цтв-, -ств-. Поясніть чергування в групах приголосних.

Острог, Сиваш, Ірак, Ужгород, Дрогобич, Гадяч, Миргород, Україна, Дніпро, Київ, Гонконг, Лейпциг, Цюрих, Нью-Йорк, Прилуки, дивак, Умань, Галич, Прага, Одеса, чех, словак, узбек, студент, турист, викладач, моряк, ткач, птах, казах, тюрки, гірник, Поділля, Ятрань, комендант, завод, Рига, альпініст, дивак, село, якут, журналіст, Ельбрус, Житомир, товариш, Запоріжжя, Кавказ, Париж, Гаага, Мекка, Кандалакша, Дамаск, Ясси, Ніцца, Судак, Дрогобич, Кролевець, Межибіж.

Вправа № 41

Утворіть іменники з суфіксами -чин(а), -щин(а) і поясніть чергування груп приголосних.

Гуцульський, сумський, вінницький, батьківський, гайдамацький, одеський, чернігівський, прилуцький, ізмаїльський, придністровський,

наддніпрянський, чернівецький, львівський, черкаський, херсонський, уманський, луганський, лубенський, хмельницький, турецький, угорський, словацький, галицький, канівський, гадяцький.

Вправа № 42

*До поданих слів доберіть споріднені, в яких були б приголосні **чн** або **шн**. Поясніть орфограми.*

Місяць, подяка, пшениця, молоко, осколок, кулак, серце, сонце, класик, романтик, електрика, рука, столиця, розлука, оклик.

Вправа № 43

*Подані словосполучення замініть одним словом – іменником із суфіксом **-ин(а)**.*

Чернігівська область, Харківська область, Київська область, Львівська область, Запорізька область, Дніпропетровська область, Одеська область, Миколаївська область, Луганська область, Сумська область.

Вправа № 44

Словниковий диктант із поясненням.

Криворізький, товариський, гайдамацький, уманський, празький, птаство, учительство, запроваджений, скошений, узгоджений, ходжу, сиджу, рушник, рушниця, місячний, на горісі, у кожусі, відплачу, намощу, ліплять, люблять, димлять, скриплять, на дорозі, на поличці, охолоджений, намощений, столичний, вранішній, торішній.

2. Безвиїзний, радісно, месник, полезахисний, безвісний, засланий, шелеснути, свиснути, гукнути, совісний, корисний, перехресний, благовісний, пристрасний, безвартісний, серце, сонце, кожний, пізній, швидкісний, жалісний, пестливий, хвастливий, шістнадцять, кістлявий, закарпатський, ужгородський, заводський, людський, туристський, контрастний, гігантський, інтелігентський, аванпостний.

Вправа № 45

Прочитайте слова, назвіть групи приголосних звуків, у яких відбулося спрощення, запишіть, зіставте їх вимову і правопис.

1. Обласний, тижневий, роз'їзний, жалісний, якісний, ненависний, злісний, буревісник, учасник, скло, тиснути, звістці, корисний, корисливий, перехресний, аспірантський, альпіністський, радісний, щасливий, виїзний, пропагандистський, пристрасний, ненависний, зловісно, серце, хористці, чесний, туристський, сонце, піаністці, бандуристці, проїзний, доблесний, безвиїзний, журналістський.

2. Швидкісний, медалістці, індивідуалістський, кореспондентський, совісний, послати, прихвосні, цілісний, хруснути, захисний, блиснути, шістсот, тріснути, жалісний, щасливий, звістці, оптимістці, безсмертний, власний, парламентський, абонентський, проїзний, тижня, міський, шелесне, депутатський, ремісник.

Вправа № 46

Утворіть прикметники від поданих іменників.

Виїзд, проїзд, користь, хруст, щастя, блиск, тріск, брязк, перстень, область, учасник, провісник, радість, гігант, студент, нещастя, ненависть, солдат, зап'ястя, пристрасть, захист, контраст.

Вправа № 47

Запишіть слова. Визначте морфологічну будову. Зазначте, на межі яких частин слова наявний збіг приголосних звуків, як він позначений на письмі.

Цінний, цілинний, істинний, настінний, прикордонний, здоровенний, широченний, розрісся, пронісся, віддати, віддзеркалювати, оббігти, беззбройний, беззоряний, беззвучний, відданий.

Вправа № 48

Словниковий диктант.

а) Співвідношення, осінній, напіввідчинений, незмінний, швидкоплинний, письменний, священник, письменник, віддалік, ляний, глибинний, нескінченний, щоденник, возз'єднання, ввібрати, незліченний, ввижатись, віддаленість, віддзеркалювати, нездоланний, невідомий, неопізнаний, неопізнаність, безсонний, пісенний, старанність, заввишки, оббитий, гуманний, міськом, камінний, підданство, віддерти, роззутий, співвітчизник, піднісся, годинник, спинний, нужденний, захоплений, вогненний, натхненний, невпинно, шалений, вітряний, буденний, пташиний, вимушений, окриленість, піддобрюватися, беззаперечний, розброїти, неблаганний, беззастережність.

б) Маршовий, гутаперчевий, ківшевий, зразковий, перцевий, песцевий, аличевий, сургучевий, чесучевий, марганцевий, бійцевий, діагоналевий, емалевий, соєвий, каракулевий, лососевий, березовий, шовковий, пальтовий, моржевий, шаржовий, алюмінієвий, хвощовий, хлібничка, небилічка, травичка, сестричка, крапочка, ящірочка, качечка, гусочка, служничка, ложечка, маринований, консервований, згуртований, вихований, закреслюваний, видумований, аналізований, запрограмований, видовбаний, вирощуваний.

Вправа № 49

Подані слова поставте в орудному відмінку однини.

Міць, молодь, річ, папороть, матір, поміч, верф, медаль, велич, піч, сіль, ціль, ненависть, любов, мудрість, мідь, ніч, туш, емаль, безліч, розкіш, жовч, мазь, пам'ять, сіножать, Січ.

Вправа № 50

Напишіть твір на тему «Осіння мелодія», використавши подані слова.

Спросоння, зрання, дозвілля, роздоріжжя, верхівіття, гілля, узбережжя, навмання, коріння, радістю, вдячністю, павутиння, випромінювання, курликання, надвечір'я, багаття, піднебесся, листя, узлісся, затишся, насіння,

притишений, ранній, нескінченний, первозданний, здоровенні, беззахисні, незрівнянно.

Вправа № 51

Перепишіть, розкриваючи дужки і подвоюючи в потрібних випадках букву.

Доне(ч)ина, о(б)ризкати, ві(д)ячити, на(д)ворі, Туре(ч)ина, ві(д)окремити, щоде(н)ий, журавли(н)ий, тума(н)о, свяще(н)ий, нежда(н)ий, незрівня(н)ий, незрівня(н)ий, ю(н)ий, нескінче(н)ість, зацікавле(н)ий, годи(н)ик, ешелю(н)ий, за(в)і(д)ілом, здорове(н)ий, ю(н)ат.

Вправа № 52

Запишіть подані терміни та термінологічні словосполучення, ставлячи замість крапок, де необхідно, пропущені букви. Підкресліть вставлені букви.

1. Виправда..я, дізна..я, зная..я злочину, ..мпічмент, інв..ст..ц..я, інт..л..ктуал..на влас..н..ст.., недоторка.лет., особи, ро..слідува..я, судове ріше..я, судочин..тво.

2. Головува..я, контрастн..сть, л..ценз..я, планува..я, повіре..ий у справах, прем..я, протекц..я, пі..пр..ємни..тво, службові обов..язки, споживач.

Вправа № 53

Прочитайте мікротекст і доберіть до нього заголовки. Запишіть, розкриваючи дужки, ставлячи необхідні букви та розділові знаки.

Договір доруче..я ц..віл..на угода за якою одна сторона (повіре..ий) з..бов..яза..а від імені і за рахунок іншої сторони (довірителя) виконати певні юридичні дії (укласти договір отримати майно тощо)// Повіре..ий з..бов..яза..ий особисто виконувати дан..є йому доруче..я відповідно до вказівок довірителя// Він з..бов..яза..ий повідомляти довірителю на його вимогу усі відомості про хід викона..я доруче..я після викона..я доруче..я без зволікай., подати довірителю звіт з дода..ям виправдовувал..них документів і пер..дати йому все одержане за доруче..ям//

Вправа № 54

Напишіть слова відповідно до орфографічних норм української мови.

Бон...а, фін..., барок...о, інтермец...о, Рус...о, стакат...о, філіп...інський, шаблон...ий, ім...іграція, ір...еальний, Калькут...а, Шил...ер.

Вправа № 55

Словниковий диктант із поясненням вживання м'якого знака.

Близько, дзьоб, громадянський, їдалень, станьте, робиться, пальці, гарненький, по-українському, молотьба, суть, восьмий, кобзар, бриньчати, менший, Зіньчин, молодь, Умань, павільйон, льотчик, людський.

Вправа № 56

Запишіть слова, замість крапок, де треба, поставте м'який знак.

1. Дяд..ко, пис..мо, емал.., памороз.., мороз.., постат.., близ..кий, бояз..кий, тон..кий, вуз..ко, тон..ко, пол..с..кий, в'юн..кий, держал..це, кружал..це, пил..но, Ковал..чук, Медвед..чук, палац.., палец.., бац.., Хар..ків, шир..ма, сім..десять.., сім..сот, с..огодні, утр..ох, купец..кий, одес..кий, кавказ..кий, бас..ко, різ..ко, брин..чати, різ..бяр.

2. Дон..ці, стан..те, сип..те, ріж..те, сон..кові, млин..кові, вір..те, удар..мо, комір..чику, тр..ома, шіст..ма, шіст..ома, с..ома, віс..ма, снит..ся, сниш..ся, доч..ці, сваш..ці, лял..ці, лл..ю, віз..му, гір..ку, гал..ці, Гал..ці, пол..ку (танок), пол..ку (військова одиниця), тіл..ки, з тол..ку, міл..ка (риба), міл..кий.

Вправа № 57

Вставте, де необхідно, апостроф або м'який знак.

Інтерв..ю, суб..єкт, б..юро, кур..йозний, Робесп..єр, міл..йонер, комп..ютер, В..єтнам, павіл..йон, п..єдестал, Лавуаз..є, кар..єра, П..єр, п..єса, павіл..йон, К..юрі, ад..юнкт, д..Алаамбер, кон..юктура.

Вправа № 58

Записуючи, поділіть подані слова на групи відповідно до правил вживання і невживання апострофа.

П'єдестал, кар'єра, торф'яний, святкувати, з'явитись, духмяний, Лук'янчук, різьбяр, зап'ястя, без'язикий, мавпячий, возз'єднатися, тім'ячко, Лук'ян, узгір'я, багатослів'я, дев'ятсот, Вязьма, потьмянілий, Муравйов, курйозний, в'яз, черв'як, зіп'ястись, обв'язувати, цвяховий, під'язичний, обв'язка, міжребер'я, надбрів'я, пред'явник, розм'якнути, пан'європейський, з'єднати, брязкіт, риб'ячий, любов'ю, передз'їздівський, слив'янка, тьмяніти, ластів'я, сім'янин, рум'янець, зв'язківець, прип'ятський, зобов'язаний, по підгір'ю, на подвір'ї, з'їсти, об'їжджати.

Вправа № 59

З'ясуйте, чому по-різному (з апострофом чи без нього) пишуться слова у поданих парах.

Відв'язати і відсвяткувати, духмяний і п'ятисотий, буряк і бур'ян, порядок і подвір'я, роз'юшити і рюмсати, роз'яснити і роззявити, сузір'я і серйозний, гороб'ята і Воробйов, тьмяний і м'ятий, святковий і зв'язковий, в'ялий і Вятка, бур і бур'ян.

Вправа № 60

Доберіть до поданих споріднені слова, які писалися б із апострофом; з'ясуйте вживання апострофа.

Сім'я, пам'ять, пір'я, гора, двір, хлопець, соловей, дерево, торф, солома, трава, єднати, їсти, їздити, явитись, камінь.

Вправа № 61

Випишіть із юридичних словників тридцять терміноодиниць трьома групами (по десять термінів у кожній): а) з апострофом; б) з подвоєнням букв

на позначення збігу приголосних звуків; в) зі спрощенням у групі приголосних звуків. Усно з'ясуйте правопис дібраних термінів.

Зразок: а) в'язниця; б) беззаконня; в) обласний.

Вправа № 62

Визначте слова іншомовного походження у поданих реченнях, з'ясуйте вимову і правопис їх. Випишіть ці слова.

Вночі при місяці більше, ніж у день, вражає тебе оце розкотисте зачіплянське бароко кетяжистих акацій та виноградного буйнолисту. 2. Підвелася лелека над гніздом, і між плавкими обрисами куполів вималювався ще один обрис – граціозний, на високій нозі силует. 3. Розрівняли й курган, з ґрунту його зробили крила каналу, що зветься кавальєрами, і далі пішли в степи перекопські. 4. На лавках, на листях дерев, на всьому сажу. Тонни і тонни її випадає щодоби. 5. Лист до сестри був вершиною дотепності, самоіронії, оптимізму і стилістичної краси. Справжня новела. 6. З Каплером ми листувалися. Я стежив за його активною творчою діяльністю. Він викладав в інституті кінематографії, брав участь у різних кінофестивалях, симпозіумах.

Вправа № 63

На місці крапок поставте потрібні літери (u, i, ї).

Х..рург, Алж..р, д..алект..ка, на..вний, деф..с, кул..нар..я, д..спансер, псевдон..м, ..нф..н..т..в, агрес..я, галюц..нац..я, ..люм..нац..я, апеляц..я, д..с..дент, ..люз..я, опоз..ц..я.

Вправа № 64

Поясніть написання іншомовних слів.

Дисципліна, диспут, тиф, азимут, цистерна, циферблат, система, асиметрія, ритм, режим, речитатив, чинара, шифр, сардина, гелій, гліцерин, кіно, кипарис, кинджал, кисет, лиман, тріо, симпатія, аксіома, радіус, курйоз, ціановий, Єгипет, Єрусалим, Атлантида, Париж, Бразилія, Корсика, Мадрид, Ф'єзоле, Реньє, Вайян, Куусінен, Лангфелло.

Вправа № 65

Словниковий диктант із поясненням.

Агентство, абонемент, апеляція, ахілесова п'ята, безпрецедентний, бюджет, бакалавр, балотуватися, белетристика, вентиляція, генетичний, дезертир, дивізія, дивіденди, дилетант, директива, дефект, детектив, дезінформація, депонент, депресія, диверсія, дискредитація, дискримінація, дилер, ідентифікований, синдром, інкримінувати, інцидент, департамент, компенсація, коментувати, компетентний, конвенція, конфіденційний, кримінальний, критерій, речитатив, синхронний, територіальний, тренувати, юрисдикція, інтелект, ефект.

Вправа № 66

Розташуйте за алфавітом, враховуючи не лише першу букву.

Куліш П., Костомаров М., Грінченко Б., Винниченко Б., Хоткевич Г., Гжицький В., Тулуб З., Харчук Б., Довженко О., Куліш М., Яновський Ю., Еллан-Блакитний В., Опільський Ю., Чайковський А., Гриничева К., Олесь О., Яновська Л., Хвильовий М., Зеров М., Стороженко О., Самійленко В., Івченко М., Вороний М., Драй-Хмара М., Федькович Ю.

Вправа № 67

Від поданих імен утворіть чоловічі та жіночі імена по батькові.

Богдан, Сергій, Аркадій, Микола, Анатолій, Григорій, Ігор, Роман, Валерій, Дмитро, Інокентій, Олекса, Василь, Овсій, Леонтій, Олексій, Олег, Арсен.

Вправа № 68

Визначте, в яких словах виділені частини є префіксами, а в яких належать до кореня. З'ясуйте вимову та правопис префіксів.

Пристрій, приблуда, приишклий, привілей, приязнь, пригода, призма, приємний, примула, принцип, предстати, прекраснодушний, премія, преміальний, пресвітлий, премудрість, предостатній, престол, престарілий, преса, премилый, передній, передувати, перейменувати, передмістя, предок, предмет, предвічний, представниця, передки, передача, переліт.

Вправа № 69

*Від поданих слів утворіть нові за допомогою префіксів **пре-, при-, пере-**; з'ясуйте вживання префіксів.*

Смачний, гарний, добрий, тихий, морський, міський, вокзальний, думати, ходити, їздити, писати, єднати, йти, орати, вивчити, хворіти, складати, міряти, казати, думати.

Вправа № 70

До поданих слів доберіть антоніми, запишіть їх, виділивши префікси; підкресліть слова, в яких написання префікса не відповідає вимові, поясніть у чому саме.

Загортати, зав'язка, людяність, об'єднати, одружуватись, схуднути, загадка, зустрітись, заплітати (коси), звужувати, опускати, затиснути, зав'язнути, занепад, захоплений, талановитий, грамотний, діяльний, законний, захисний, озброєний, корисний, забуття, наближатися, наявність, притягати, скорочувати, заперечувати.

Вправа № 71

Виберіть із запропонованих варіантів правильно записані слова.

Безперечний – бесперечний, спочатку – зпочатку, справді – зправді, смалювати – змалювати, счинити – зчинити, свести – звести, сшити – зшити.

Вправа № 72

Уважно прочитайте текст. Знайдіть і поясніть вивчені орфограми.

Відомо, що пильна увага до відбитків пальців виникла на Сході. У всякому випадку, в одному із американських музеїв зберігається відбиток великого пальця на китайській глиняній печатці, датований III століттям до нової ери. Замінювали свої підписи відбитками пальців і в давньому Вавилоні, і в Єгипті, і в Індії. Недаремно у санскритській мові два різних, по суті, поняття «печатка» і «відбиток пальця» об'єднані одним загальним словом.

Виходить, що ще в ті неймовірно віддалені від нас часи комусь удалось підмітити, які несхожі ці знаки один на одного, – і ця несхожість стала «знаком» людини. Стала задовго до того, як була визнана явищем науки й увійшла в неї у 1926 році на щорічній сесії Американської асоціації анатомів самостійною галуззю знань під назвою «дерматогліфіка».

(З журналу)

Вправа № 73

Розкриваючи дужки, напишіть складні слова і поясніть, чим обумовлене написання разом, окремо, через дефіс.

1. (Південно)східний, (перекоти)поле, (на)гора, (науково)популярний, (п'яти)поверховий, (діалектико) матеріалістичний, (норд)вест, (держ)банк, (робітничо) селянський, (широко)листяний, (блідо)рожевий, (батько)мати, (пів)книги, (кіловат)година, (багато)багато, (міні)футбол, (важко)атлет, (життє)стверджуючий, (час) від (часу), (не сьогодні) завтра, козак(нетяга), високо(освічений), адміністративно(управлінський), військово(полонений), військово(морський), генерал(майор).

(Напів)морок, (шумо)мір, (куцо)різ, (вогне)поклонник, (чудо)богатыр, (меч)риба, (спец)школа, (фото)конкурс, (молот)риба, (цитрусо)вод, (лісо)тундра, (зірви)голова, (рай)дерево, (читець)декламатор, (кіно)лекторій, (буркун)зілля, (тепло)мір, (напів)присідання, (пів)огірка.

3. (Зерно)трест, (яхт)клуб, (генерал)полковник, (часто)густо, (гідро)станція, (держ)дерево, (льон)довгунець, (напів)провідник, (пів)сотні, (медо)нос, (технік)механік, (лісо)степ, (боли)голова, (напів)сон, (прем'єр)міністр, (фін)відділ, (льон)кудряш, (пів)хвилини.

4. (Прем'єр)міністр, (пів)урока, (конференц)зал, (пед)інститут, (зав)кафедрою, (лісо)господарство, (сорто)ділянка, (коро)їд, (напів)пустеля, (рентген)кабінет, (тепло)центрально, (торфо)родовище, мати(й)мачуха, (зав)складом, (напів)темрява, (пів)мішка.

5. (Штаб)квартира, (залізо)бетон, (мед)інститут, (осо)їд, (голка)риба, (зав)госп, брат(і)сестра, (вогне)цвіт, (аеро)план, (сон)трава, (частото)мір, (напів)шепіт, (пів)Одеси, (напів)тьма, (пів)місяця, (шахто)управління, (вагон)ресторан, (метод)кабінет, (тур)похід, (ломи)камінь, (напів)чагарник, (пів)кошика.

Вправа № 74

*Розкриваючи дужки, напишіть слова з частинами **пів, напів**.*

/Пів/яблука, /пів/ночі, /пів/абрикоса, /пів/Львова, /пів/України, /пів/слова, /пів/життя, /пів/дороги, /пів/огірка, /пів/відра, /пів/ящика, /пів/року, /пів/місяць, /напів/зів'ялий, /напів/ява, /напів/сон, /напів/міра, /напів/правда, /напів/темрява, /напів/сліпий.

Вправа № 75

Випишіть складні прикметники і відповідні їм словосполучення у три колонки: у першу ті, що пишуться разом, у другу – через дефіс, у третю – окремо.

Всесвітньо/відомий, каро/окий, далеко/глядний, суспільно/корисний, прямо/протилежний, українсько/російський, суспільно/небезпечний, три/річний, національно/шовіністичний, військово/полонений, військово/інженерний, західно/український, жовто/гарячий, темно/лиций, темно/водий, скло/подібний, тьмяно/червоний, плоско/стопий, торф'яно/болотний, торгівельно/промисловий, адміністративно/технічний, робітничо/селянський, музико/знавчий, моторно/парусний, гідро/технічний, ранньо/весняний, плодово/ягідний, вище/згаданий, кінно/спортивний, кілька/метровий, густо/поселений, колесо/подібний.

Вправа № 76

Запишіть складні слова (або словосполучення), знявши ризик. Поясніть написання разом, окремо, через дефіс.

1. Авіа/моторо/будування, Аму/дар'я, англо/сакси, блідо/рожевий, вище/зазначений, високо/авторитетний, віце/президент, дев'яти/денний, дев'яти/сот/кілометровий, енерго/носій, єдино/можливий, жовто/блакитний, жовто/гарячий, тепло/централь, ясно/видець, давно/минулий, далеко/східний, довільно/окреслений, світло/водо/лікарня, суспільно/корисний, червоно/зоряний, широко/масштабний.

2. Пів/коло, пів/відра, пів/Києва, пів/острів, натще/серце, з/ранку/до/вечора, в/ряди/годи, десь/ін/де, коли/не/коли, туди/сюди, день/у/день, рано/вранці, зроду/віку, всього/на/всього, з/краю/в/край, віч/на/віч, мало/помалу, спокон/віку.

3. Десь/інде, по/друге, по/одному, на/нівець, о/пів/ночі, один/одним, не/до/речі, з/боку/на/бік, з/ранку/до/вечора, коли/не/коли, не/сьогодні/завтра, з/року/в/рік, без/кінця/краю, день/у/день, раз/за/разом, тишком/нишком, з/роду/в/рід, мало/по/малу, по/батьківськи, кінець/кінцем, по/суті, чим/дуж, в/одно/час, рука/в/руку, час/від/часу, пліч/о/пліч, тим/часом, з/вечора, що/разу, до/тла, по/друге.

4. Із/за, з/поміж, за/мість, на/в/коло, під/час, з/над, за/ради, в/наслідок, на/передодні, з/під, що/ж/до, о/ба/біч, в/слід, на/в/проти, по/переду, по/між, на/зустріч з дівчиною, згідно/з, залежно/від, на/противагу, на/в/коло, під/час, на/при/кінці, по/при, у/зв'язку/з, сидів/с/краю, з/краю села, з/по/під,

одно/часно/з, що/до/цього, переді/мною, в/слід командирові, іти слід/в/слід, у/зв'язку/ з, незалежно/від, з/заду.

5. А/від/нині, до/тепер, в/гору, в/день, в/рівні, на/бігу, на/в/скіс, без/пуття, по/українськи, аби/то, казна/коли, поза/торік, зав/більшки, що/духу, що/місяця, по/батьківському, рік/у/рік, пліч/о/пліч, куди/небудь, будь/де, по/християнськи, що/разу, тим/часове, на/в/здогін, в/нічию, по/малу, на/певне, у/середині, за/одне, а/ні/трохи, де/інде, поки/що, як/най/більше, що/най/дужче, з/рідка, в/четверо, у/ранці, у/ночі, як/треба, на/зло, в/обріз, до/побачення, на/пам'ять, в/розтіч, с/початку.

6. В/купі, до/дому, на/прогон, ледь/ледь, з/дня/на/день, всього/на/всього, хоч/не/хоч, з/рештою, на/під/питку, з/дуру, з/ліва, на/в/мисне, у/плав, що/далі, по/братерськи, з/боку/на/бік, у/розкид, як/небудь, сяк/так, за/молоду, по/під/тинню, на/в/стіж, в/подовж, тихо/тихо, чи/мало, а/ні/скільки, аби/як, у/смак, ось/ось, коли/не/коли, один/в/один, по/перше, казна/коли, по/латині, по/троє, як/ось, при/все/людно, мимо/волі, босо/ніж, ліво/руч, по/всяк/час, стрім/голов, яко/мога, чим/раз.

Вправа № 77

Перепишіть речення, розкриваючи дужки.

1. (На) весні пташки повертались до рідного лісу. 2. Ліс дихав (по) весняному. 3. (Попід) тинню сіромаха й днює й ночеє. 4. Людина хоче сонця (в) зимку, їй (в) літку тінь – як благодать. 5. (В) горі дим зливався (до) купи в один страшний стовп та все йшов (у) гору до самих хмар. 6. Купатися (в) п'ятьох хлопчача йшла навала. 7. (Право)руч блищить Оскіл, (по) тихеньку шумлять очерети.

Вправа № 78

Перепишіть слова, розкриваючи дужки.

1. Навчально(виховний), пів(неба), каро(окий), пів(яблука), полу(кіпок), західно(європейський), світло(жовтий), поет(революціонер), перекоти(поле), Квітка(Основ'яненко), високо(чолий), чорно(бровий).

2. (Де) який, (де) (в) кому, ні (до) чого, ні (чим), казна (хто), казна (від) кого, ні (перед) чим, ні (ким), від (аби) кого, у (будь) якого, той (же), який (би), ані (з) ким, ані (скільки).

Що (небудь), (будь) який, (казна) скільки, ледве (ледве), казна (де), (по) вашому, (по) молодецьки, давним (давно), любо (дорого), раз (у) раз, (по) своєму, (по) своєму годиннику, все (таки), все (ж) таки, де (не) де.

Вправа № 79

Утворіть від поданих прикметників складні прикметники, поєднайте їх з кожним із поданих у дужках іменників. З'ясуйте правопис.

Середній, дунайський (низовина, вітер); східний, європейський (місто, рівнина); центральний, азіатський (плато, степ); середній, руський (височина, рослинність); північний, німецький (діалект, низовина); нижній, дунайський (низовина, клімат).

Вправа № 80

Від поданих двох слів утворіть складне слово.

1. Тисяча, літа; меч, носити; сталь, варити; праця, любити; піший, ходити; душу, губити; життя, радість; бій, здатність; зброя, носити; половина, Київ; половина, город; половина, яблуко; половина, Європа; вище, згадати; два, ярус; кожа, м'яти.

Рання осінь, південна Україна, криві ноги, багато значити, національність і визволення, любити книгу, верхня губа, бляклий і голубий, сховати бомби, високий авторитет, синій і жовтий, бліде лице, купувати і продавати, журнали і газети, постачати енергію, дзвінкий голос, кислота і стійкий, подібний до куща, мало снігу, наука і освіта, проводити нафту, охолоджувати повітря, слабо розчинити, зовнішня політика, червоний і жовтий, червоний бік, чорна шерсть, губити душу.

3. Західні слов'яни, подібний до дуги, загальна освіта, єдина віра, звітний і виробний, золотавий і жовтий, падає зоря, житель Івано-Франківська, інформація і обчислення, історична необхідність, каталог і довідка, кисле молоко, лірика і епос, подібний до мавпи, мала користь, масова фізкультура, миле лице, любити мир, м'яке тіло, навколо сонця, народна пісенність, не ждати і не гадати, Нова Зеландія, плоскі гори, повна влада, здатний до праці, пустий цвіт, розсіювати світло, стійкий до холоду, два голоси.

Вправа № 81

Випишіть слова й покажіть усі можливі варіанти переносу в кожному випадку окремо:

1. Завдання, видання, подарунок, буфетник, хоробрий, тренування, кількість.

2. Мудрий, передрукування, мореплавець, сусідство, густота, радощі, шахи.

3. Шліфування, залізничник, життєлюб, монолог, чайник, каталог, квартал.

4. Воювати, польський, прийшли, Україна, батьківський, Володимир, Галичина.

Вправа № 82

Подані слова об'єднайте по два на основі спільності наявних у них орфограм.

Рученька, п'еса, Кобзар, братній, рясний, розтлумачити, навчання, кільце, сформулювати, пальник, зростання, корисний, зшити, безболісний, приборувати, перефарбувати, довір'я, згрупувати, безперечний, дзьоб, під'їзд, шанувальник, безтурботний, сьомий, гілля, епічний, Ареф'єв, уболівальник, вершечок, прірва, прегарний, ляний, незліченний, грушевий, пречудовий, людський, Лук'яненко, розписати, конюшина, овочевий, приборкати, перетягти, воротар, кільце, гарячий, житній, з'єднати, звірина, краєчок, дружний, неоціненний, академічний.

Вправа № 83

Запишіть текст, пояснюючи орфограми.

Агатангел Кримський – один з найбільших поліглотів світу, знавець кількох десятків мов. Він був визначним істориком Сходу, східних мов і літератур, відомим дослідником української мови та її діалектів, автором численних книг з Персії і Туреччини, перського театру, історії української мови і української літератури, автором граматики української мови, етнографом і фольклористом, поетом і перекладачем, завзятим критиком і публіцистом, видавцем і редактором.

Щирий друг і вірний побратим Івана Франка і Лесі Українки, Агатангел Кримський був великим і діяльним патріотом України. Присягнувши на Шевченковому святі Україні рідному народові, Кримський поклав на оltар Вітчизни все життя.

Агатангел Юхимович Кримський, всесвітньовідомий учений, народився 15 січня 1871 року в містечку Володимирі-Волинському в сім'ї вчителя історії, предки якого походили з бахчисарайського татарського роду.

Агатангел Кримський з дитячих років вільно володів німецькою, французькою, англійською, польською мовами. Під час навчання в колегії П. Галагана він опанував грецьку, турецьку, італійську, староеврейську та санскритську мови. Такий міцний підмурок відкривав перед юнаком широкі перспективи. І після закінчення інституту східних мов у Москві він вступає на історико-філологічний факультет Московського університету.

Після закінчення навчання А. Кримський складає магістерські іспити з арабської та слов'янської філології, і того ж року його відправляють у дворічне наукове відрядження до Сирії та Лівану для вдосконалення арабської та інших семітських мов. Перебуваючи на Сході, вивчає писемні джерела, в яких містяться цінні відомості про Україну ще з дохристиянської доби. Повернувшись до Москви, молодий вчений обіймає кафедри арабської філології та тюркських мов у Лазаревському інституті. Але думка працювати на користь рідного народу не залишала його.

У листопаді 1918 року разом з Вернадським, Багалієм, Левицьким, Тутківським Кримський був обраний дійсним членом Української академії наук. Кримський став активним організатором і першим секретарем Всеукраїнської академії наук.

У 1941 році всесвітньовідомого вченого заарештували співробітники КДБ.

Які обставини арешту А. Кримського?

Про це довідуємося зі справи № 148001, що тривалий час зберігалася в архівах КДБ. 19 липня 1941 року з Києва до Звенигородки прибув уповноважений Гусев, який, незважаючи на хворобу вченого, заарештував його і повіз до столиці, де в катівнях найвищої каральної інстанції його допитували сержант держбезпеки Секарев, а згодом у Харкові – лейтенант Костиков. Допитували переважно посеред ночі по 4-5 годин, не даючи не тільки їсти, а навіть і води.

Восени 1941 року А. Кримського разом з іншими в'язнями товарним поїздом відправили до Казахстану. Свої останні дні А. Кримський доживав у тамтешній в'язниці № 7 у невеликій камері, де було 40 осіб. Однак донедавна про останні дні славетного вченого ніхто нічого не знав. Тільки через 50 років до нашої Академії наук надійшов лист з Белгородської області від Івана Юхимовича Гречихіна, співкамерника А. Кримського, який сповістив світові про одну з найстрашніших трагедій: «Помер А. Кримський у камері смертників кустанайської тюремної лікарні № 7 25 січня 1942 року». На всіх відділках тюрми впродовж кількох днів поширювалася звістка: «Кримський помер! Кримський помер!» Спочатку його, як і інших, не ховали, бо надворі був сильний мороз – більше 40 градусів. Труп роздягали, не залишаючи при них ніяких документів, навіть бирок, і складали стосами під тюремну стіну заввишки два метри у два ряди. Довжина була більше 30 метрів. А коли стало тепло, викопали спільну яму і скидали трупи туди.

Людство зберегло у своїй пам'яті немало зламаних доль і трагічних розправ, що їх чинили вороги людського генія. Однак геноцид проти українського народу, який здійснювали московські жандарми та їх спадкоємці – перевершив, страхіття всіх віків, разом узятих. *(Із газ.)*

Вправа № 84

Прочитайте текст, поміркуйте, чому автор називає І. Я. Франка Каменярем, українським титаном, Мікеланджело слова. Яка роль цих перифраз у структурі тексту? Поясніть вивчені орфограми.

Те, що написав Каменярь, не піддається й досі обчисленню, і, мабуть, не тільки ми, але й наші нащадки відкривають нові астральні тіла в безмірі його літературної і громадсько-політичної діяльності.

І все ж подвиг Франка у світовому письменстві унікальний не просто кількістю написаного. Адже стільки ж або не набагато менше за сторінками створили деякі драматурги, прозаїки, навіть поети, скажімо, Лопе де Вега, Лев Толстой, Верхліцький, але створили на більш-менш одному жанрі, в той час, як український титан працював з однаковою новаторською силою й успішністю в усіх родах, видах і підвидах літератури і в надмір цього збагатив ґрунтовними дослідженнями етнографію, філософію.

Мікеланджело слова, він не тільки валить скелі темноти й безправ'я, не тільки покриває бруком дорогу для свободи й освіти, але й витесує біля скривавленого каменярьського шляху богатирські подоби галицьких мужиків, облиті «киплячкою» ненависті до висказувачів фігури бориславського пролетаріату, різьбить осяяні любов'ю до людини статуї подвижників поступу й справедливості, гігантські постаті Рубача, Івана Вишенського, Мойсея, образи революційних інтелігентів, будує пам'ятники десяткам творців світової літератури, серед яких – Софокл, Данте, Шекспір, Гете, Пушкін, Міцкевич, Золя, Шевченко, Леся Українка, ставить на першій землі перші храми вавилонській, індійській, еллінській, римській та арабській культурам. І все те робиться добротню, виконується в матеріалі неподатливому, і на всьому, навіть на незакінчених творах, ніби не

скульптором розбуджених, та не виведених у мармурових брилах рабах, видно печать могутнього ума й невтоленого людинолюбства. (Д. Павличко)

Вправа № 85

Вставити відповідні літери (з, с, е, и, і):

Бе...господарський, пр...зирство, пр...свята, бе...печний, пр...рогатива, Пр...освященство, ...хибити, бе...відповідальний, пр...хід, пр...старілий, ...фотографувати, ро...в'язати, бе...надійний, пр...вентивний, пр...звисько, пр...пишний, ро...сада, ...шити, ро...смішити, ро...кішний, ...дати, бе...перервний, пр...тяжкий, пр...вселюдний, ...берегти, ...жувати, ...чорніти, ро...рісся.

Вправа № 86

Поставити, де потрібно апостроф чи м'який знак:

Без/язикий, черв/як, Хар/ківщина, П/ємонт, кур/єр, комп/ютер, Мол/єр, мен/шість, Євген/єва, Х/юстон, трел/яж, порт/єра, дон/чин, ател/є, Григор/єв, к/ювет, близ/кість, барел/єф, миш/як, медал/йон, сопіл/ці, Стеф/юк, з/єднати, пан/європейський, Н/ютон, Суец/, Рів/єра, Уман/щина, міл/йон, краков/як, п/єса, п/єдестал, Жул/єн, в/язень, авен/ю, Лавуаз/є.

Вправа № 87

Вставте, де потрібно, пропущені літери:

Хвас... ливий, форпос...ний, кількіс...ний, балас...ний, контраст...ний. аген...ський, проїз...ний, свис...нути, зап'яс...ний, капос...ний, юн...ат, гіл...яч...я, мадон...а, Ген...адій, жовч...ю, Керч...ю, попідтин...ю, Він...ич...ина, шален...ий. божествен...ий, олов'ян...ий, орлин...ий, заповоч...ю, піддаш...я, туш...ю.

Вправа № 88

Слова в кожній групі розставте за алфавітом і запишіть у дві колонки:

1. Сад, вишенька, жайворонок, зерно, холодно, ліс, листопад, переліт, зранку, зовсім, доверху, чисто, здогад, личко, лицар, жердка, щітка, шланг, віз, горб, радощі, цукор.

2. Степ, стебельце, вівчар, зола, жар, вилов, відліт, вище, хороше, удруге, число, яйце, підріз, палац, питання, відступ, виступ, відплата, підрив, шарж, футляр, хром.

Ключ. З останніх букв записаних слів в одній і другій колонках повинні скластися прислів'я.

Вправа № 89

Перепишіть, вставляючи пропущені букви відповідно до правил чергування приголосних.

1. Смуга – на сму..і, сму..ка. Щука – щу..і, щу..ка. Муха – му..і, му..ка.
2. Ріг – ро..і, нарі..ний. Бік – на бо..і, бі..ний. Горох – у горо..і, горо..ок.

3. Ходити – хо..у. Хотіти – хо..у. 4. Омолодити – омоло..ений, обмолотити – обмоло..ений.

Вправа № 90

Випишіть слова в дві колонки: 1) із вставленою буквою а; 2) із вставленою буквою о:

Б..рсуk, л..маv, к..лач, к..зацтво, п..сол, допом..гати, окс..мит, сл...в'яни, ..таман, зл..мати, зл..млене, ..брикос, б..гатослівність, м..роз, х..зяїн, п..гон, п..гано, г..рячі.

Вправа № 91

Напишіть речення, розкриваючи дужки і ста влячи, де треба, частку не або ні.

1. Я (н..) люблю тебе, (н..) навиджу, беркуте. 2. Мелашка знала, що (н..) догодила свекрусі, і стояла (н..) в сих (н..) в тих серед хати. 3. (Н..) хто таких героїв вам (н..) знайде, (н..) де, (н..) в кого і (н..) як. 4. Душі моєї (н..) купить вам ані лавровими вінками, (н..) золотом, (н..) хлібом, (н..) орлом.

Вправа № 92

Уважно прочитайте текст. Знайдіть і поясніть вивчені орфограми.

Відомо, що пильна увага до відбитків пальців виникла на Сході. У всякому випадку, в одному із американських музеїв зберігається відбиток великого пальця на китайській глиняній печатці, датований III століттям до нової ери. Замінювали свої підписи відбитками пальців і в давньому Вавилоні, і в Єгипті, і в Індії. Недаремно у санскритській мові два різних, по суті, поняття «печатка» і «відбиток пальця» об'єднані одним загальним словом.

Виходить, що ще в ті неймовірно віддалені від нас часи комусь удалось підмітити, які несхожі ці знаки один на одного, – і ця несхожість стала «знаком» людини. Стала задовго до того, як була визнана явищем науки й увійшла в неї у 1926 році на щорічній сесії Американської асоціації анатомів самостійною галуззю знань під назвою «дерматогліфіка». (З журналу)

Вправа № 93

Словниковий диктант:

Китай-город, Вишгород, село Івана Франка, Сан-Антоніо, Перун, Вересай Остап, Біблія, Україна, Яворницький, Винниченко, Києво-Могилянська академія, Ярило, Всесвітня Рада Миру, «Літопис Самовидця», Різдво, Богородиця, Давня Русь, будинок відпочинку, річка Святого Лаврентія, Південний берег Криму.

Вправа № 94

Перепишіть речення, вставляючи пропущені літери.

1. Салямі коштува.., дуже дорого. 2. Міс Стівенс знову запізня... . 3. Рожев... фламінго завжди привертає увагу відвідувачів. 4. Прошу проконсультувати мо... протеже. 5. Ця студія розташована на П'ят... авеню. 6. Кіото відом... як давня столиця Японії. 7. У 1979 році ООН об'єднува... 151

державу. 8. Поліція у січні минулого року проводи... тиждень безпеки руху. 9. Всесвітньовідом... «Ла Скала» бу... відкрит... у 1778 році. 10. Школи я ще не куштував так... смачи... сулугуні.

Вправа № 95

У ліву колонку випишіть слова з вставленою у суфіксах буквою и, у праву – з вставленою буквою е.

Станов..ще, мереж..во, стеж..чка, дал..ч, вдесьте..ро, велет..нь, ровесн..ця, промов..стий, враж..ння, віконн..ця, няньч..н, щебетуш..чка, вдумл..вий, звелич..ний, довж..лезний, пряд..во, рушн..чок, ожинн..ик, вжал..ний, велич..на, виховат..ль, старш..нький, стривож..ний, хмар..ще, п'ят..ро, вінн..чанин, озелен..ння, незнайом..ць, зйомн..к, осич..на, плюш..вий, лелеч..ня, вірмен..н, книж..чка, грабл..ще, дал..на, перепел..ня.

Ключ. У кожному слові підкресліть другу від початку букву. З цих букв прочитаєте вислів Й.-В. Гете.

Вправа № 96

Випишіть у ліву колонку слова із вставленою буквою і, у праву – із вставленою буквою и.

Щ..т, ск..ртоправ, сн..п, ч..тко, пок..с, ч..сто, ш..шкар, окр..п, др..жджі, заб..рати, слідоп..т, розк..ш, підп..рка, підп..рати, самоск..д, кор..сно, пог..дний, гр..б [рослина], ш..стдесят, св..нар, ш..роко, заст..байте [наказовий спосіб].

Ключ. З останніх букв прочитайте другу частину вислову О. Довженка: «Життя таке коротке ...».

Вправа № 97

Установіть спільний звук у кожній групі слів. Які орфограми тут виявляються?

Боротьба, молотьба; легкий, вогкий; дігтяр, дьогтю; нігті, кігті; будується, пишеться, згадується.

Вправа № 98

Утворіть із поданих частин складні слова. Обґрунтуйте їх правопис, із трьома на вибір складіть речення:

Високо (авторитетний, кваліфікований, освічений, поважний, якісний); загально (вживаний, державний, європейський, людський); десяти (денний, літній, річчя, кутник, поверховий); адміністративно (правовий, канцелярський, розподільчий, процесуальний).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У коренях дієслів відбувається чергування:

а) д-дж, т-ч

- б) к-ц, х-с
- в) х-ш, г-з

2. Спрощення може відбуватися у вимові та на письмі у таких словах:

- а) швидкість, ненависть, заздрість
- б) випуск, щастя, садист
- в) область, радість, комерсант

3. Спрощення приголосних відбувається лише в усній мові:

- а) парламент, гігант, пацифіст
- б) брязк, тиск, місце
- в) совість, кількість, захист

4. У якому рядку у всіх словах відбувається подвоєння приголосних:

- а) роз'єднан...я, блажен...ий, роз...ява
- б) війсь...комат, шале...ний, місь...ком
- в) натхнен...ий, свяще...ник, роз...броїти

5. Визначте, в якому рядку в усіх словах відбувається подвоєння в орудному відмінку однини:

- а) піч, молодість, честь
- б) чверть, жалість, доблесть
- в) сіль, ніч, міць

6. Назвіть рядок, у якому в усіх прикметниках, утворених від поданих іменників, відбувається чергування приголосних:

- а) Вінниця, Гадяч, Одеса, Ірпінь
- б) Сиваш, Кременчук, Буг, Галич
- в) Дрогобич, Кривий Ріг, Черкаси, Волга

7. У якому рядку всі слова записано правильно:

- а) спицифічний, судья, проїздний, беззахисний
- б) ад'ютант, агенство, шістнадцять, зловживання
- в) шалений, спостереження, героїзм, ад'юнктський

8. Віднайдіть рядок, де всі слова записані правильно:

- а) Газу, Парижа, Кривого Рога
- б) Директора, параграфа, висновку
- в) Диспуту, народа, кредиту

9. Знайдіть рядок, де всі слова записані правильно:

- а) секретарка, професор
- б) старший сержант, секретар
- в) фігурист, професорка

10. Зміни при словотворенні та словозміні:

- а) Г-Ж, К-Ч
- б) Д-Ж, Т-Ч
- в) М - МЛ, Т-Д
- г) Т-Ч, П- ПЛ
- г) Ф-ФЛ, В-ВЛ

11. У коренях дієслів відбувається чергування:

- а) В-ВЛ, Г-ДЗ
- б) Г-Ж, К-Ч
- в) Д-ДЖ, Т-Ч
- г) К-Ц, Х-С
- г) Х-Ш, Г-З

12. «Пусте місце» в усному мовленні - це:

- а) слова, які не несуть змістового навантаження
- б) паузи
- в) пропущені слова у реченні
- г) тавтологія
- г) плеоназм

13. Орфографічні норми визначають:

- а) написання слів та їх форм
- б) правильне вживання морфем
- в) лексичні значення слів
- г) закономірності передавання звуків мови на письмі
- г) вживання фразеологізмів

14. Скільки літер нараховує сучасна українська абетка?:

- а) 31
- б) 32
- в) 33
- г) 34
- г) 35

15. Із чого починалася історія письма?

- а) з ієрогліфів
- б) із літер
- в) із малюнків
- г) із символів
- г) зі знаків

16. Як називається сукупність усіх засобів конкретної писемності (літери алфавіту, апостроф, наголос)?

- а) графіка

- б) морфологія
- в) орфографія
- г) письмо
- г) пунктуація

17. В якій групі слів з великої літери пишуться два слова?:

- а) В(в)ерховна Р(р)ада, П(п)роспект П(п)еремоги, П(п)івнічний С(с)хід
- б) З(з)бройні С(с)или, П(п)ечерський М(м)онастир, Р(р)еспубліка Б(б)ілорусь
- в) К(к)онституційний С(с)уд, К(к)абінет М(м)іністрів, Р(р)ада Б(б)езпеки
- г) М(м)айдан Н(н)езалежності, В(вітчизняна В(в)ійна, П(п)одаткова А(а)дміністрація
- г) Н(н)аціональна Г(г)вардія, Ч(ч)умацький шлях, Ч(ч)орне М(м)оре

18. Яку давню слов'янську азбуку покладено в основу сучасного українського алфавіту?

- а) глаголицю
- б) грецьке уставне письмо
- в) давньоруське письмо
- г) кирилицю
- г) латиницю

19. В якій групі власних назв із великої літери пишеться тільки перше слово?

- а) А(а)ндріївський У(у)звіз, М(м)іністерство О(о)борони, Д(д)авня Р(р)усь
- б) Г(г)енеральний П(п)рокурор, Н(н)обелівська П(п)ремія, Д(д)ень У(у)чителя
- в) Е(е)поха В(в)ідродження, Д(д)екан Ф(ф)акультету, П(п)равобережна У(у)країна
- г) І(і)нститут Ж(ж)урналістики, В(в)елика В(в)едмедиця, П(п)ік Ш(ш)евченка
- г) Н(н)аціональний Б(б)анк, Я(я)рослав М(м)удрий, Є(є)вропейський С(с)оюз

20. Яка група слів пишеться за диференціюючим принципом правопису?

- а) багатство, боротьба, смієшся
- б) Земля, Європа, льон
- в) літо, вирок, законний
- г) роман, по-новому, напам'ять
- г) юність, адвокат, юстиція

21. Які із наведених слів пишуться за морфологічним принципом?:

- а) безтурботний, дивиться, беззаконний
- б) ванна, льотчик, хазяїн
- в) скласти, братство, запорізький.
- г) Роман, роман, Земля, земля
- г) криворізький, тижневий, рідкісний

22. Після приголосних якої групи вживається апостроф у загальноживаних українських словах?

- а) б,п,в,м,ф,р,п
- б) б,п,в,м,ф
- в) ж,ч,ш,б,п,в
- г) ж,ч,ш,р,п
- г) р,ж,ч,щ

23. Перед якими голосними вживається апостроф?:

- а) у,о,є,я
- б) ю,ї,о,я
- в) я,ю,є,ї
- г) я,ю,о,е
- г) перед усіма голосними

24. Для якої групи слів вживання апострофа є нормативним?

- а) між...ярусний, різдв...яний, різьб...яр
- б) об...єм, пів...ящика, сім...я
- в) пів...Європи., моркв...яний, здоров...я
- г) підв...язати, р...яд, св...ященний
- г) св...ято, м...яч, в...язень

25. Після приголосних якої групи вживається «ь» у кінці та в середині слова:

- а) д,т,з,с,дз,ц,л,н
- б) д,т,з,с,ц,л,н,ч
- в) д,т,с,дж,р,н
- г) д,т,с,ц,л,н,щ
- г) т,ж,ч,ц,д

26. Для якої групи слів вживання «ь» є нормативним?:

- а) борот...ба, міл...ярд, запорізький
- б) гет...ман, уман...ський, шіст..сот
- в) дощ..., сер...йозний, Натал...я
- г) мен...ший, батал...он, дяд...ко
- г) чотир...ма, Хар...ків, Поліс...ся

27. Які функції виконує м'який знак?

- а) передає на письмі м'якість попереднього звуку
- б) самостійно позначає звук
- в) не позначає звук
- г) позначає роздільну вимову
- г) передає звук і позначає м'якість попереднього приголосного

28. В якій групі слів пишеться голосна «е»?

- а) г...роїзм, уч...нь, в...ршина
- б) печ...во, акт...віст, вим...кач
- в) прим...ритися, гл...бина, т...пер
- г) р...зиковий, сант...метр, м...лодійний
- г) стр...бнути, м...ханічний, ж...ттевий

29. Чергування приголосних при словозміні відбувається у словах:

- а) грецький, Іващенко, Галичина
- б) дробити, кріпацтво, світити
- в) епоха, чистити, товариство
- г) критика, заслуга, нагородити
- г) Одещина, оренбурзький, запрошувати

30. Визначте, для якої групи слів нормативним є написання голосної «и»:

- а) аквар...ум, альтру...зм, колокви...ум
- б) д...ктат, ав...ація, дез...нфекція
- в) інтуїц...я, д...станція, Т...бет
- г) пріор...тет, Коре...ка, шр...фт
- г) р...торика, див...зія, Ш...ллер

31. Визначте, для якої групи слів нормативним є написання голосної «і»:

- а) аж...отаж, інгред...ент, ініц...атива
- б) кру...з, такс...ст, штат...в
- в) р...кошет, тра...кторія, цив...лізація
- г) ульт...матум, інтел...гент, інц...дент
- г) Ч...лі, проза...к, рец...див

32. Чим спричиняється спрощення у групах приголосних в українській мові?

- а) дією історичного принципу українського правопису
- б) дією морфологічного принципу українського правопису
- в) дією фонетичного принципу українського правопису
- г) евфонією української мови
- г) дією диференціюючого принципу українського правопису

33. У всіх словах якої з наведених груп відбувається спрощення?

- а) агентство, безсовіс...ний, чес...ний
- б) безвиїз...но, щотиж...нево, шіс...сот
- в) зліс...ний, радіс...ний, почес...ний
- г) улес...ливий, тис...нути, форпос...ний
- г) шіс...надцять, балас...ний, захис...ний

34. У всіх словах якої з наведених груп спрощення приголосних не відбувається?

- а) курсан...ський, кіс...лявий, комендан...ський
- б) ненавис...ний, перехрес...ний, гіган...ський
- в) облас...ний, пес...ливий, проїз...ний
- г) почес...ний, со...нце, випус...ний
- г) ціліс...ний, контраст...ний, хвас...ливий

35. У словах якої з наведених груп відбудеться спрощення приголосних при утворенні від них прикметників за допомогою суфіксів?

- а) адвокат, вартість, користь
- б) заздрість, абонент, доблесть
- в) область, пристрасть, турист
- г) пропуск, переїзд, аспірант
- г) швидкість, жалість, щастя

36. В якій групі слів власних назв пропущено голосну «и»?:

- а) Б..биков, Іль...н, Петр...ков
- б) Ж...лікін, Туч...н, Рощ...
- в) П..воваров, Куриц...н, Пушк..н
- г) Пр...точний, Н...колаєв, Баг...ров
- г) Ш...шков, Гал...ч, Нік...тін

37. В якій групі слів власних назв пропущено голосну «є»?:

- а) Арт...мов, Н...красов, Тютч...в
- б) Б...лов, Сем...нов, Марус...в
- в) Губар...в, Л...рмонтов, Ч...рних
- г) Р...пін, Сана...в, Турин...в
- г) Ф...доров, ...ршов, С...ров

38. Що означає подвоєння приголосних?:

- а) випадковий збіг однакових приголосних
- б) збіг однакових приголосних при словотворенні
- в) подовження м'яких приголосних
- г) уподібнення приголосних
- г) фонетичні явища

39. В якій групі наведених слів відбувається подвоєння приголосних?:

- а) військкомат, зрання, ллю
- б) годинник, беззахисний, розрісся
- в) знання, молодцю, законний
- г) інновація, суддя, спросоння
- г) туманний, стаття, щоденник

40. В якій групі слів відбувається подовження приголосних?

- а) заповіддю, попідтинню, щоденник
- б) лляний, непримиренність, миттю
- в) навмання, ніччю, життя
- г) обличчя, старанний, визволення
- г) осінній, невблаганний, міськком

41. В якій групі слів не відбувається подвоєння приголосних?:

- а) ан...отація, кол...ектив, нет...о
- б) брут...о, ап...еляція, депрес...ія
- в) інтел...ект, сум...а. агрес...ія
- г) сюр...еалізм, груп...а, конгрес
- г) тон...а, ком...юніке, іммігрант

42. Визначте групу складних слів, які пишуться разом:

- а) військово...службовець, пів...години, лісо...смуга
- б) глухо...німий, по...друге, більш...менш
- в) макро..економіка, екс...прем'єр, в...цілому
- г) пів... України, що...тижня, до... побачення
- г) чорно...зем, східно...слов'янський, по...троє

43. Знайдіть рядок, в якому всі слова записано правильно?:

- а) внаслідок, мовбито, авжеж
- б) коли-небудь, томуто, тільки що
- в) неначеб-то, згідно з, незважаючи на
- г) нехтувати, хтознаскільки, ні-хто
- г) ніби-то, в результаті, по-між

44. Знайти рядок, в якому всі слова записані правильно:

- а) з-поміж, треба-таки, принеси-но
- б) ніде, неприязнь, хтознанавіщо
- в) покищо, задля, по-за
- г) таки написав, із-за, аби-який
- г) чимдужче, дидалі, так от

45. За якою обов'язкової умови відбувається подовження приголосних ?

- а) якщо приголосні стоять між голосними в основі слова
- б) якщо приголосні стоять між голосними і приголосними
- в) якщо приголосні стоять перед голосною «і»
- г) якщо приголосні стоять перед я, ю, є, ї
- г) якщо приголосні стоять після шиплячих

46. Визначте правильний варіант правопису власних назв:

- а) Аполон, Чилі, Торрічеллі
- б) Генадій, Дікенс, Гаванна

- в) Елада, Ліссабон, Шиллер
- г) Марокко, Голландія, Галлінн
- г) Наталя, Жана, Вавілон

47. Знайдіть рядок, в якому всі слова записано правильно?:

- а) внаслідок, мовбито, авжеж
- б) коли-небудь, томуто, тільки що
- в) неначеб-то, згідно з, незважаючи на
- г) нехтувати, хтознаскільки, ні-хто
- г) ніби-то, в результаті, по-між

48. Знайти рядок, в якому всі слова записані правильно:

- а) з-поміж, треба-таки, принеси-но
- б) ніде, неприязнь, хтознанавіщо
- в) покищо, задля, по-за
- г) таки написав, з-за, аби-який
- г) чимдужче, дидалі, так от

МОРФОЛОГІЯ

Мета – формування граматичної компетенції, удосконалення навичок писемного мовлення студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Наведені нижче іменники поставте у формах називного, родового і знахідного відмінків множини. Визначте, які з них відмінюються, як іменники категорії істот, а які, – як неістот. Зі словами, які можуть відмінюватися і як істоти, і як неістоти, складіть речення. Поясніть причини такого вживання.

Натовп, покійник, учитель, студент, студентство, народ, бактерія, кінь, загін, табун, брат, город, вівця, винищувач, знайомий, молодняк, дівчина, юнак, липа, селянство, ворона, лопух, Марс, розвідник, змій, мікроб, дочка, двигун, булава, оселедець, військо, буквоїд, короїд, букініст, бурильник, чисельник, дерево, пальма, Юпітер, бовдур, шпроти, краб, зірка, язик, товариш, супутник, образ.

Вправа № 2

Визначити рід іменників.

Радість, тепло, життя, викладач, сирота, поні, суддя, рагу, базіка, стілець, депо, блискавка.

Вправа № 3

Визначити число іменників. Запишіть їх у 3 колонки: іменники, що вживаються і в однині, і в множині; іменники, що вживаються тільки в однині; іменники, що вживаються тільки у множині.

Загін, Черкаси, закон, юрба, молоко, олія, окуляри, автобус, журналіст, канікули, духи, Київ, Донецьк, двері, протокол, піхота, банк, заручини, гринджоли.

Вправа № 4

З'ясуйте, чи можуть наведені нижче іменники мати форму множини. Якщо можуть, то в яких випадках?

Чай, шум, сумнів, скорбота, хліб, масло, мистецтво, чекання, цукор, мідь, срібло, ходіння, лобода, вишня, пріль, кругляччя, кріп, крутизна, нагота, наснага, намул, нехворощ, дідизна, серпанок, китайка, серпанок (тканина), Ісус.

Вправа № 5

Провідмінійте іменники, поясніть особливості відмінкових закінчень.

Лікар, кінь, повістяр, плечі, качата, повість, кобзар.

Вправа № 6

Поставте подані іменники в родовому відмінку однини. Поясніть написання закінчень.

Сумнів, жаль, крик, плач, тиждень, понеділок, Дніпро, штаб, парламент, край, Київ, колектив, університет, академія, параграф, вогонь, мир, свинець, Харків, пенсіонер, студент, промінь, відмінок, ступінь, професор.

Вправа № 7

Від поданих іменників утворіть форми орудного відмінка однини, поясніть правопис.

Жаль, парость, велич, бич, клич, паморозь, гнучкість, мати, в'яз, кінь, радість, печаль, мазь, біль, відстань, шахтар, лінія.

Вправа № 8

Від поданих іменників утворіть форми родового відмінка однини, поясніть своє рішення. Які іменники можуть мати паралельні флексії?

Тур, відмінок, спосіб, стан, відчай, том, Тернопіль, Лейпциг, кашель, інститут, граніт, шовк, мороз, луг, Дунай, промовець, грам, романтизм, рахунок, чавун, випадок, ритм, берег, сніжок, часник, яр, Ельбрус, конгрес, експеримент, журнал.

Вправа № 9

Перепишіть, поставте іменники в давальному й орудному відмінках однини та називному множини; закінчення підкресліть, поясніть їх правопис.

Зірка, круча, гараж, токар, площа, біль, ніч, радість, коліща, ім'я, вітер, шприц, перець, борець, пастух, кобзар.

Вправа № 10

Поставте іменники II відміни в родовому відмінку однини, поясніть закінчення.

Промовець, граб, тигр, Мороз, Париж, хутір, Дунай, Шанхай, листопад (місяць), долар, додаток, образ, вишняк, гвинт, ніж, асфальт, горох, хор, клуб, Амур, шлях, вагон, Єгипет, ансамбль, гектар, ромб, азот, Відень, міст, полк.

Вправа № 11

Утворіть кличний відмінок.

1. Пісня, троянда, син, земля, учитель, лікар, друг, товариш, брат, кобзар, голуб, вітер, гай, хлопчик, Марія, козак, луг, муха, Ганнуся, батько, мати, бабуся, дідусь, добродійка, добродій, дівчина, громадянин, пан, пані, директор, кондуктор, водій, редактор, продавець, покупець, Микола Петрович, Іван Семенович, Галина Дмитрівна, Валентина Василівна.

2. Віктор Петрович, мудрець, юнак, брат Микола, богатир, Явтух, суддя, Ілля, лікар, честь, син, надія, друг, Олег Васильович, пан Ігор, пані Надія, геній, стрілець, хлопець, князь, Софія Віталіївна, слухач, Олена Петрівна, Олег Максимович, Дмитро Михайлович, Петро Назарович, Федір Григорович, Надія Юріївна, Сергій Юрійович, Дмитро Віталійович.

3. Хлопець, батько, мати, бабуся, дідусь, добродійка, добродій, дівчина, громадянин, пан, пані, директор, кондуктор, водій, редактор, хазяйка, друг, продавець, покупець, лікар, Микола Петрович, Іван Семенович, Галина Дмитрівна, Валентина Василівна.

Вправа № 12

Запишіть слова у кличному відмінку, використовуючи при цьому родові поняття: пан (пані, панна), громадянин, товариш, добродій, професор, викладач.

Адвокат, прокурор, судця, Іван Іванович, Надія Петрівна, Шевченко Володимир Вікторович, Козачук Марія Олександрівна, Ольга, Нінель.

Вправа № 13

Подані іменники поставте у давальному відмінку, обґрунтуйте правопис.

Вишенька, русалка, фіалка, хвилинка, ялинка, футболка, колиска, спілка.

Вправа № 14

Поставте подані іменники в родовому відмінку множини та утворіть від них іменники зі значенням зменшеності, поясніть правопис.

Борода, село, сирота, межа, оздоба, борона, гора, особа, ворота, амеба, щока, сльоза, коло, голова, нагорода, лезо, брова, сторона, огорожа, дорога, джерело, береза.

Вправа № 15

Іменники запишіть у IV колонки за відмінами. Іменників, які не належать до жодної відміни, не виписуйте (іменники, які не змінюються (метр), які змінюються як прикметники (вартовий), які вживаються тільки у множині (меблі)).

Спостерігач, обнова, осінь, лоша, лелека, освітлення, вугілля, шосе, оздоба, вдача, каченя, з'єднання, столяр, сирість, чаєня, сім'я, льон, алея, блакить, зайча, ослятко, каліка, дядько, мати, ніч, сплюха, біль, мрія, галка, галченя, осел, осля, листя, оцвітна, скатерть, мелодія, люстра, плече, кров, мазь, таксі, площа, людина, успішність, одиниця, канікули, дьоготь, типовість, плем'я, знамено, сирота, хворий, творчість, завзятість, зневага, калюжа, пальто.

Вправа № 16

Поставте іменники у відповідному відмінку.

4 /відро/, 1,5 /раз/, два з половиною /раз/, 3 /двері/, 5 /ворота, 2 /пара шкарпеток/, 15 /кури/, 1000 /дерево/, 1/5 /шлях/, половина /дорога/, пів /відро/, півтора /метр/, півтори /тонна/, 2 /хлопці/, 2 /стигли яблука/, 3 /маленька дівчинка/, 5 /дівчата/, 2 /пташенята/, 3 /сини/, 4,5 /гектар/, 0,5 /кілометр/, 461 /день/, 2 /рукав/, 7 /дні/ тому, 4 /дуб/, обидві /дочка/, 140 /телята/, 10 /львів'ян/, 25 /окуляри/, 123 /плоскогубці/, 9 з половиною /тиждень/.

Вправа № 17

Поставте дані іменники в родовому, давальному та орудному відмінках однини.

1. Цех, прилад, брокер, маляр, папір, водій, протокол, цукор, вирій, багач, турок, ансамбль, музей, олівець, коридор, гектар, заєць, козир, звичай, листя, обличчя, збіжжя, пір'я, ім'я, тім'я, здоров'я, теля, поросля, завдання, знаряддя, ягня, дитя, немовля, волосся, зілля, гілля.

2. Площа, душа, робітниця, доля, убивця, вежа, круча, каша, їжа, гуща, тиша, лівша, листоноша, вельможа, сирота, гиря, воєвода, ніч, радість, сталь, фальш, матір, тінь, любов, кров, жовч, вість, далечінь, галузь, міць, ось.

Вправа № 18

Поставте подані слова та словосполучення у родовому відмінку однини.

Вхід, двір, млість, Федір, вечір, спосіб, балакучість, бік, свій, ніч, загін, папір, вислів, шепіт, дотепність, важіль, попіл, іній, віск, джміль, жіночість, ведмідь, корінь, верболіз, неминучість, водостік, мій, сік, Чернігів, явір, політ, осінь, дзенькіт, невід, стіл, твір, схід, захід, ріг, промінь, бір, дзвін, хвіст, сім, пішохід, говір.

Рік, шість, доречність, вісім, пиріг, Григій, грім, водопій, дохід, камінь, лід, творчість, устрій, овес, вівця, вісь, сморід, Кишинів, курінь, колір, Прокіп, підкова, шляхетність, шепіт, потік, розгін, обізнаність, водопровід, Козеріг, директорів наказ, всюдихід, річ, щирість, гречність, спір, збір, гомін, кінь, хміль.

3. Документ, папір, термін, реквізит, звіт, виклад, стиль, список, аркуш, перелік, протокол, виступ, формуляр, контроль, орган, заголовок, текст, індекс, підпис, керівник, лист, заклад, адресат, бланк, факт, адрес, адреса, ордер, оригінал, паспорт, підзаголовок, підкуп, підпис, підряд, підхід, платіж, пленум, погляд, позивач, портрет, прем'єра, рахунок, рукопис, статут, стіл, табель, термін.

4. Ліміт, проект, накладна, закон, вибір, офіс, фах, професія, юрист, суд, податок, пільги, ставка, тариф, тактика, транспорт, трест, тенденція, агент, ярмарок, випуск, оплата.

Вправа № 19

Підберіть і запишіть до поданих іменників прикметники:

1. Ліс, крейда, відро, озеро, земля, рушник, гідність, вікно, вдаль, око, перерва, машинопис, літопис, підпис, крісло.

2. Біль, дріб, літо, осінь, канікули, штани, життя, картопля, добробут, хата, сім'я, фабрика, юність, зошит, держава, країна.

Вправа № 20

Знайдіть у наведених реченнях форми найменування осіб за фахом. Чи всі вони нормативні? Які ще помилки в реченнях Ви виявили?

1. Кран, як це було встановлено слідством, був залишений крановщиком не зачиненим на ключ. 2. Невідомі довго вивчали шлях касирки з банка на підприємство. 3. Таня з 18 років почала працювати поварихою. 4. Вночі Кидрука В. С. на прохання батьків було доставлено на термінову операцію у лікарню швидкої допомоги. Операцію провела професорка Майдан І. С. 5. У поле зору правоохоронних органів потрапили гітарист і барабанщик ансамблю «Аква», які протягом двох років збували наркосировину у нічному клубі міста. 6. Дільничка лікарка зобов'язана була надати першу медичну допомогу потерпілому сержанту Круку П. Н., але, знехтувавши професійним обов'язком, не зробила цього.

Вправа № 21

Від поданих прикметників утворіть, якщо це можливо, вищий і найвищий ступені порівняння.

Тривалий, навчальний, довгий, далекий, загальний, активний, власний, результативний, населений, напружений, вимогливий, категоричний, ввічливий, важливий, громадянський, економний, економічний.

Вправа № 22

До слів, поданих у першій частині, доберіть слова з частини другої, поставивши їх у кличному відмінку. Які з утворених словосполучень-звертань варто використовувати у службових листах?

І. Дорогий, шановний, всечесніший, високоповажний, рідний, вельмишановний, високодостойний, Ваша високодостойнось, рідненький, милий, глибокошановний, високопреподобний, блаженний.

II. Професор, президент, міністр, пан прем'єр, пані, панове, генерал, лікар, друг, магістр, доцент, отець, митрополит, директор, добродій, брат.

Вправа № 23

Подані словосполучення запишіть у дві колонки: в 1 – іменники з прикметниками, у 2 – іменники з дієприкметниками.

Чорні дні, чорніючі постаті, почорнілі руки; сивіючий чоловік, сиве волосся; зелена трава, зеленіюче поле, позеленілий степ; червоне яблуко, червоніюче яблуко; синє небо, підсинений розчин; сумуючий погляд, сумні очі.

Вправа № 24

Випишіть іменники за родовою належністю:

Кашне, пюре, таксі, панно, лото, маестро, денді, леді, аташе, журі, Конго, Баку, Ай-Петрі, Ері (озеро), фламінго, поні, колібрі, меню, купе, цеце, какаду, цунамі, метро, торнадо, трюмо, урду, Колорадо.

Вправа № 25

Запишіть цифрові назви словами.

На 789 лініях; 463 курсанти, з 147 делегатами; близько 250 видів; до 114 км/год; книги видаються 50 мовами; у 7 няньок дитина без ока; у тілі людини міститься близько 65% води.

Вправа № 26

Провідмініайте числівники.

1/5, 107, 107-й, мільярд, 53137, 153, 150 000, 8, 15, 2769, 173 575, 0, 159 675, 2000, 50 000 000-й, 4201, 151 273, 3, 27, 397586, 5476.

Вправа № 27

Напишіть числа словами, поясніть особливості відмінювання і правопису.

Від 596 відняти 387; до 1777 додати 952; від 16485 відняти 11090; від 2421 відняти 63; відстань, яка дорівнює 1861 км; на 136 маршруті автобуса; запросити 369 студентів; визначити добуток від множення 721 на 15; скласти 352156 з 23728352; від 3672 відняти 18, а до 5754105 додати 668; 37 помножити на 9.

Вправа № 28

Перепишіть, замініть числівники словами та провідмініайте їх. Поясніть орфограми.

Протягом останніх 5 років за участю НУБ, Інтерполу в Україні затримано і екстрадовано за кордон 82 злочинці, яких розшукували наші колеги з Болгарії, Китаю, Німеччини, Латвії, Польщі, Туреччини, Австрії, Італії та інших країн. За цей період понад 120 підозрюваних або обвинувачених у вчиненні злочинів на території нашої держави були знайдені за кордоном. Нині 79 осіб очікують екстрадицію в Україну, 49 з них

розшукувались за вчинення тяжких злочинів, таких, як: навмисні вбивства, бандитизм, здирства, розбійні напади, згвалтування, розкрадання в особливо великих розмірах. Тільки минулого року Австрія, Німеччина, Греція, Польща, Угорщина, Молдова, Чехія, Латвія видали нам 38 злоумисників, ми екстрадували 22 особи у Вірменію, Німеччину, Литву, Латвію, Казахстан, Молдову. (3 журналу)

Вправа № 29

Прочитати правильно числівники

1. Якщо суб'єкт є фізичною особою, то відповідальність настає з 16 років. 2. Оскільки можливе порушення права на честь, гідність та ділову репутацію, то держава повинна передбачити право на захист цих прав. Таке право надається ст. 7 ККУ. 3. Крім цивільної відповідальності, передбачено також кримінальну відповідальність на підставі ст. 125 та 126 Кримінального Кодексу України. 4. Відповідно до положень ст. 32 Конституції України та п. 8 ч. 1 ст. 6 Цивільно-процесуального кодексу України кожен має право вимагати в судовому порядку спростування недостовірної інформації, що порочить честь і гідність членів його сім'ї. 5. Позовну заяву необхідно оформити відповідно до вимог ст. 137 ЦПК. 6. Позовна заява оподатковується державним митом у встановленому ст. 64 ЦПК розмірі. 7. Невиконання зазначених вимог тягне наслідки, передбачені ст. 139 ЦПК України. 8. Правила використання відомостей, що стосуються лікарської таємниці – інформації про пацієнта, на відміну від медичної інформації – інформації для пацієнта, встановлюються ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я та частиною 3 ст. 46 Закону України «Про інформацію» (Із різних джерел).

Вправа № 30

Розкрийте дужки і виберіть потрібну форму числівника.

1. Якщо раніше на (три, троє, суддя) припадало в середньому (дев'ять, дев'ятеро, розгляд, справа), то тепер (вісім, восьмеро, суддя) доводиться займатися (двадцять, двадцятьома, двадцятьма, справа). 2. (Три, троє, студентка), потрапивши у заклад сумнівного типу, не задумалися над наслідками свого перебування там, а навпаки, поводитися легковажно, чим і спровокували неприємні для себе наслідки. 3. (Тридцять три (троє), підліток) були затримані у центрі міста опівночі за порушення громадського порядку. 4. Хуліганські дії (сім, семеро, особа) напідпитку спричинили ужиття заходів із метою запобігання масовим безчинствам. 5. (Два, двоє, перевізник) були взяті під контроль ще на митному переході. 6. Браконьєри вивезли (чотири, четверо, олень). 7. (Три, троє, постраждалих) доставлені у лікарню швидкої допомоги (два, двоє, автомобіль). 8. Виготовленням наркосировини займалися (шість, шестеро, наркоділок). 9. Із приводу усиновлення (три, троє, дитина) у районний суд звернулися сусіди громадянки Рей О. С. 10. Потрібно було щонайменше (чотири, четверо, доба) для того, щоб дочекатися повернення підозрюваного у рідне село і затримати його. 11. (П'ять, п'ятеро, свідок)

відмовилися з'явитися на судове засідання і підтвердити дані раніше свідчення
(Із різних документів).

Вправа № 31

Поставте числівники у правильну відмінкову форму й запишіть їх словами. Виправте мовні огріхи.

1. Кут кидання при стрільбі в повітрі залежить від початкової швидкості, маси й форми кулі й може знаходитись у межах від 28 до 55°. 2. На митниці затримані 2 вантажні машини із 78 тоннами м'ясного фаршу сумнівної якості. 3. При зміщенні вбік на 1 мм середня точка влучення під час стрільби на 100 м з автомата зміщується на 26 см. 4. Відстань до постаті була десь у межах 200 м. 5. Ціль – кулеметна обслуга (мішень) з'являється 1 раз на 14 секунд на відстані 200-250 м, ручний протитанковий гранатомет (мішень № 2) з'являється один раз на 30 секунд і розташовані по фронту не лише 8 м на відстані близько 300–350 м. 6. Стрілець пробіг більше 77 м. 7. Вогневий рубіж змінюється до 25-метрової позначки. 8. Фігура була встановлена не вище 100 м. 9. Кількість набоїв була визначена командиром: на перший день – 6 штук, на наступний – збільшена до 8 штук, далі – до 50 штук. 10. Рекордна кількість справ – це ті, які засвідчують про ухилення від сплати податків: близько 370, із них в особливо великих розмірах – близько 70. 11. Акціонерне товариство відвантажило продукції на 35 888 000 грн. та 1 816 000 грн., а після реалізації її кошти були перераховані на розрахункові рахунки (Із різних джерел).

Вправа № 32

Поєднайте числівники з іменниками, розкривши дужки.

124 (набій), 336 (стаття), 232 (тонна), 249 (метр), 798 (стіл), 549 (корова), 897 (затриманий), 3,15 (кілограм), 0,5 (сантиметр), 1/2 (відро), 42 (теля), 23 (окуляри).

Вправа № 33

Запишіть числівники 476, 87, 99, 2976 у родовому, давальному й орудному відмінках.

Вправа № 34

*Складіть зі словами **близько, понад, біля, більше, менше** речення, у яких числівники вказували б на приблизне число (числівники запишіть словами).*

Зі 26 студентами, 18 тонн, 14 дівчатами, 40 слухачами, у 15 закладах, 8 годин 45 хвилин, з 11 квітня 2002 року, на 815 сторінках.

Вправа № 35

Утворіть можливі форми дієприкметників від наведених дієслів.

Діяти, вести, замкнути, служити, здійснювати, починати, допомагати, запізнитися, з'єднувати, звільнити, перемагати, згоріти, затягнути, вирішувати, лежати, усміхатися, дозріти, виконувати, почути.

Вправа № 36

До поданих дієслів доберіть дієприслівники або словосполучення з дієприслівниками, які допоможуть уявити основну дію.

Зразок: *говорити – посміхаючись, думаючи, весело поглядаючи, прислухаючись.*

Писати, читати, грати, співати, бігати, малювати, стояти.

Вправа № 37

У поданих словах визначте дієвідміну за основою інфінітива. Які дієслова не належать до дієвідміни?

Вирізняти, зарусявіти, затужити, боротися, веліти, цокотіти, дичавіти, синіти, заприятелювати, здрібніти, виникнути, померезити, хилити, скніти, забриніти, загуркотати, загуркотіти, заіржати, відштовхнути.

Вправа № 38

Поставте подані дієслова в усіх особах в однині і множині. Поясніть орфограми.

Судити, косити, мовчати, летіти, ходити, поважати, кричати, кликати, діяти.

Вправа № 39

Визначте і запишіть основу інфінітива та основу теперішнього часу у поданих дієсловах.

Вантажити, відволікати, грати, відпрягти, ліпити, чесати, викрасти, вищебетати, відкряяти, вистелити, защеміти, виринати, затаїти, замовляти, загнuzдати, хвалити, дбати, зашити, виголосити, багрянити, вигризти, мовчати, брести, лічити, виробити, вискубти, їсти, згоріти, колоти, полоти.

Вправа № 40

Поставте подані дієслова в чоловічому роді однини минулого часу та утворіть від них дієприслівники, поясніть правопис.

Везти, колоти, рости, брести, вести, перенести, вивозити, перевезти, боятися, стояти, берегти, пороти, могти, плести, замести, текти, водити, зводити, перемогти, пекти, гребти, стерегти.

Вправа № 41

Визначити час та спосіб дієслів.

Він би й робив, та в нього рукави болять. Якби в мене було пшоно та сіль, то я б зварив кашу, та жаль, що сала нема. Берімось краще до роботи, змагаймось за нове життя! Коли б не пили та не їли, то б у золоті ходили. Хліб їж, а правду ріж. Не клич мене, весно, не чаруй і не ваб! Опікся на молоці, то й на холодну воду дме. Служив би правді – дорожив би честю.

Вправа № 42

Від поданих слів утворіть дієприслівники.

Зробити, запобігти, зіпсувати, захворіти, зіткнутися, наголошувати, нагромадити, накреслити, напружувати, об'єднати, оголосити, ознайомити, перевиконати, перенести, підвищити, з'ясувати.

Вправа № 43

Визначте, до яких частин мови належать подані слова, складіть з ними речення.

Абихто – аби хто, усередині – в(у) середині, ушосте – у шосте, дехто – де хто, доволі – до волі, насміх – на сміх, наскільки – на скільки, неабияк – не абияк, негаразд – не гаразд, незважаючи – не зважаючи, немає – не має, несила – не сила, нібито – ніби то, нінащо – ні на що, нездійснений – не здійснений, друге (місце) – друге (в значенні страви), минуле (літо) – минуле (його минуле).

Вправа № 44

Порівняйте і скажіть, чим відрізняється ознака предмета, виражена дієприкметником, від ознаки, вираженої прикметником.

Падаюче	дубове	
Опале	маленьке	
В'януче листя	велике	листя
Зів'яле	зелене	
	багряне	

Вправа № 45

Від поданих дієслів утворіть:

а) активні дієприкметники теперішнього часу: конкурувати, карати, існувати, ізолювати, кипіти, лежати, сяти, радіти, нудьгувати;

б) активні дієприкметники минулого часу: відлетіти, ліпити, зів'янути, обважніти, посвіжити, тріснути, спітніти, одерев'яніти, почорніти.

Вправа № 46

Назвіть дієприкметники у наведених словосполученнях. Чи всі вони нормативні?

Ворогуючі сторони, шифруючий пристрій, галопуюча інфляція, знеболюючі препарати, заспокоюючі таблетки, фінансуючий орган, зникший з міста, втікаючий із місць позбавлення волі, стріляючий з автомата іноземного виробництва, вмираючий від ножових ран, охороняємі об'єкти, проживаючий по вул. І. Франка.

Вправа № 47

У яких словах порушено норми творення форм вищого ступеня?

Прегіркіший, чистіший, величезніший, фізичніший, добріший, досвідченіший, похмуріший, симпатичніший, скромніший, темніший,

зручніший, чорніший, демократичніший, жорстокіший, досвідченіший, звучніший, ближчий, тонкіший, старіший, жвавіший, мудріший.

Вправа № 48

Назвіть ненормативні форми займенників із роду наведених.

Свогого, собі, твоїми, нашому, ні з чим, казна-чий, ні в кого, з тобою, при нім, їхнім, його, абичий, цею, котрогось, чийому, до себе, моїми, чієму, хтось.

Вправа № 49

Зробіть аналіз прийменників.

Немає в світі нічого радіснішого і приємнішого, ніж людська праця. Ми підемо, де трави похилі, де зорі в ясній далині... Любить свій край – це для народу жити, боротися за юне, за нове. В повітрі панував той спокій, який настає завжди за кілька днів перед бурею. Хилить вітер жита понад шляхом. Із-за лісу, з-за туману, місяць впливає. Незважаючи на маленький вітерець, робилося душно. До вечора вони не розмовляли між собою, хоч і бачилися в польовому таборі під час обідньої перерви.

Вправа № 50

Виправити помилки, пов'язані із вживанням прийменників.

Гімнастика є дуже корисною; від неї людина робиться сильною. Учителю поставив хлопчика в приклад. Завдяки несерйозному ставленню, ми запізнилися на заняття. Студенти виконали завдання в один день. Ходити в школу – це необхідність. При самій згадці про ті події, в мене темніє в очах.

Вправа № 51

Написати речення під диктовку. Пояснити написання прийменників.

Ми поселилися утрьох в одній кімнаті. Ми поселилися у трьох кімнатах. На горі росте ліс. Нагорі над нами цілу ніч гримали двері. Кожен це пояснював по своєму розумінню. Кожен це пояснював по-своєму, і ми ніяк не могли дійти згоди. Хлопці повернули в бік річки. Хлопці повернули вбік зі стежки. Я подався в гліб лісу. Я подався вглиб, і скоро вийшов на галявину. Десь об камінь прибережний б'є швидка вода. Вода при березі починала каламутитись.

Вправа № 52

Прочитайте текст. Назвіть у ньому прийменники. Чи можлива їх синонімна заміна задля удосконалення змісту, чи у цьому немає потреби?

Оскільки можливе порушення права на честь, гідність і ділову репутацію, то держава повинна передбачити право на захист цих прав. Таке право надається ст. 7 Цивільного кодексу України. Відповідно з названою статтею громадянин або організація вправі вимагати у судовому порядку спростування відомостей, які порочать їх честь та гідність. Таке спростування можливе у випадку, якщо той, хто поширив ці відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності. Окрім цивільної відповідальності, передбачено також і кримінальну відповідальність на підставі ст. 125 і 126 Кримінального кодексу

України. Вибір способу захисту честі та гідності належить громадянину, тому, подаючи заяву або скаргу, громадянин повинен вказати, чи просить він спростувати поширені відомості у порядку цивільного судочинства, чи вимоги його полягають у притягненні до кримінальної відповідальності за наклеп або образу. У необхідних випадках суддя повинен роз'яснити заявникові порядок судового захисту честі і гідності. Під поширенням відомостей слід розуміти опублікування їх у пресі, передачу по радіо, телебаченню, з використанням інших засобів масової інформації, викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам, повідомлення в публічних виступах, а також в іншій формі невизначеному числу осіб або хоча б одній людині (з офіційних документів).

Вправа № 53.

Розкрийте дужки і поясніть вибір прийменників.

1. Плани (щодо, по, в, з) (захоплення злочинців). 2. Можливості (у, по, щодо) (одержання засобів для виробництва наркосировини). 3. Вирішити питання (про, по, щодо, із) (застосування прийомів нейтралізації сировини). 4. Відмовити (по, із-за, через, у зв'язку з) (відсутність доказів). 5. Прийняти заяву (згідно з, по, через, із-за) (чинне законодавство). 6. Подати інформацію (по, про, в) (перетин кордону). 7. Заходи (щодо, по, у) (виробництво взуття). 8. Дії (по, щодо, у зв'язку з) (обмін квартири). 9. З'ясувати питання (по, у, через, з, із-за) (розподіл житла). 10. Звітувати (по, про, з) (перебування у відрядженні). 11. Виконати розпорядження (по, у (в), з) управління. 12. Відповідати (по, згідно з, у зв'язку з) (закон). 13. Ув'язнений (згідно з, по, у, за, зі) (стаття). 14. Я прийшов (у, щодо, по, у зв'язку з) (справа). 15. У випадку поширення відомостей (про, по, у справі) (члени родини). 16. Подання прокурора (про, по, у справі) (звільнення з посади). 17. (Згідно з, по, відповідно до) (Конституція України). 18. Покарати винних (по, згідно із, відповідно до) (закон).

Вправа № 54.

Проаналізуйте використання виділених у тексті прийменників і аргументуйте свій погляд.

Суд при відданні обвинуваченого до суду відповідно до п. 10 ст. 242 КПК повинен з'ясувати по справі, чи всі особи, яким злочинном заподіяна моральна, фізична або майнова шкода, визнані потерпілими. Якщо буде встановлено, що хтось із цих осіб не визнаний потерпілим у стадії попереднього розслідування, суддя своєю постановою, а суд ухвалою розпорядчого засідання має визнати такою особою потерпілою по справі і повідомити її про це листом. Повідомлення про право ознайомитися з матеріалами справи суд після віддання обвинуваченого до суду повинен також надіслати потерпілому і по справі, по якій попереднє слідство не провадилося.

(З офіційних документів)

Вправа № 55.

Виправте помилки, пов'язані з неправильним уживанням прийменника по.

1. Закон діє по 31 грудня 2020 року. 2. По факту скоєння злочину порушена кримінальна справа. 3. Усі справи по спорах передані до арбітражного суду. 4. Потребує уточнень стаття № 106 Водного кодексу «Проведення спеціальних робіт по спорудженню експлуатаційних свердловин на воді». Державний комітет по гідрометеорології провів заходи по забезпеченню підйому рівня води на засушливих територіях. Негайне прийняття заходів по поліпшенню експлуатації житлового фонду допоможе зберегти національні пам'ятки культури XVIII ст. 7. Державна політика вимагає виконання заходів по управлінню житловим фондом країни. 8. Відпустка громадянина К. тривала з 18 по 29 січня цього року. 9. Приватне підприємство займається проведенням робіт по благоустрою міст і сіл. 10. Часто по вихідним він навідувався до сина. 11. Обов'язки по доставці продукції не виконувалися.

Вправа № 56

Виправіть речення. Поясніть помилки.

1. Цей район Львова найкримінальніший. 2. Справа вирішилася самим несподіваним способом. 3. Найпрекрасніший час для злочинців – літо, коли люди розслабляються, втрачають свою пильність. 4. Громадянин В. відбував покарання у найпівнічніших районах. 5. Найбільш вдалішу і продуманішу операцію провела група на чолі з підполковником К.

Вправа № 57

Вставте потрібне закінчення у дієслівних формах.

1. На місці падіння літака було виявлено непошкоджен... шасі.
2. Написан... резюме допомогло у розслідуванні справи. 3. Підготовлен... комюніке попередньо узгодили обидві сторони. 4. На ділянці Мукачеве –Чоп повністю пошкоджен... шосе, що стримує дорожний рух і ускладнює ситуацію на кордоні. Із цеха повтікали, залишивши напризволяще усе, у тому числі паспорт громадянина Вірменії. 10. По липовим платежам та дорученням двоє військовоторговців встигли за один день отримати товару більше німе на 12 600 грн. 11. Учасників кримінальної оборудки було затримано в 17.35.

Вправа № 58

Поєднайте однорідні члени речення можливими сполучниками.

1. Права, свободи людини, їх гарантії визначають зміст, спрямованість діяльності держави. 2. Утвердження, забезпечення прав, свобод людини є головним обов'язком держави. 3. В Україні визнається, діє принцип верховенства права. 4. Звернення до суду для захисту конституційних прав, свобод людини, громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. 5. Конституційні права, свободи гарантуються, не можуть бути скасовані. 6. Рівність прав жінки, чоловіка забезпечуються: наданням жінкам

рівних з чоловіком можливостей у громадсько-політичній, культурній діяльності, у здобутті освіти, професійній підготовці, у праці, винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці, здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною, моральною підтримкою материнства, дитинства, у тому числі надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам, матерям.

Вправа № 59

Поясніть помилки у вживанні сполучників чи сполучних слів:

1. У пункті 11 названих принципів йдеться про те, що норми і положення про застосування вогнепальної зброї посадовими особами щодо підтримання правопорядку повинні охоплювати керівні принципи, які визначають попередження, які у певних випадках даються перед пострілом із вогнепальної зброї. 2. Вказівка на випадки, коли застосування зброї допускається без попередження, дає змогу працівникові поліції ефективно виконувати свої службові обов'язки. 3. Що стосується другого періоду, що ми умовно визначили як «час застосування вогнепальної зброї», то працівник повинен був керуватися наступним принципом: нанесення особі, проти котрої застосовується вогнепальна зброя, якомога найменшої шкоди. 4. Нам доводиться здійснювати затримання осіб, що вчиняють злочини, фактично без застосування фізичної сили. 5. Завжди треба дати можливість особі, котра посягає на щось або котру затримують, скористатися їх правом, котре їм належить. 6. Щоби заплутати сліди слідства, він готував нове алібі. 7. Відбулося спільне засідання комітету з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією та комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, де було розглянуто стан дотримання законності в забезпеченні прав і свобод громадян України.

Вправа № 60

Які морфологічні норми порушено у наведених реченнях?

1. Поблизу ЖЕКа ДАТ затримала чотирьох осіб, які намагалися відчинити автомобіль. 2. Махінації в банківській системі – найбільш поширеніші влітку. 3. Ним було завдано 17 ножових поранень потерпілому. 4. На столі не було виявлено поданого документу про припинення розслідування у справі «Фукса». 5. Семидесятирічний К. подав заяву 18 грудня 1996 року. 6. До цього часу не встановлені особи, які вчинили розбійничий напад на ювелірний магазин «Діамант». 7. Він рахується в розшуку вже два роки. 8. Затримання проводилось восьмидесятьма бійцями «Беркута». 9. Дії затриманих під час допиту були більш нахабнішими ніж раніше. 10. Підсудним гарантується право захисту. 11. Слідство не виявило акту передачі матеріальних цінностей. 12. Кравців сказав Іванчуку передати свого автомата водієві. 13. На складі магазину промтоварів бракувало за даними перевірки 18 флаконів шампуні «Німфи». 14. З Сибіру ікру нелегально транспортували через митницю, використовуючи старі канали. 15. Стан психоза К. був

підтверджений проведеною експертизою. 16. Наше райвно не веде жодної профілактичної роботи щодо важких підлітків. 17. Затриманого доставили для проведення аналізу на ступінь сп'яніння.

Вправа № 61

Перепишіть, знімаючи ризики. Поясніть написання часток.

1. Який/бо ти, дідусю, став суворий! (Леся Українка) 2. Якби/то я міг повернути неповторну юність мою! (В. Сосюра). 3. Діду, ви старомодні. А розправте/но плечі. Де ж це видано, діду, так/бо діло не піде! (П. Перебийніс). 4. Якби, якби/то юність знала, а старість мудра могла! (В. Сосюра). 5. Отак/бо, друже мій великий, усе минуле ожива (А. Малишко). 6. Правда/бо чиста, й добро із красою з'єдналися щільно (Б. Грінченко). 7. Гори! Які/ж/бо ви високі! (В. Касіян).

Вправа № 62

Дайте відповіді на питання:

1. Чи може категорія числа, а саме множина, виражатися суфіксом?
2. Деякі мовознавці вважають, що слова цей, той, мій, свій, котрий, ніякий та інші належать до прикметників. Чому? Спробуйте дібрати аргументи на підтвердження цієї думки.

Вправа № 63

Розкрийте дужки, запишіть числа словами.

Відвантажили 465 (мішок); закупили 3 (тонна); здали 1,5 (мільйон гривень); продали 1 (будинок); купили 11 (трактор); 6 (акція); вилупилося 15 (курча); 19 (замовлення); 40 (орендні підприємства).

Вправа № 64

Запишіть словосполучення, замінивши числа словами.

14 лютого 1993 року, 156 особам, 11 кілограмів, 4 номерами, у 40 кімнатах, 26 березня, реєстраційний номер 1276, у протоколі №57, у 18 школі, 1954 року народження, з 16 серпня 1985 року, у 3 цитаті, 29 сторінками, на 27 сторінках, за номером 697, 573 гривнями, у 9 пунктах, з 26 квітня до 17 липня, 7 година 40 хвилин.

Вправа № 65

Введіть у речення такі дієприслівникові звороти:

1. Розглядаючи справу; 2. Готуючи скаргу; 3. Поширюючи вигадки про розпродаж майна; 4. Розглянувши позов; 5. Розкаюючись щиросердечно; 6. Дозволяючи виїзд за кордон; 7. Розпродуючи товари за завищеними цінами; 8. Проникнувши в службове приміщення; 9. Одержавши особливе доручення.

Вправа № 66

Від поданих дієслів утворіть і запишіть дієприслівники доконаного і недоконаного виду.

Саджають, носять, звів, доніс, стежать, розповідають, здолав, виділити, помітити, закреслити, виносити, прикрашати.

Вправа № 67

Використовуючи подані мовні формули, складіть речення. Правильно запишіть числівники.

У відповідь на Ваш лист від 11 січня повідомляємо, що ... Підтверджуємо одержання Вашого листа №58 від 26 листопада і ... Підтверджуючи одержання Вашого листа від 13 грудня, повідомляємо, що... Згідно з наказом № 569 від 24 жовтня повідомлення...

Вправа № 68

Визначити розряд займенників:

Той, ніхто, весь, хто?, ми, наш, себе, всякий, будь-хто, казна-що, цей, весь, хто-небудь, який, я, жодний, абиякий, їхній, ніщо, стільки.

Вправа № 69

Провідмініайте займенники:

Ніхто, хтось, я, вона, скільки, хтозна-що.

Вправа № 70

Запишіть словосполучення відповідно до вимог літературної мови, добираючи з дужок потрібні закінчення.

Покласти на край стол(а, у), відповідно до асортимент(а, у), необхідно мати позаштатного співробітника(а, у) поліції, без застосування адміністративного натиск(а, у), охорона ліс(а, у) від пожеж, очікування майор(а, у), наявність опіумного тютюн(а, у), заповнення поточних відомост(ей, ів), вивчення стат(ей, ів), кодекс(а, у), за винятком таких галуз(ей, ів), надати допомогу громадянин(у, ові) Башкирц(ю, еві), повідомити директор(у, ові), присвоєно чергове звання підполковник(у, ові) Ільїн(у, ові).

Вправа № 71

Визначте рід іменників та аббревіатур.

Бра, цеце, комюніке, кюре, фрекен, марабу, тореро, бістро, конференсьє, кольрабі, імпресаріо, динго, колі, МВС, НЛО.

Вправа № 72

Утворіть складні іменники або прикметники від наведених словосполучень.

500 км, 45 процентів, 25 метрів, 80 років, 30 днів, 16 годин, 3 кімнати, 120 серій, 3 бали, 95 тисяч, 1000 років, 2 акти, 4 кольори, 100 днів, 2 елементи, 5 дюймів.

Вправа № 73

Випишіть якісні прикметники. Утворіть усі можливі форми ступенів порівняння, поясніть особливості їх творення.

Ефективний, важливий, безпечний, культурний, правовий, складний, якісний, національний, нормативний, доцільний, детальний, кримінальний, розвинений, юридичний, громадський, сучасний.

Вправа № 74

Запишіть числівники відповідно до правил запису цифрової інформації. Обгрунтуйте свій вибір.

(13144) посібники реалізовано на суму (11940) грн.; брали участь (293) слухачі; створено комісію у складі (3) осіб; перевірка документації за (1999 – 2000) фінансовий рік; залишилися під питанням (5, 6, 7) пункти.

Вправа № 75

Поставте запропоновані іменники в родовому відмінку однини. Поясніть відмінкові закінчення. Зверніть увагу на два варіанти закінчень (у деяких випадках).

Закон, кодекс, доказ, аргумент, документ, папір, термін, строк, авторитет, акт, детектив.

Вправа № 76

Утворіть словосполучення числівника 2, 3, 4, 5, 51, 72, 83, 94 з юридичними термінами-іменниками чоловічого роду: свідок, очевидець, грабунок, злочин, правник, обшук, адвокат, аргумент, дізнавач, рапорт, юрист.

Вправа № 77

Прийменники проаналізуйте на основі правил. Запропонуйте варіанти заміни, якщо в тому є потреба.

1. Ми завершили слідчі заходи по кримінальній справі проти президента банку. 2. По справі проходять 13 осіб. 3. Їх звинувачують у розкраданні колективного майна у сумі 11 млн доларів, у зловживанні посадовим становищем, що призвело до збитків на суму 335 млн грн. 4. Найпоширенішою схемою заробляння грошей було елементарне завищення ставок по депозитах для підставних осіб. 5. Для фізичних осіб-суб'єктів малого підприємництва запропоновано запровадити сплату єдиного податку за ставкою 10 процентів нормативного чистого доходу, встановленого місцевими радами по кожному виду господарської діяльності.

Вправа № 78

Визначте, у котрому рядку є неправильна прийменникова конструкція:

1. загроза з боку директора, аналіз по всіх статтях закону, йти по гриби
2. заходи по затриманню, заходи щодо захисту, заходи у боротьбі зі злочинами

3. по всіх документах перевірено, з 1997 по 1998 рік, згідно з законом

Вправа № 79

Визначте форму родового відмінка наведених слів, враховуючи їх значення.

Борщ (прізвище, страва), Бурштин (селище) – бурштин (матеріал), тур (оберт по колу у танці, етап, тварина), талант (хист, грошова одиниця), папір (документ, матеріал), оригінал (першотвір, особа), гранат (плід, дерево, мінерал, камінь), дзвін (знаряддя, звук), авторитет (вплив, особа).

Вправа № 80

Від поданих дієслів утворіть дієприслівники недоконаного й dokonаного виду, поясніть способи творення:

Експортувати, розголошувати, співпрацювати, переконати, запрошувати, копіювати, підтримати, надати, вжити.

Вправа № 81

Розкрийте дужки і запишіть словосполучення, уживаючи, де потрібно, прийменники:

Дотримати (слово), оволодіти (ситуація), опанувати (професія), завдати (шкода), зрадити (принципи), називати (ім'я), звернутися (адреса), відправити (пошта), прийшов (справа), комісія (складання екзамену), заходи (поліпшення), сталося (недбальство), один раз (місяць), увести (склад), радіти (успіхи).

Вправа № 82

Згадайте і запишіть офіційно-ділові кліше із дієприслівниками. Поясніть значення записаних зворотів; укажіть, у яких документах можливе їх вживання.

Вправа № 83

Запишіть цифри словами, поставивши іменники, що в дужках, у потрібній відмінковій формі. Обґрунтуйте:

121 (день, двері, юристи, правило, жінка), 1057 (хвилина, миля, мікроавтобус), 5 (професор, студент, дуб, курсант), 3 (двері, звук, троянда, міністр), 2 (день, спортсмен, аудиторія), 10 (мати, гасло, доцент), 1,2 (сторінка), 1 (підозрюваний, правоохоронець, слідчий).

Вправа № 84

*Запишіть формотворчі, заперечні й модальні частки у три колонки:
Лише, нехай, ні, вже, оце, би, не, хай, навіть, ані.*

Вправа № 85

Прочитайте, з-поміж виділених часток визначте формотворчі, заперечні та модальні:

1. Не помічає хвилин людина, а час прудкий свій килим тче (Д. Луценко). 2. Я жив би двічі і помер би двічі, якби нам два життя було дано (М. Бажан). 3. Нехай бездомного не мучить туга! І знайде хай собі самотній друга! (О. Черненко). 4. Хай братерством, щирими трудами Україна воскресне! (І. Франко). 5. Життя – це шлях, що переходить в шлях (Д. Павличко). 6. Це поезія, вірші? Чи тільки слова? (Л. Костенко)

Вправа № 86

Написати разом або окремо:

1. Туман уже вкрив морську далечінь, але тут, в бухті, він був не/густий. 2. Микола вже був не/молодий хлопець, а чоловік з довгими вусами. 3. Ми не/лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна не/правди за собою. 4. Згода будує, а не/згода руйнує. 5. Прийдешнє осяває наші лица, не/спокій творчий з вічністю єдна. 6. Людська не/доля будила не/розпач в мені, а бажання кращої долі, яснішої. 7. Не/легко бути людиною. 8. Для щирої душі, не/злого серця не треба красномовства, тільки правда.

Вправа № 87

Перепишіть прислів'я, на місці крапок упишіть дібрані з довідки частки. Які з часток синонімічні? Свою думку доведіть:

1. До торби грамоти додай-.. мішок розуму. 2. Не так-.. він діє, як словами сіє. 3. Сиди-.., Тетяно, ще зовсім рано! 4. Улита їде – колись-.. буде.

Довідка: Бо, но, то.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Невідмінювані іменники, що означають тварин, належать до:

- а) чоловічого роду
- б) жіночого роду
- в) середнього роду
- г) чоловічого та жіночого роду
- г) чоловічого та середнього роду

2. З'ясуйте варіант, що ілюструє ненормативні форми займенників:

- а) хто, ніхто
- б) нашому, казна-що
- в) хтось, себе
- г) моїми, ними
- г) свого, цею

3. Визначте, від яких прикметників не можна утворити ступені порівняння:

- а) достовірний, синій
- б) радісний, сучасний
- в) респектабельний, коштовний

- г) табельний, кабельний
- г) легкий, широкий

4. У якому варіанті порушено норми творення форм вищого ступеня:

- а) менш гіркіший, більш зручніший
- б) точніший, темніший
- в) більш веселий, ближчий
- г) чорніший, мудріший
- г)чистіший, менш похмурий

5. У якому варіанті зміна роду веде до зміни значення:

- а) кар'єр-кар'єра
- б) кухар-кухарка
- в) зал-зала
- г) абрикос-абрикоса
- г) лікар-лікарка

6. Визначте, які іменники належать до середнього роду:

- а) пюре, метро, Баку
- б) леді, аташе
- в) поні, колібрі
- г) меню, какаду
- г) торнадо, Колорадо

7. Визначте варіант із правильною формою іменників у називному відмінку множини:

- а) ясла, покоси
- б) директора, хазяїни
- в) вуха, трактора
- г) ліса, поля
- г) командири, інженера

8. Закінчення -а(-я) у родовому відмінку однини мають:

- а) бакалавр, Харків
- б) університет, Дунай
- в) метр, взвод
- г) Іван, деканат
- г) біль, аналіз

9. Знайдіть неправильні дієслівні форми:

- а) їсиш, лізиш
- б) несеш, стояти
- в) косять, гудуть
- г) мовчать, борються
- г) їздять, плачеш

10. У якому варіанті правильно поєднано числівники з іменниками:

- а) чотири студенти, сім курсантів
- б) два стола, три селянина
- в) три секунди, півтора днів
- г) півтораста кілометри, тридцять один учнів
- г) мільйон жителі, три сина

11. Визначте, який варіант подає правильну форму кличного відмінка:

- а) Володимире, доню, Маріє
- б) Юліє, Юріє
- в) Геннадію, Ксенію
- г) Довбуше, Надія Михайлівна
- г) стороже, Анатоліє

12. Яка частина мови має кличну форму?

- а) іменник
- б) прикметник
- в) дієслово
- г) прислівник
- г) прийменник

13. Знайдіть правильні відмінкові форми числівників:

- а) сімдесяти, дев'яносто перший
- б) восьмидесята шістьох, п'ятьома
- в) сорока п'ятий, одна четверта
- г) сім з половиною, шестьюдесятьма
- г) сіми, вісьома

14. У якому варіанті подано складні числівники:

- а) сімнадцять, дванадцять
- б) чотири, два
- в) тридцять три, дев'яносто п'ять
- г) сто п'ятдесят, вісім мільйонів
- г) вісімдесят, сорок шість

15. Визначте нормативне словосполучення:

- а) знеболюючий засіб
- б) пишучий скарги
- в) співаючий артист
- г) інформуючий присутніх
- г) спадаючі ціни

16. Прийменники згідно з..., відповідно до... властиві.... стилю:

- а) офіційно-діловому
- б) розмовному

- в) науковому
- г) епістолярному
- г) публіцистичному

17. Назвіть правильний варіант прийменникових конструкцій:

- а) наперекір рішенням
- б) зрікатися від ідеалів
- в) користуватися з фотоапаратом
- г) оплатити за проїзд
- г) всупереч проблем

18. Прийменник «в» вживається:

- а) між голосними
- б) між приголосними
- в) на початку речення
- г) після паузи
- г) перед літерами в, ф

19. Визначте варіант, в якому прийменники не є синонімами:

- а) напроти, посеред
- б) згідно з, відповідно до
- в) стосовно, щодо
- г) біля, коло
- г) незважаючи на, попри

20. Визначте правильні форми звертання до осіб:

- а) Данило, Тетяно, Максиме
- б) Лідіє, Андріє, Анастасію
- в) Олега, Миколе, Марію
- г) Олесю, В'ячеславе, Галине
- г) Савелію, Людмило, Юліє

21. Іменники якого роду і якої відміни подовжуються в орудному відмінку однини ?

- а) жіночого роду III відміни
- б) середнього роду II відміни
- в) чоловічого і середнього роду II відміни
- г) чоловічого роду I відміни
- г) чоловічого роду III відміни

22. Яка класифікація частин української мови є традиційною?

- а) неповнозначні і службові
- б) повнозначні і вигук
- в) повнозначні і неповнозначні
- г) повнозначні і службові

г) самостійні і повнозначні

23. Які лексико-граматичні розряди слів належать до повнозначних частин мови?

- а) вигук, частка, прислівник
- б) іменник, вигук, дієслово, сполучник
- в) іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово, прислівник
- г) прислівник, прикметник, прийменник
- г) сполучник, прийменник, частка

24. Які частини мови є службовими?

- а) вигук, частка, сполучник
- б) дієслово, сполучник, займенник
- в) іменник, прикметник, числівник
- г) прийменник, прислівник, вигук
- г) прийменник, сполучник, частка

25. Яка із запропонованих відповідей містить повну дефініцію лінгвістичного терміна «іменник»?

- а) повнозначна частина мови, що вказує на дію предметів
- б) повнозначна частина мови, що вказує на кількість предметів
- в) повнозначна частина мови, що вказує на ознаки предмета
- г) повнозначна частина мови, що вказує на ознаку іншої ознаки
- г) повнозначна частина мови, що має значення предметності

26. Визначте групу іменників, яка належить до I відміни:

- а) бандитизм, амністія, подорож
- б) дактилоскопія, геноцид, плем'я
- в) закон, ім'я, факт
- г) стаття, суддя, комісія
- г) ув'язнення, компетенція, право

27. Яка група іменників належить до II відміни?:

- а) грабіж, дезертирство, документ
- б) криміналістика, розшук, нотаріус
- в) ніч, лжесвідчення, стаття
- г) розкіш, закон, кодекс
- г) хвилювання, ідентифікація, суд

28. Оберіть групу іменників, що мають закінчення -а, -я в родовому відмінку однини:

- а) вівторок, факультет, мільйон
- б) відсоток, долар, учитель
- в) кодекс, грам, атом
- г) комітет, місяць, Київ

г) хліб, радіус, страх

29. Визначте групу іменників, які мають в родовому відмінку однини закінчення -у, -ю:

- а) батальйон, лондон, інвентар
- б) експорт, колектив, відбій
- в) завод, олівець, деканат
- г) прибуток, тиждень, спосіб
- г) щоденник, склад, аналіз

30. Яка із запропонованих відповідей містить визначення терміна «прикметник»?

- а) повнозначна частина мови, що вказує на дію предмета
- б) повнозначна частина мови, що вказує на порядок предметів при лічбі
- в) повнозначна частина мови, що вказує на предмет, ознаку, але не називає їх
- г) повнозначна частина мови, що називає ознаку предмета за дією
- г) повнозначна частина мови, що називає ознаку, якість або властивість предмета

31. На які семантико-граматичні розряди поділяються прикметники?

- а) присвійні й особові
- б) якісні, відносні, присвійні
- в) якісні, відносні
- г) якісні, порядкові
- г) якісні, присвійні

32. Зазначте групи прикметників, що утворюють ступені порівняння:

- а) відносні
- б) особові
- в) порядкові
- г) присвійні
- г) якісні

33. В якій з наведених груп подано нормативні складені форми прикметників найвищого ступеня порівняння?:

- а) більш вдалий, менш веселий, найбільш приємніший
- б) найбільш гостріший, свіжий, найтепліший
- в) найбільш дотепніший, більш освічений, найталановитіший
- г) найбільш новий, найбільш розумний, найменш швидкий
- г) найрозумніший, більш гарний, найдорожчий

34. Яка із запропонованих відповідей містить визначення терміна «займенник»?

- а) повнозначна частина мови, що вказує на дію предмета
- б) повнозначна частина мови, яка вказує на ознаку предмета

- в) повнозначна частина мови, яка вказує на предмет, але не називає його
- г) повнозначна частина, яка називає предмет
- г) частина мови, яка вказує на кількість

35. Який займенник не має форми називного відмінка?

- а) вас
- б) мене
- в) нас
- г) себе
- г) тебе

36. В якій групі слів займенники пишуться через дефіс?

- а) де...котрий, ні...який, вони...от
- б) ні...хто, казна...чому, який...сь
- в) хто...сь, бозна...хто, аби...що
- г) хтозна...скільки, де...чий, будь...кому
- г) який...небудь, будь...хто, казна...що

37. Визначте дефініцію лінгвістичного терміна «числівник»:

- а) повнозначна частина мови, що вказує на ознаку предметів
- б) повнозначна частина мови, що означає дію предмета
- в) повнозначна частина мови, що означає кількість предметів
- г) службова частина мови
- г) частина мови, що вказує на стан предмета

38. На які розряди за значенням і граматичними ознаками поділяються числівники?

- а) дробові і неозначено-кількісні
- б) кількісні і порядкові
- в) кількісні, збірні, дробові
- г) неозначено-кількісні, порядкові
- г) порядкові і власне кількісні

39. В якій групі слів всі числівники є кількісними?:

- а) кільканадцять, вісімнадцятий, багато
- б) один, мало, перший
- в) п'ятдесят, декілька, двадцятий
- г) семеро, двадцять, третій
- г) сто, троє, одна третя

40. Виберіть правильні числівникові форми:

- а) п'ятдесяти, п'ятдесятьох
- б) п'ятидесяти, п'ятдесяти
- в) п'ятидесятьох, п'ятьдесят
- г) п'ятьдесяти, п'ятьмадесятьох

г) п'ятдесяти, п'ятьмадесяти

41. Визначте правильні форми порядкових числівників:

- а) статисячний, п'ятиденний
- б) сьомий, шістсотий
- в) трьохсотий, двохтисячний
- г) чотирьохмільонний, сімсоткілограмовий
- г) шестидесятий, десятихмільярдний

42. Виберіть правильне визначення терміна «дієслово»?

- а) повнозначна частина мови, що означає дію або стан предмета
- б) повнозначна частина мови, що означає кількість предметів
- в) частина мови, що вказує на ознаку предмета
- г) частина мови, що називає предмет
- г) частина мови, яка служить для зв'язку слів у реченні

43. Які граматичні категорії характеризують дієслово?

- а) відміна, час
- б) відмінок, стан
- в) рід, ступені порівняння
- г) спосіб, відмінок
- г) стан, вид, спосіб, дієвідміна

44. Яка група слів складається лише з дієприкметників?

- а) компенсувати, розбитий
- б) написаний, зроблений
- в) сказавши, військовополонений
- г) сказано, вчити
- г) читаючи, вихований

45. Дієслова якої групи належать до I дієвідміни?

- а) бігати, спати
- б) бігти, летіти
- в) бути, бачити
- г) жити, чути
- г) сказати, просити

46. Визначте дієслова II дієвідміни:

- а) возити, боротися
- б) малювати, працювати
- в) мовчати, стояти
- г) хотіти, їхати
- г) читати, водити

47. Знайдіть рядок, де всі слова записані правильно:

- а) голова, головиха
- б) лікарша, піаністка
- в) секретарка, професор
- г) старший сержант, секретар
- г) фігурист, професорка

48. Частка – службова частина мови, яка:

- а) виражає залежність іменника, числівника, займенника від інших слів у словосполученні й у реченні
- б) вживається для зв'язку однорідних членів та частин складного речення і виражає смислові зв'язки між ними
- в) надає реченню або окремим його членам певних відтінків значення або служить для утворення окремих граматичних форм

49. Здебільшого пункти наказу починаються з:

- а) дієслова
- б) займенника
- в) іменника
- г) прикметника
- г) прислівника

50. Вставні слова й конструкції на позначення емоцій є доречними в:

- а) ділових листах
- б) договорах
- в) дорученнях
- г) контрактах
- г) угода

51. За значенням і вживанням частки поділяються на:

- а) сурядності і підрядності
- б) модальні, заперечні, формотворчі
- в) похідні і непохідні

52. За допомогою часток хай, нехай утворюються форми:

- а) дійсного способу дієслова
- б) умовного способу дієслова
- в) наказового способу дієслова

53. Форма умовного способу дієслова утворюється за допомогою частки:

- а) навіть
- б) хай
- в) би (б)

ЛЕКСИКА ТА СЕМАНТИКА

Мета – формування лексичної та семантичної компетенцій, удосконалення навичок писемного мовлення студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Пояснити відмінність у значенні слів. Ввести їх у речення.

1. Ринок – базар, тактичний – тактовний, привласнювати – присвоювати, одержувати – діставати – здобувати.

2. Положення – становище – стан, запитання – питання, спиратися – опиратися, відсоток – процент.

Вправа № 2

Дібрати до поданих слів українські відповідники.

Бізнесмен, анархія, екземпляр, аргумент, дефект, компенсація, ліквідувати, апелювати, дебати, координувати, лімітувати, авторитет, економія, ідентичний, лаконічний, стимул, хронічний, симптом, цейтнот.

Вправа № 3

Установіть відмінності у значенні поданих слів. Доберіть слова, з якими вони можуть використовуватися.

Комунікабельний, комунікативний, комунікаційний; сфера, ділянка, галузь; стосунки, відносини, відношення, ставлення; прослухати, вислухати, заслухати.

Вправа № 4

Доберіть і запишіть загальномовні відповідники до офіційно-ділових зворотів (кліше). Поясніть можливості їх використання.

Надати допомогу, координація зусиль, висунути вимоги, налагодити стосунки, підвищувати кваліфікацію, накласти стягнення, скласти повноваження, у відповідь на.

Вправа № 5

З поданих синонімів виберіть ті, які можна використати в діловому мовленні.

Ввіз, імпорт; вихідний, початковий; відхилятися, заперечувати; вручати, давати; гречний, ввічливий; дбайливий, ошадливий; завершувати, закінчувати; доказувати, доводити; засуджувати, звинувачувати; збавляти, зменшувати; нестача, бідність; спільний, колективний; розлучення, розлука.

Вправа № 6

До поданих дієслів доберіть синоніми. Які з них можна використати у діловому мовленні?

Схарактеризувати, розрізняти, зникати, надсилати, з'ясувати, сподіватися.

Вправа № 7

До поданих слів доберіть антоніми.

Спростувати, суттєвий, стверджувати, тривалий, погоджувати, починати, розлучення, спільний, незначний, скорочувати, заперечувати, безпомилковий.

Вправа № 8

У якому значенні слово «закон» має відношення до ділових паперів?

Вправа № 9

Визначайте шляхи розвитку значення слова «управління» (за подібністю за суміжністю, в результаті звуження значення слова, в результаті розширення значення слова).

Вправа № 10

З'ясуйте за «Словником труднощів української мови» значення поданих слів.

Поступальний, поступливий, поступовий; потоковий, поточний; пояснювальний, пояснюваний, пояснюючий; приростання, прирощення; присмаглий, присмажений; проблема, проблематика.

Вправа № 11

Оберіть правильний варіант словосполучення. Усно поясніть свій вибір.

Завідувач відділу – завідувач відділом; заслуговувати уваги – заслуговувати на увагу; завдати шкоду – завдати шкоди; зазнати поразку – зазнати поразки; доводимо до відома – доводимо для відома; ігнорувати думку – ігнорувати думкою; виступити у захист – виступити на захист; запобігати ушкодженням – запобігати ушкодження.

Вправа № 12

Зі слів, поданих у дужках, оберіть те, яке, на Вашу думку, є доцільним. Із кількома словосполученнями складіть речення.

(Здатний, здібний) домогтися великих результатів; критичне (ий) (стан, становище, положення); (вникати, уникати) в суть справи; (тактовне, тактичне) зауваження; алфавітний (показчик, показник); (привласнювати, присвоювати) майно; (привласнювати, присвоювати) почесне звання; (добиватися, домагатися) роззброєнь.

Вправа № 13

З якими дієсловами вживається в ЦК словосполучення «перебіг позовної давності».

Вправа № 14

Назвіть прийоми, які використовують у ЦК для розкриття змісту термінів.

Вправа № 15

З якими дієсловами вживаються в ЦК терміни «заповіт» та «правочин».

Вправа № 16

Визначте, з якими галузями права пов'язані зазначені поняття.

Майно, рецидив, контрабанда, громадянське суспільство, житлове приміщення, верховенство закону, емфітевзис, виборча ділянка, договір перевезення, пропорційна та мажоритарна виборчі системи, лізинг.

Вправа № 17

Утворіть словотвірне гніздо з вершиною «закон». Підберіть до кожного слова гнізда антоніми. Чи однакову кількість антонімів мають похідні і непохідні слова?

Вправа № 18

Доведіть за допомогою антонімів, що слова «законний», «закономірний» є паронімами.

Вправа № 19

Поясніть значення слів «партнер, представник, територія, управління» шляхом підбору до них абсолютних синонімів.

Вправа № 20

У якому значенні слово «оригінал» виступає антонімом до слова «підробка»?

Вправа № 21

Використовуючи синоніми визначте значення твірного іменника (план; принцип; мета; зміст; список).

Вправа № 22

Слово «вищенаведений» в одному зі своїх значень має такі синоніми: вищевказаний, вищезазначений, вищезгаданий. З яким із синонімів можливе сполучення слова «організація»?

Вправа № 23

Визначте значення слова «закон» шляхом підбору синонімів.

Вправа № 24

Доберіть синоніми до поданих слів.

Професія, пропаганда, авторитет, висловлювати, оригінальний,

розкривати, критикувати, сказати, рекомендувати, навчати, остаточний, опановувати.

Вправа № 25

Поясніть значення слів: адресат – адресант; власний – особовий – особистий. Складіть речення із запропонованими словами.

Вправа № 26

Прочитайте синонімічний ряд. Уведіть ці слова у речення.

Неконтрольований (який не контролює своїх вчинків), безконтрольний; (діє навмання) неусвідомлений, несвідомий; (виконує, діє механічно) підсвідомий, інтуїтивний; (про виконання почуттів) стихійний; *книжн.* (некоординуючий рухів, реакції) рефлексивний, рефлекторний.

Вправа № 27

Доберіть до поданих нижче слів синоніми. Запишіть синонімічні ряди.

Запальний, непокірність, непристойний, некультурний, нелегальний, рукопис, рятувати.

Вправа № 28

Поясніть, чому подані нижче слова можна віднести до омонімів.

Білля – біль, грати – грати, напам'ять – на пам'ять, підсумок – підсумок.

Вправа № 29

Іменник «майно» має синоніми: власність, надбання, добро, пожитки, речі, скарб. Які з цих слів не можуть бути взяті при оформленні доручення з міркувань стилістичної несумісності?

Вправа № 30

Підберіть антоніми до слова «справа», враховуючи, що це слово є багатозначним. Складіть з кожним із них речення.

Вправа № 31

*Простежте за словниками значення слів **право, закономірність, слідство, експертиза***

Вправа № 32

Слово «довіритель» і лексикалізоване сполучення «довірена особа» знаходяться в антонімічних відношеннях. Поясніть, за якою семантичною ознакою відбувається протиставлення.

Вправа № 33

У наведеному тексті знайдіть синоніми чи замінні слова. Поясніть їх функцію в авторському тексті.

Гучна забава була у розпалі: в одному з барів міста компанія друзів святкувала двадцятиріччя Руслана К. Серед гостей веселилась і танцювала Мирослава, навіть не гадаючи, що в її помешканні якраз порядкують злодії. Адже саме для цього уродинник і запросив дівчину на день народження й ні на крок не відступав від неї. Аби тільки не надумала зарано піти додому...

Подавши знак Русланові, три молодики непомітно вийшли з бару й поспішили на вулицю Лесі Українки, де Мирослава мешкала разом із батьками. Хлопці добре знали, що старі поїхали на заробітки в Росію, отже, у квартирі мають бути гроші і цінні речі. Поки дівча розважалося на уродинах, злодійчуки через квартирку залізли в помешкання на першому поверсі й забрали імпортований телевізор, відеомагнітофон, іншу техніку та золоті прикраси. Ці речі вони передали через відчинене вікно своїм спільникам, які під'їхали до будинку на машині. Швидко завантаживши в авто чуже добро, молодики відвезли крадене до себе додому. А потім, спокійнісінько повернувшись у бар, далі їли-пили за одним столом зі своєю жертвою... (Оксана Пахолко).

Вправа № 34

Знайдіть недоречні слова. Замініть їх одним із запропонованих у дужках слів. Поясніть свій вибір.

1. Вилучений ніж являється доказом вини Петрука І. С. у скоєному злочині. 2, Виконання операції затримання вимагачів було доручено заміснику начальника райвідділу. 3. У приведеному документі містяться докази злочинної діяльності спільного підприємства ще з 1990 року. 4. Дані рахуються обґрунтованими, якщо одержана інформація в результаті перевірки підтверджена окремими фактами. 5. Головна задача слідчого: встановити осіб, задіяних у процесі купівлі-продажу металу. 6. Митний контроль проходить люба фізична особа. 7. У цьому зв'язку виникає питання, чи можна рахувати досконалим план оперативно-розшукових заходів, якщо слідство затяглося на рік.

(Слова для довідок: вважати, бути переконаним, є, підтверджує, кожний, наведений, будь-який, заступник, тимчасовий виконувач обов'язків, завдання).

Вправа № 35

Чи можуть терміни бути експресивними, емоційно забарвленими? Проаналізуйте речення. Наведіть власні аналогічні приклади:

Стріне начальство – вигинається знаком, запитанням, окликом, комою ляже (А. Малишко).

Вправа № 36

Поділити слова на склади, записати до поданих слів синоніми – односкладові слова.

Зразок: шия (карк), шкапа (кінь).

Розум, талія, піка, предмет, бляха, підвал, будинок, галас.

Вправа № 37

Згадайте, що таке аббревіатури і які вимоги висуваються до їх використання. Запишіть приклади різноманітних аббревіатур, які б позначали: а) посади; б) звання (почесні, військові, вчені); в) назви установ, закладів та організацій; г) одиниці виміру; г) географічні поняття. Зверніть увагу на правопис аббревіатур.

Вправа № 38

Користуючись відповідними словниками, поясніть значення термінів: Адвокат, адаптація, акцепт, амністія, апеляція, делікт, експерт, рапорт, реквізит, санкція.

Вправа № 39

*Напишіть 10 словосполучень зі стрижневим словом **звіт**.*

Вправа № 40

У якому значенні слово «юридичний» вживається в реченні «Доручення має юридичну чинність протягом 3-х років?»

Вправа № 41

Слово «завірити» у значенні «затвердити підписом чи печаткою правильність якого-небудь документа» входить до синонімічного ряду: засвідчити, посвідчити, скріпити (підписом, печаткою). Які з цих синонімів складають приналежність до мови ділових паперів?

Вправа № 42

З якими дієсловами вживаються в ЦК терміни «заповіт», «правочин».

Вправа № 43

З'ясуйте лексичне значення лінгвістичного терміна «правило»?

Вправа № 44

До поданих паронімів доберіть слова із поданих у дужках та складіть словосполучення. Свій вибір обґрунтуйте:

Прописка/приписка (коротка, важлива, до тексту, внизу, збоку, зверху, подати, написати, зробити; велика, значна, багато, мало, виявити; постійна, тимчасова, у паспорті, дістати, оформити); Показник/показчик (алфавітний, предметний, бібліографічний, імен, власних назв, квартир, літератури, друкованих праць; зробити, складати, додати; високі, якісні, спортивні, підприємства, установи; школи, дошка, виписувати, визначати, домагатися, високих); Норматив/норма (прогресивний, фінансовий, типовий, денна, змінна, добова, квартальна, прийнята, галузева, підвищена, встановлена, знижена, моральна, етична, правова, мовна; видобутку, виконання, перегляд, підвищена, відхилення, порушення, згідно з, керуватися, галузевий, передбачати, визначити, розробити, виконувати).

Вправа № 45

Виправте помилки, пов'язані з неправильним вживанням паронімів:

1. Підсудний не виправдав довіреність батька. 2. Судовий оратор робить суддів ніби співучасниками пошуку істини. 3. Опізнати тих людей я не зможу, бо не бачила їх в особистості. 4. Зі свідчень свідка Сонкіна встановлено, що в ніч на 12 вересня він слухав якийсь шурхіт. 5. Мій підзахисний не мав спеціальної освіченості. 6. Його обвинувачено в хуліганських діях, які відзначаються особливою зухвалістю.

Вправа № 46

Визначте, до якої частини мови можуть належати подані слова. Охарактеризуйте їх граматичну форму, розкрийте лексичне значення:

Поле – поле, коли – коли, раді – раді, парі – парі, долі – долі, їм – їм, перли – перли, видру – видру, звір – звір, кризі – кризі, біс – біс, милі – милі, рота – рота.

Вправа № 47

Проаналізуйте синонімічні ряди, визначте домінанту:

Злодій, крадій, розкрадач, злодюжка, карманник, конокрад, зломлювач; наговір, обмова, наклеп, плескання; прибутковий, доходний, зисковий, рентабельний; суб'єкт, тип, індивід, індивідум; суворий, грізний, крутий, жорстокий, драконівський; алкоголь, спиртне, хмільне, гарячительні напої, дари Вакха, спиртні напої, пійло.

Вправа № 48

Наведіть приклади вживання паронімів у сполученнях зі словами, що надані справа:

громадський – громадянський / права, обов'язки
дефектний – дефективний / деталь, дитина
доглядати – оглядати / людина, місце праці
духовний – душевний – душовий / податок, спадщина, друг

Вправа № 49

Знайдіть, якому з визначень відповідає значення слів, наданих у довідкових матеріалах:

1. Це державна діяльність по розробці і виданню законів та інших нормативних актів.
2. Ідеї, погляди та уявлення щодо існуючого або майбутнього права.
3. Здатність особи своїми діями набувати та здійснювати права і юридичні обов'язки.
4. Антигромадські дії, що порушують законні інтереси суспільства, держави, окремих організацій та громадян.
5. Частина норми, яка вказує на ті примусові заходи, що застосовуються при порушенні правил.
6. Найтяжчі, громадсько небезпечні діяння, які завдають суттєві шкоди

суспільним відносинам.

Для довідок: правотворчість, правопорушення, правосвідомість, дієздатність, санкція, злочин.

Вправа № 50

Доберіть зі словника синоніми на позначення: майнової спадщини; в'язниці; зlodія.

Вправа № 51

Із наведених мовних кліше випишіть ті, які характерні для протоколу допиту потерпілого.

З дотриманням вимог статей; прийняти справу до свого провадження; на основі викладеного; протокол я прочитав; роз'яснено права; накласти арешт на майно; дав такі показання; запропоновано розповісти все, що відомо у справі; показання з моїх слів записано правильно; у присутності понятих.

Вправа № 52

Доберіть антонімічний відповідник до них і запишіть.

Зразок: Легальний // нелегальний (прикметники).

Винний, відвертий, відсутність, заощаджувати, запитання, коштовний, підроблений, поважний, позичка, толерантний.

Вправа № 53

З'ясуйте, у яких значеннях вжиті однакові слова у сполученнях:

Порушення обов'язкової постанови – порушення кримінальної справи; ухвальний голос – запис голосу для експертизи; голова міськради – ушкодження голови; збройний виступ – виступ адвоката у суді; відправлення за графіком – рекомендоване відправлення.

Вправа № 54

Запишіть сім пар абсолютних лексичних синонімів із сфери фіксації фахової (юридичної, військової) термінології та ділової лексики. Визначте їх частиномовну приналежність. З'ясуйте функції синонімів різних видів у різних мовних стилях.

Зразок: Правознавство = юриспруденція.

Вправа № 55

Прочитайте і поясніть значення наведених паронімів і складіть із ними словосполучення з різними способами підрядного зв'язку (узгодження, керування, прилягання).

Зразок: Авторитарний – авторитетний.

Авторитарний – владний; який утверджується силою влади.

Авторитетний – який користується авторитетом, заслуговує на повне довір'я; впливовий.

Військовий – воєнний; ділянка – дільниця; досвід – дослід; засуджувати – осуджувати; контингент – континент; мовний – мовленнєвий; норма – норматив; освідчення – освічення; показчик – показник; реалії – регалії.

Вправа № 56

Випишіть із фахової літератури шість омонімів. Подайте дефініцію (коротке визначення) понять, номінованих цими термінами.

Зразок: кримінальна справа¹ – збірка процесуальних документів, що стосуються якогось факту, події злочину або особи, яка скоїла злочинне діяння; кримінальна справа² – судовий процес із приводу якоїсь події, факту злочинного діяння).

Вправа № 57

Прочитайте юридичні терміни і запишіть їх, ставлячи наголос і вказуючи в дужках їх походження за «Словником іномовних слів». Подайте дефініцію (коротке визначення) понять, номінованих цими термінами. Усно з'ясуйте функцію запозичених слів у національній термінології і правила їх уживання в ділових паперах.

Зразок: Конфіденційний (від лат.) – довірчий, секретний, той, що не підлягає розголошенню, публікації.

Агресія, адресант, амністія, гарантія, дактилограма, декларація, компіляція, консолідація, шифр, юрисдикція.

Вправа № 58

Випишіть із юридичних словників двадцять термінів-комполітів двома групами (по десять слів у кожній) згідно з правописом: а) разом; б) через дефіс. Поставте наголос. Усно з'ясуйте правопис. Від іменників чоловічого роду утворіть і запишіть форму родового відмінка.

Зразок: а) судочинство; б) експерт-криміналіст (Р.в. – експерта-криміналіста).

Вправа № 59

Дібрати синонімічні ряди до слів:

Адвокат, аморальний, аналіз, аналізувати, анонімний, апеляція, арбітр, арештувати, арсенал, атака, атакувати, багатощлюбність, банда, бандит, бандитизм, бахнути, бездомний, беззахисний, беззбройний, бешкет, бешкетувати, бити, битися, бійка, бійня, борг, боржник, братовбивця, гонитва, говорити, грабіж, грабіжник, грабувати, дійсність, ділити, діставати, діяльний, діяльність, доброволець, довід, довідка, довірений, доводити, додаток, дозволяти, докорінний, докоряти, документувати, доносити, допит, доповідати, доречний, дослід, дослідувати, дохід, доцільний, дрібниця, другорядний, егоїзм, ефективний, жебрацтво, жертвувати, забезпечувати, забивати, завіряти, заволодіти, заворушення, загарбання, загнаний, задумати, заколот, закопувати.

Вправа № 60

Поясніть відмінність у значенні слів. Уведіть їх у речення:

Криза – криз, мотив – мотивація, корисливий – корисний, будова – будівля – будинок, вихований – виховний, талан – талант, дефективний – дефектний, гуманність – людяність, монополістичний – монопольний, показчик – показник, виключно – винятково, виборний – виборчий.

Вправа № 61

Із фахової літератури (монографій, статей, періодики, навчальних видань тощо) доберіть і запишіть текст (п'ять–шість речень). Зразком якого стилю є дібраний текст? Відповідь обґрунтуйте. З тексту виписіть три терміни і схарактеризуйте їх за планом: 1) дефініція (що означає термін); 2) ступінь спеціалізації (загальнонауковий, міжгалузевий, вузькоспеціальний); 3) походження (власний, запозичений); 4) спосіб творення (для власномовних термінів).

Вправа № 62

Як Ви розумієте вислів про те, що поняття і слово співвідносні, але не тотожні? Що у них спільне і відмінне? Яке поняття ширше і багатше «слово» чи «поняття»?

Вправа № 63

Які слова перейшли із розряду діалектних в літературну мову і чому? Складіть із ними речення:

Полонина, смерека, кептар, трембіта.

Вправа № 64

Складіть речення, контекстами яких розкривалися б лексичне значення та семантико-стилістичний діапазон синонімів. Визначте типи синонімів:

Федерація, коаліція, об'єднання, блок; закінчення, завершення; фінал, кінець; рухливий, меткий, швидкий, невсипущий.

Вправа № 65

Поясніть походження фразеологізмів:

Вавилонське стовпотворіння, поцілунок Іуди, осідлати Пегаса, викинути ідола в Дніпро, не хлібом єдиним.

Вправа № 66

Самостійно визначте лексичне значення слів зіставляти, класифікувати, порівняйте їх зі словниковим варіантом.

Вправа № 67

Проаналізуйте мовознавчу гіпотезу:

Є припущення, згідно з яким, чим частіше слово вживається, тим більше воно має значень (Слобін Д., Грін Дж.).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Канцеляризм – це специфічна одиниця ... стилю:

- а) офіційно-ділового
- б) художнього
- в) розмовного
- г) наукового
- г) публіцистичного

2. Мова, в якій штучно об'єднані елементи різних мов:

- а) суржик
- б) літературна мова
- в) загальнонародна мова
- г) інтернаціоналізми
- г) наукова галузева мова

3. Не називають понять:

- а) сполучники, частки, вигуки
- б) іменники, прикметники
- в) дієслова, прийменники
- г) прислівники, займенники
- г) частки, дієслова

4. Доберіть синонім до слова полісемія:

- а) багатозначність
- б) багатомовність
- в) однозначність
- г) одномовність
- г) двозначність

5. Визначте синоніми до слова «йти», які використовують у розмовному стилі:

- а) дибати, ногами перебирати
- б) крокувати
- в) виступати
- г) поступальний рух нижніх кінцівок
- г) шестувати

6. Омоніми – це:

- а) слова однакового звукового складу, але різного значення
- б) протилежні за значенням слова
- в) слова, різні за звучанням, але близькі за значенням
- г) слова з незначними фонетичними відмінностями
- г) слова, запозичені з інших мов

7. Визначте, в якому варіанті наведено приклади слів-паронімів:

- а) абонемент-абонент, діалектний-діалектологічний
- б) замок-замок, лава-лава
- в) підйом-відбій, чорне-біле
- г) красивий-гарний, юрист-правознавець
- г) закон, право

8. Термін – це:

- а) спеціальне слово, яке використовується для точного найменування наукового поняття
- б) емоційно-експресивне слово
- в) просторічне слово
- г) жаргонне слово
- г) позалітературне слово

9. Знайдіть правильний варіант:

- а) власна думка
- б) на долонях рук
- в) травень місяць
- г) відступити назад
- г) період часу

10. З'ясуйте, у якому варіанті наведено іншомовні слова:

- а) юрист, людина
- б) природа, інтернет
- в) весна, ковдра
- г) ареал, інстинкт
- г) шасі, знавець

11. «Жива істота», «відступати назад» – це приклад:

- а) мовного штампу
- б) тавтології
- в) плеоназму
- г) суржику
- г) канцеляризму

12. Вкажіть, який тап помилки допущено у словосполученні «страшно гарний»:

- а) введення у фразу зайвих слів
- б) поєднання потно несумісних слів
- в) порушення порядку слів
- г) порушення смислового зв'язку
- г) неправильне використання сполучних засобів

13. Омоніми-це:

- а) слова з однаковою звуковою складу, але різною значенням
- б) протилежні за значенням, слова
- в) слова, різні за звучанням, але близькі за значенням
- г) слова з незначними фонетичними відмінностями
- г) слова, запозичені з інших мов

14. Визначте, у якому варіанті немає тавтології:

- а) моя біографія
- б) народний фольклор
- в) перший дебют
- г) місцеві аборигени
- г) період часу

15. «Слово – зброя. Як усяку зброю, його треба чистити й доглядати». Це приклад:

- а) художнього стилю
- б) публіцистичного стилю
- в) наукового стилю
- г) епістолярного стилю
- г) конфесійного стилю

16. Визначте нормативне словосполучення:

- а) знеболуючий засіб
- б) пишучий скарга
- в) співаючий артист
- г) інформуючий присутніх
- г) спадаючі ціни

17. Іншомовні слова – це:

- а) не засвоєні мовою запозичення
- б) українські слова, які запозичуються іншою мовою
- в) створені давно слова
- г) штучно створені слова
- г) старослов'янізми

18. Визначте неправильну характеристику іншомовних слів:

- а) слово, запозичене з діалекту
- б) певний ступінь незасвоєності мовою, до якої вони увійшли
- в) наявність незвичних звукосполучень
- г) невідмінюваність частини слів
- г) можливість збереження латинської графіки

19. Визначте варіант, у якому наведено приклад суржику:

- а) самольот, тормозити

- б) вуйко, січас
- в) брати участь, порушити справу
- г) гостра біль, юриспруденція
- г) поважний гість, працювати у Києві

20. Словник, у якому трактується значення слова:

- а) етимологічний
- б) історичний
- в) орфографічний
- г) орфоепічний
- г) тлумачний

21. Словники, що подають слова «гніздовим» способом: об'єднують за близькістю значень:

- а) етимологічний словник
- б) історичний словник
- в) словник антонімів
- г) словник паронімів
- г) словник синонімів

22. Що фіксують історичні словники?

- а) є довідниками з написання слів
- б) містять слова і звороти з різних пам'яток із перекладом цих слів на сучасну мову
- в) подають відомості про вимову слів та їх наголошування
- г) подають слова «гніздовим» способом і об'єднують за близькістю значень
- г) пояснюють значення фразеологізмів

23. Що фіксують етимологічні словники?

- а) дають характеристику найдавнішого звукового складу слова, тлумачать походження
- б) містять слова і звороти з різних пам'яток із перекладом цих слів на сучасну мову
- в) подають відомості про вимову
- г) трактують значення слів
- г) фіксують слова і звороти з художніх текстів

24. Зафіксуйте помилку у порадах:

- а) використання іншомовних слів не обмежується за бажанням особи
- б) не використовувати в одному тексті українське та іншомовне слово
- в) не слід використовувати іншомовні слова, якщо українські відповідники
- г) треба використовувати іншомовні слова в значенні зафіксованому у словниках
- г) якщо є синоніми – добирати найточніші відповідники

25. Вкажіть, які слова мають українські відповідники?

- а) автосалон, телефакс
- б) авторитет, апеляція
- в) баланс, авізо
- г) бланк, номер
- г) фінанси, інформація

26. Слова подібні у морфологічній будові, але різні за значенням:

- а) антоніми
- б) історизми
- в) пароніми
- г) синоніми
- г) фразеологізми

27. При використанні паронімів треба звертати увагу на:

- а) вживаність
- б) зміст
- в) повторюваність
- г) правопис
- г) форму

28. Слова, які однаково звучать, але мають різне значення:

- а) антоніми
- б) багатозначні слова
- в) омоніми
- г) пароніми
- г) синоніми

29. Віднайдіть помилку. Володіти синонімічним багатством мови значить уміти:

- а) відшукати найвлучніше слово
- б) знайти слово з певним забарвленням
- в) можливе повторення слів
- г) уникнути малорозумілого, особливо іншомовного слова
- г) якнайточніше висловити свою думку

30. Знайдіть помилку у вимогах до термінів:

- а) двозначність
- б) несуперечність інтернаціональним термінам
- в) однозначність
- г) семантична прозорість, лінгвістична правильність
- г) стилістична нейтральність

31. Віднайдіть помилку, яка частина мови не складає основу правничої термінології:

- а) дієприкметник
- б) дієслово
- в) іменник
- г) прийменник
- г) прикметник

32. Міжнародний характер науки зумовлює використання:

- а) архаїчної лексики
- б) інтернаціональної лексики
- в) іншомовної лексики
- г) професійної лексики
- г) розмовної лексики

33. Штучне подовження мови сприяє використанню:

- а) архаїзмів і канцеляризмів
- б) жаргонізмів
- в) неологізмів, архаїзмів
- г) професійної лексики
- г) розмовної лексики

34. Знайдіть правильний варіант словосполучення:

- а) брати участь
- б) виконати участь
- в) прийняти участіє
- г) прийняти участь
- г) участвовать

35. Стиль ЗМІ художньо-публіцистичний, науково-публіцистичний – це підстилі ... стилю:

- а) науковий
- б) офіційно-діловий
- в) публіцистичний
- г) розмовний
- г) художній

36. Законодавчий дипломатичний, юридичний, адміністративно-канцелярський – це підстилі ...стилю:

- а) конфесійний
- б) науковий
- в) офіційно-діловий
- г) публіцистичний
- г) розмовний

37. Вищою формою національної мови є:

- а) діалектна мова
- б) жаргонна мова
- в) літературна мова
- г) професійна мова
- ґ) розмовна мова

38. Віднайдіть, яке слово вживалося не в XIV-XVIII ст., а в X-XIII ст.:

- а) видок
- б) виноватий
- в) вирок
- г) мито
- ґ) осудити

39. У «Руській правді» (1282) формується система юридичної термінології.

Слово «вира» означає:

- а) звинувачений
- б) позивач
- в) свідок
- г) убивця
- ґ) штраф за вбивство

40. У яких словах пре- є частиною кореня:

- а) предикат, презирство
- б) президент, презумпція
- в) препогана, престиж
- г) преподобний, пречудовий
- ґ) претензія, престол

41. У яких словах при- є частиною кореня:

- а) прибережжя, пригода
- б) привілей, причетний
- в) примати, пришити
- г) принцип, причепити
- ґ) приярок, пригірок

42. Яким за походженням є слово «термін»?

- а) грецьким
- б) латинським
- в) англійським

43. Яка із запропонованих відповідей містить повну дефініцію поняття «термін»?

- а) слово, словосполучення, яке означає поняття з певної галузі знань

- б) слово, словосполучення (інколи – речення), яке називає спеціальне поняття певної галузі знань
- в) слово, словосполучення, яке називає професійне поняття

44. Які основні вимоги висуваються лінгвістами до терміна?

- а) моносемічність, стислість, чітка дефініція, емоційність, відсутність синонімів у межах певної термінології
- б) моносемічність, стислість, точність, чітка дефініція, неемоційність, відсутність синонімів у межах певної термінології
- в) моносемічність, точність, неемоційність, відсутність синонімів у межах певної термінології

45. Юридичний термін – це:

- а) слово/словосполучення спеціальної сфери використання, що називає спеціальні поняття певної галузі знань і виконує дефінітивну функцію
- б) слово/словосполучення, що виражає поняття юридичної науки і дефінітивно представлений у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних термінологічних словниках, фаховій науковій літературі)
- в) сукупність назв типових об'єктів певної наукової галузі, що створюються за певними правилами

46. Що в лінгвістичній літературі називають термінологією?

- а) сукупність термінів певної галузі знань та розділ мовознавства, що вивчає терміни
- б) розділ мовознавства, що вивчає лексику мови
- в) словниковий склад певної галузі знань

47. Яка із запропонованих відповідей є визначенням поняття «мова права»?

- а) історично сформована сукупність спеціальних мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматичних, стилістичних), які забезпечують комунікативні потреби у правовому житті суспільства
- б) мова Кримінально-процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів, що обслуговують цю галузь права, а також наукова і навчальна кримінально-процесуальна література
- в) унормована форма національної мови, що вживається у діяльності державних, культурних установ, засобах масової інформації

48. Що є основним і найбільш інформативним пластом лексики мови законодавства?

- а) активна та пасивна лексика
- б) загальноживана лексика
- в) юридична термінологія

49. Який період у розвитку української правничої термінології називають «золотим десятиріччям»?

- а) 10-20 рр. XX ст.
- б) 20-30 рр. XX ст.
- в) 70-80 рр.

50. Якими джерелами представлена сфера фіксації юридичної термінології?

- а) словниками, довідниками
- б) монографіями, підручниками
- в) посібниками, енциклопедіями

51. Якими лексико-граматичними розрядами слів (частинами мови) найчастіше представлені юридичними термінами?:

- а) іменниками, прикметниками, дієсловами, займенниками
- б) іменниками, дієсловами, прислівниками, числівниками
- в) іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками

52. Якою переважно є частиномовна природа юридичних термінів?:

- а) іменники
- б) прикметники
- в) дієслова

53. Лексикографія – це

- а) розділ мовознавства, що вивчає слово як основну одиницю мови, словниковий склад мови
- б) розділ мовознавства, предметом якого є теорія і практика укладання словників різних типів
- в) лексика, створена українською мовою після її відокремлення від споріднених мов

54. Які словники належать до енциклопедичних?:

- а) бібліографічні словники, словники іншомовних слів
- б) етимологічні словники, літературознавчі
- в) енциклопедії

55. З якої мови (мов) запозичено найбільшу кількість лексичних одиниць в українській юридичній термінології?:

- а) німецької
- б) грецької та латинської
- в) французької

56. На які групи за структурою поділяються юридичні терміни?

- а) слова, словосполучення, речення

- б) однокореневі (прості) слова, слова-композиції, аббревіатури, словосполучення
- в) однокореневі (прості) слова, слова, слова-композиції, аббревіатури, словосполучення, речення

57. Яким словником необхідно скористатися для уточнення лексичного значення юридичного терміна?

- а) орфографічним
- б) словником іншомовних слів
- в) тлумачним

58. Які функції виконують термінологічні словники?

- а) фіксація термінів, відображення змісту й структури певної галузі знань, навчання, здійснення пошуку інформації
- б) фіксація термінів, здійснення пошуку інформації
- в) фіксація термінів

59. Яка довжина юридичних термінів-словосполучень вважається оптимальною?

- а) два-три компоненти
- б) два-чотири компоненти
- в) два-п'ять компонентів

60. Яка з наведених груп слів є складовою ділової лексики?

- а) алібі, крадіжка, вирок
- б) документ, звітність, посада
- в) казарма, статут, рота

61. Яка з наведених груп слів є складовою юридичної лексики?

- а) скарга, документ, власник
- б) догляд, понятій, суддя
- в) атака, казарма, заколот

62. Складовою якої групи лексики є слова «санкція, допит, позов»?

- а) ділової лексики
- б) юридичної лексики
- в) військової лексики

63. Складовою якої групи лексики є слова «звіт, переоблік, угода»?

- а) ділової лексики
- б) юридичної лексики
- в) військової лексики

64. Яка з наведених груп слів належить до абсолютної специфічної лексики?:

- а) гіпотеза, версія, система
- б) дактилоскопія, аліменти, корупція
- в) шість, проте, з

65. Яка з наведених груп слів належить до відносно специфічної лексики?

- а) легітимація, аболіція, ексгумація
- б) поняття, акт, положення
- в) і, поряд, але

66. Які з наведених синонімічних пар є абсолютними синонімами?

- а) прокурор // обвинувач
- б) вердикт // вирок
- в) судитися // сутяжничати

67. Які терміни в межах фахової термінології вважаються антонімами?

- а) слова, близькі за значенням, але різні за написанням
- б) протилежні за значенням слова
- в) слова, які однакові за написанням, але різні за значенням

68. Яка із наведених відповідей містить антонім до терміна «де-юре»?

- а) де-факто
- б) насправді
- в) фактично

69. За якою моделлю побудовано термін «апелююча особа»?

- а) іменник + іменник
- б) прикметник + прикметник
- в) дієприкметник + іменник

70. За якою моделлю побудовано термін «охоронець порядку»?

- а) іменник + іменник
- б) дієслово + іменник
- в) прикметник + іменник

71. Яке з наведених термінів-словосполучень побудовано за моделлю «прикметник + іменник»?

- а) цивільний кодекс
- б) озброєна банда
- в) право власності

72. Яке з наведених термінів-словосполучень побудовано за моделлю «дієприкметник + іменник»?

- а) засвідчення документа

- б) службовий злочин
- в) вимушене показання

73. Яке з наведених термінів-словосполучень побудовано за моделлю «дієслово + іменник»?

- а) скоїти злочин
- б) цивільний позов
- в) розтин трупа

74. Який із наведених слів-паронімів має значення «усиновлення»?

- а) адоптація
- б) адаптація

75. Який із наведених слів-паронімів має значення «правове становище установ, осіб»?

- а) статус
- б) статут

76. Знайдіть правильний варіант словосполучення:

- а) брати участь
- б) виконати участь
- в) прийняти участь
- г) участвовать

77. Яким за походженням є слово документ?

- а) латинським
- б) грецьким
- в) англійським

78. Визначте ряд юридичних термінів:

- а) кримінальна відповідальність, закон
- б) метонімія, лексична норма
- в) корінь квадратний, абсциса
- г) пневмонія, гіпертонія
- г) паливна система, шасі

79. В якому столітті вперше зафіксовано слово «Україна»?

- а) XI
- б) XII
- в) XIII
- г) XIV
- г) XV

80. Специфічною ознакою якого стилю сучасної української мови є велика кількість термінів?

- а) офіційно-ділового
- б) наукового
- в) публіцистичного

МОРФЕМІКА ТА СЛОВОТВІР

Мета – формування мовної компетенції, удосконалення навичок усного та писемного мовлення студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Словниковий диктант з поясненням.

Прехороший, прибути, приборкати, пред'явник, преспокійно, преболючий, предорого, преглибокий, прегаряче, пречудовий, предивний, придунайський, приамурський, придорожній, приносити, примурувати, приварити, прикласти, примовляти, перебороти, привітати, приклеїти, присвячений, притулок, пред'явлений, перебільшувати, перевіряючий, передвіщати, перев'язувати, перегорілий, перевірений, передбачити, презнайомитися, передбанник, передвесняний, передвихідний.

Вправа № 2

Від поданих слів утворіть нові слова з префіксом з- чи з його варіантами с-, зі-, поясніть вживання кожного з них.

Робити, рівняти, лити, цідити, жарити, жати, чіпляти, будити, бігати, вести, горіти, садити, сунути, кріпити, косити, палити, творити, темніти, ховати, ходити, формувати, формулювати, фантазувати, фальсифікувати, гнати, гнути, мліти, псувати, рвати, скочити, ставити, гріти, їсти, явитись, юрмитись, єднати, тягти.

Вправа № 3

Утворіть нові слова за допомогою зазначених суфіксів, з'ясуйте їх правопис, значення. -очк-, -ечк-(-єчк-), -ичк-, -ячк- (іменники):

Півник, берег, внук, пластинка, сумка, Рая, вікно, круг, волосся, ім'я, сучок, батько, канарейка, трудівниця, криниця, пшениця, хмара, торба, кусок, книга, сім'я, здоров'я, племінниця, розумниця, Оля, Галя, тітка, жартівниця, суниця, порадниця, серце, кішка.

Вправа № 4

Утворіть за допомогою одного з префіксів від-, під-, без-, роз-, об- слова і запишіть їх.

Дати, ділити, дерти, дзеркальний, дивитися, дражнити, дослідити, дути, зручний, законний, бігати, збройний, земельний, зоряний, звітний, знайомитися, бити, бризкати.

Вправа № 5

Утворіть нові слова за допомогою зазначених суфіксів, з'ясуйте їх правопис, значення. -ов-, -ев- (-єв-) (прикметники):

Ялинка, черешня, соя, верба, дуб, граб, слива, вишня, яблуня, мальва, ромашка, щавель, квасоля, жолудь, радій, гелій, магній, калій, мітинг, підсумок, лозунг, лід, нікель, марля, емаль, алюміній, натрій, мазь, шарж, хвощ, борщ, матч, замша, душ, ківш.

Вправа № 6

Утворіть нові слова за допомогою суфіксів -ив-, -ев- (іменники), з'ясуйте їх правопис, значення:

Пекти, мережити, палити, морозити, марити, прясти, маяти, ятрити, плести, містити, варити.

Вправа № 7

Утворіть нові слова за допомогою зазначених суфіксів -уват- (-юват-) (прикметники), з'ясуйте їх правопис, значення:

Блакитний, сірий, червоний, сирий, зелений, сизий, коричневий, синій, чорний, рожевий, смачний, кислий, солоний, гіркий, гострий, тупий, далекий, густий, пізній, жовтий, малий, великий, п'яний.

Вправа № 8

Скільки префіксів у слові «навздогін»? Поясніть.

Вправа № 9

Зробіть словотвірний аналіз слова «кримінальний» і, орієнтуючись на словотвірну модель, визначте його значення.

Вправа № 10

Визначте спосіб утворення слова «взаємодопомога»:

- складання із суфіксацією;
- складання з префіксацією;
- безафіксний спосіб;
- чисте складання.

Вправа № 11

Визначте, від якого слова утворено прикметник «вольовий» і яка його словотвірна структура.

Вправа № 12

Визначте словотвірну структуру паронімів «дія», «діяльність». Підберіть до них синоніми.

Вправа № 13

Проаналізуйте однокорінні слова «спадщина – спадковість» за схемою:

- зробіть словотвірний аналіз і установіть ступінь тотожності, розходження словотвірних значень і словотвірних структур;
- укажіть наявність загального кореня;
- установіть спільність чи розходження їхніх лексичних значень;
- визначте їхню частиномовну приналежність;
- установіть наявність/відсутність тотожності їхніх граматичних значень;
- зробіть висновок про приналежність цих слів до лексичних мікросистем – синонімічних, омонімічних, паронімічних.

Вправа № 14

Випишіть із фахової літератури двадцять термінів-віддієслівних іменників із коренем іншомовного походження. Поставте наголос. Усно визначте твірні основи та словотворчі форманти. З'ясуйте, яким способом утворені терміни-іменники, та обґрунтуйте правопис.

Зразок: Штрафування – штрафувати (суфіксальний спосіб словотвору).

Вправа № 15

Від поданих власних назв утворіть прикметники за допомогою суфікса –ськ(ий) і запишіть їх у три колонки: 1) ті, у яких внаслідок злиття двох приголосних утворилися звукосполучення -зький, -цький, -ський; 2) ті, у яких перед –сякий пишеться м'який знак; 3) ті, у яких м'якість приголосного перед –ський м'яким знаком не позначається.

Сиваш, Лохвиця, Ірпінь, Ворзель, Поділля, Острог, Волноваха, Лопань, Оскіл, Одеса, Юкатан, Устилуг, Бершадь, Вишнопіль, Ангола, Оболонь, Несвіж, Арциз, Забайкалля, Ізмаїл, Вятка, Ільмень, Случ.

Ключ. Із перших букв прочитайте вислів П.Тичини.

Вправа № 16

Від поданих слів утворіть прикметники за допомогою суфікса –ськ(ий) і запишіть їх у дві колонки: 1) ті, у яких сполучення суфікса –ськ(ий) із кінцевим приголосним твірної основи пишеться за фонетичним принципом; 2) ті, у яких написання цих сполучень не збігається з вимовою.

Ятрань, Новоселиця, Абхазія, комендант, завод, Рига, альпініст, Овруч, дивак, Волгоград, село, якут, Калуш, журналіст, Арал, емігрант, Житомир, Ельбрус.

Ключ. Із перших букв прочитаєте народне прислів'я.

Вправа № 17

Пароніми *визначальний // визначений // визначний* розрізняються суфіксами *-ен- // -альн- // -н-*, але мають загальний корінь. Проте їхні словотвірні значення різні, що не дозволяє віднести їх до словотвірних варіантів. Виходячи з особливостей значення побудуйте можливі словосполучення.

Вправа № 18

*Визначте морфемну будову слів, з'ясуйте лексичне значення лексем:
Катюга, злидар, урозтіч, усиновити, супротивник, іконопис.*

Вправа № 19

Зробити словотвірний аналіз слів і, орієнтуючись на словотвірну модель, визначити їхнє значення:

Вигнанець, законодавство, кримінальний, криміногенний, правозахисник, документальність, законотворчість, законопроект, злочинець, злочинність, законний, закономірний, грабіжник, правоохоронець, юридичний, пограбування, інформованість, ефективність, масовість.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. В якій групі слів виділено суфікси?

- а) (від)гук, шантаж(ист), (об)винувачення
- б) годин(ник), брат(ств)о, по-нов(ому)
- в) кар(а), (само)губство, борж(ник)
- г) слідств(о), офіцер(и), хабар(ник)
- г) уважн(о), суд(о)чинство, (без)строковий

2. В якій групі слів виділено префікси?:

- а) (пери)ферія, (пре)стол, (пре)зидент
- б) (пре)зумпція, (при)сісти, (без)підставність
- в) (пре)красний, (при)будувати, (прі)звище
- г) (роз)шук, (при)таманний, (пре)парат
- г) (с)піввласник, (пре)амбула, (без)чинство

3. Що називають морфемами?

- а) звук
- б) значеннєві частини слова
- в) мінімальні значеннєві частини слова
- г) мінімальні частини слова
- г) основа слова

4. Яка група слів утворена префіксально-суфіксальним способом?

- а) лісостеп, життєпис, чорнозем
- б) під'їхати, дисгармонія, ультразвук
- в) по-товариськи, довоєнний, небезпечний
- г) СБУ, ООН, МВС
- г) селянство, ніжність, читання

5. Словотвір вивчає:

- а) взаємозв'язки між словами

- б) значущі частини мови
- в) перспективи утворення нових слів
- г) правильне написання слів
- г) утворення нових слів за певними закономірностями

СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

Мета – формування синтаксичної та пунктуаційної компетенцій, удосконалення навичок писемного мовлення студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Прочитайте текст, випишіть по кілька словосполучень, які б ілюстрували різні їх типи за головним словом. Охарактеризуйте граматичні зв'язки в цих словосполученнях.

Десь там глибоко внизу двигтить, невтомно пульсує душа корабля. Ми майже не відчуваємо тих потужних двигунних зусиль, що дають хід судну, для нас на цій верховині відчутний лише рух стрічного, такого тут розгонистого вітру. Налітаючи десь із безмежжя, він пружко обдає нас і зі свистом далі кудись летить у простір.

Досі нам не трапилося жодного з безлічі курсуючих в океані суден, жодне зустрічне і зараз не виникло з темряви, щоб озватись вітанням до нашої «Куїн Елізабет», як це заведено у моряків. Ніби спустіла Атлантика. Назустріч лише вітер свище та ще ця гостра водяна пороша, що, зірвана з бурунів, дедалі частіше дістає нас на цій горішній палубі. Одяг, насичений водяним пилом, уже геть зволожений, і обличчя в сябра, коли виходимо на світло, блищить ніби заплакане.

Вправа № 2

Знайдіть у тексті сполучники сурядності та визначте, що вони поєднують. Сполучники у складносурядних реченнях спробуйте замінити іншими. Чи завжди можлива така зміна? Що їй заважає в окремих реченнях? Зробіть спостереження над смисловими і стилістичними відтінками синонімічних сполучників у художньому тексті.

Маленькою грузькою греблею, закиданою сміттям, вони вийшли на той бік річечки-ставка, а далі стежка вивела їх у поле, під березовий гайок. Люда пащекувала про Тараса, розповідала про своїх, а також колишніх Вадимових шкільних товаришів і подруг, пурхала в траві, збираючи квіти до букета. Правдивіше, вона збирала не квіти, а якісь реп'яшки, колючечки, закипілі сивим пухом бубочки, але букет виходив чудовий. Зненацька вони набрали на галявину, геть засипану білими ромашками, дивина, кінець літа, а ромашки аж яріли цвітом. Люда кинулася до ромашок, а він зняв фотоапарат і кілька разів сфотографував її.

Вправа № 3

Поясніть особливості вживання тире у поданих нижче реченнях.

Поліція в усіх країнах має одне завдання – охороняти закон, боротися зі злочинним світом. У кожного патрульного – по 3-4 пістолети. Поліцейський затримує злочинця, оформляє попередні матеріали, і відразу – в суд.

Вправа № 4

Прочитайте тексти, випишіть речення, в яких є тире. Зробіть письмовий пунктуаційний аналіз цих речень.

1. Берегиня, обереги – наші давні й добрі символи. Їхнє генетичне коріння сягає глибини століть. Може, думаю собі, маючи такі прекрасні символи, народ зумів уберегти від забуття нашу пісню й думу, нашу історію і родовідну пам'ять, волелюбний дух. Виряджаючи чоловіків та синів у нелегкі походи проти чужинських набігів, матері, дружини й кохані дарували їм на пам'ять ці непересічні амулети – рушники з оберегами, аби живими верталися до рідної домівки.

У традиційному українському рукодільництві, зокрема у вишивці та ткацтві, присутні два найосновніші символи, що прийшли ще з язичеських часів, – обереги й древо життя. Той і той рівнозначно утверджував цілком конкретні реалії – охорону й продовження родинного вогнища. Якщо обереги знайшли своє постійне місце на рушниках, то символізований малюнок древа життя утрадиційнився переважно на тканих виробах, зокрема рядюжках та ряпчунах, а пізніше й килимах. Щоправда, у давніші часи силуети оберегів та древа життя наносилися шляхом різьблення і стилізованих рисунків також на керамічних виробах, дерев'яної різьби – на статуетках, лиштвах, фронтонах, віконницях, воротях, кроквах, коминах тощо. Давня символіка, на думку багатьох сучасних дослідників, уфіксувала чимало цікавих художніх елементів.

(В. Скуратівський)

2. У кожного, як стверджує одна романтична сага, є два береги – од якого людина одпливає і до якого має неодмінно причалити. На цій довгій дорозі зустрічається чимало інших, не менш значних. Серед таких – берег надії, берег юності, берег любові...

І все ж, хоч би де зупинялася людина на цих почасти нетривких і мінливих берегах-пристанищах, чи, як їх іще назвав відомий поет, «білих островах», їй неодмінно світитиме далеким вогником, оповитим щемним і неситливим спогадом, отой найперший – Берег Дитинства. Хай то буде сповнена романтичних поривань молода людина, освітлений життєвою вдачею статечний митець чи припорошений сивиною дідусь, кожному по своєму пектиме спогадами сей берег. І чим далі людина відпливатиме роками, тим більшатиме тяга до нього.

(В. Скуратівський)

3. З непоясненим смутком полишають наші краї лелеки у серпні.

Летять до ірію зі швидкістю 150 км на годину, а коли вертаються до рідної клуні – вдвічі швидше...

Цієї весни птахи знову повернулися на клуню. Їх радісно привітали односельці. Лелечина вірність – у буквальному й переносному смислі – стала своєрідним символом любові до рідної землі, на якій вони виростили і яка стала їхнім рідним домом. І хотілося б, щоб символ цей назавше залишився між людиною і її добрим сусідою, щоб кожної весни приносили на своїх крилах ці незрадливі вісники голубизну неба і безмежні далі краєвидів, щоб вічно жила поетична легенда, згідно з якою кожній оселі лелека дарує немовлятко...

(В. Скуратівський)

Вправа № 5

Випишіть складносурядні і складнопідрядні речення. Поясніть смислові зв'язки між простими реченнями у складних, визначте пунктограми й обґрунтуйте їх.

Ежен відтулив штору на стіні, й на Пабло глянули квіти Катерини Білокур. Таки глянули, бо сонце, що встигло виборсатися з густої піняви хмар і стало навпроти вікна Еженового кабінету, жадібно накинулося на кожну їхню пелюстку. Воно заходилося пестити їх, і ніжити, і напувати своїм цілющим теплом – і мальви, півники, чорнобривці, півонії, калачики, жоржинки, любисток, ружі, кручені паничі, султани, невісточка, нагідки, королевий цвіт, волошки, айстри, левкої раптом ожили й потягнулися до світла.

Своїми невидимими корінцями вони дотягувалися аж до рідної Богданівки, до її чорнозему, без якого вже не могли існувати. Полотно, на якому вони намальовані, зіткане з льону, що виріс на богданівській землі, фарби – з олії цього льону, рамця – із берези, що виросла в березі на Загреблі, а намалювала їх жінка, котра без богданівської землі була б хіба що перекотиполем. За тисячі кілометрів од рідного дому квіти про це не забули, бо Катерина їх наділила своєю пам'яттю.

Всі намальовані Катериною квіти любили, коли на них дивляться, бо це, власне, було їхнім життям.

Вправа № 6

Випишіть безсполучникове, складносурядне та складнопідрядне речення. Поясніть зв'язки між частинами складних речень, визначте пунктограми і обґрунтуйте їх.

Згадую село, в якому тоді ми жили, і в моїй уяві постають літні вечори, і душу мою повиває елегія смеркання.

Хата стояла на згірку, а коли ще вилізти на стару яблуню, на самісінький вершечок, то наоکیل odkривалися польові простори. Вершечок колихався від необережних рухів, і простори також колихались. З гори було видно сині горби за північною околицею села, далекі ожереди, сіре полотно дороги, по якій у хмарі куряви котилися вози. Тією дорогою часто випадало ходити – або череду гнав пасти разом з іншими пастухами, або з торбою по колоски вирушав. На сході лежало сусіднє село – через те село ми щоліта ходили в гості до покійної баби.

Вправа № 7

Запишіть прислів'я. Скажіть, у яких ситуаціях доречно їх використання. Визначте, які це типи складних речень.

Розумний научить, а дурень намучить. Розумний біля вогню нагріється, а дурний спалиться. Розумний слова боїться, а дурний і кия не побоїться. Брехуна впізнаєш по очах, а осла – по вухах. М'яко стеле, та твердо спати. Гарно щебече, та погано слухати. Шука хитра, та не з'їсть йоржа з хвостом. Журавель у небі, а ти вже йому ціну встановлюєш. Хоч голова в кущах, так груди в хрестах.

Вправа № 8

Знайдіть у тексті складнопідрядні речення. Як вони утворені? Назвіть граматичні засоби зв'язку. Виконайте письмовий пунктуаційний аналіз речень.

Наша добра і ніжна, наша велика і свята в чистоті і безмежній доброті своїй мама!

Велика трудівниця з постійними клопотами і турботами, страдниця наша з радощами хіба у дітях і тих маленьких непомітинках, що приходили до неї з малими господарськими успіхами. Дивною красою квітла і ніби молоділа вона, коли на ниві нею посаджене проростало і зеленіло, цвіло, наливалось врожаєм. Дарма, що нива була коло рідної хати невелика, а праця на ній – у поті чола. Та й хіба вона знала, думала про те, що на землі праця може бути легка і тяжка? Вона знала: чесна праця простої людини завжди тяжка.

Образ її завжди переді мною як святість, як велика наснага, як висока достоїнність, як любов, що нам у житті дається один раз для багатства, для думи. Для тої думи, що в ній можна знайти усе, тільки не спокій.

Вправа № 9

Перепишіть текст, пояснюючи у дужках вживання розділових знаків.

Лелечий суд

Якось восени я йшов полем і побачив: на великому лузі зібралось багато лелек. Вони утворили коло, а в колі тім з опущеною головою стояв один, красень, і слухав стрекотливу, тривожну мову своїх побратимів. Коло то звужувалося, то знову розширювалося, одні поступалися місцем іншим. Була саме пора відльоту лелек, і вони, певно, так я і думав, зібралися на цей луг з навколишніх сіл і гаїв, щоб звідси разом вирушити в далеку путь. Спочатку я гадав, що в центрі стоїть їх ватаг, але невдовзі відкинув цей здогад. По якомусь невлемому знаку всі лелеки піднялися, а він залишився, він навіть побоявся підвести голову. Вони зробили над ним прощальне коло і полетіли.

Він не стрекотав, не бився об землю, не просив прощення чи помилування. Він стояв, убитий горем. Тільки тепер я здогадався, що відбувся лелечий суд – можливо, найсправедливіший і водночас найжорстокіший з усіх судів. Осуджений не рухався, не ворухився, аж поки його побратими зникли з видноколу. Потім уже він піднявся і полетів у протилежний бік. Його покинули, йому заборонили летіти з ними, і він залишився в самотині...

Виявляється, він не загинув. Його підібрали діти, не знаючи про те, що він учинив злочин, відіграли, привчили до іншого життя, назвали Халимоном.

Лелеки щовесни прилітали, виводили діток, знову відлітали, а Халимон усе жив самотником і більше ніколи не піднімався в небо.

Зовсім випадково я довідався, за що покарали лелеку. Може, то просто людська вигадка, а може, й правда – не знаю. Люди часто, коли достоту не знають, як було насправді, вигадують свою історію, свою легенду...

Мені розповіли, що того літа в сусідньому селі під час грози блискавка підпала хату, на якій багато років жили лелеки. Господар хати майже з вогню виніс дітей і дружину. Він же, лелека, рятуючи себе, відразу полетів геть од пожежі, забувши про свою родину. На виручку прилетіли інші лелеки, але вже було пізно – мати з двома маленькими нелітками загинули у вогні. Лелека все літо ховався, а коли настала пора вильоту, він тихенько пристав до зграї. Але там його упізнали і осудили на вічну самотність.

(В. Земляк)

Вправа № 10

Виконайте письмовий пунктуаційний аналіз тексту. Накресліть схеми складних речень, визначте їх структуру. У складнопідрядних реченнях вкажіть тип підрядних частин.

Якщо людина не любить хоча б зрідка роздивлятися старі фотографії своїх предків, не цінує пам'ять про них, залишену в саду, який вони плекали, в речах, які їм належали, значить, вона не любить їх. Якщо людина не любить старі вулиці, старі будинки, хай навіть і поганенькі, значить, вона не любить своє місто. Якщо людина байдужа до пам'яток історії своєї країни, вона, як правило, байдужа і до своєї країни.

Вправа № 11

Спишіть текст, вставляючи пропущені розділові знаки замість // . Поясніть їх за допомогою правил.

Вона // верба // зайняла своє почесне місце і в фольклорі. Якщо // скажімо // хочуть комусь висловити приємне словесне побажання // неодмінно згадують відоме прислів'я // будь високий // як верба // а багатий // як земля. І навпаки // про тих // хто полюблює небилиці розпускати // обов'язково нагадують // у нього на вербі груші ростуть // чи неоковирну // що завжди зіпсує справу // людину охрестять приповідкою // куди не повернеться // то в нього золоте верб'я росте... (В. Скуратівський)

Вправа № 12

Спишіть текст, розставляючи пропущені розділові знаки. Складіть схеми речень для пояснення розділових знаків.

1. Якщо людина своїми діями заслужила погане ставлення людей до себе то хоч би якою була вона багатою хоч би яку високу посаду обіймала якої слави зажила все це не переважить на терезах людського осуду.

Для того щоб у колективі шанували й любили треба на мій погляд сумлінно ставитись до діла працювати для людей для суспільства. Я знаю

багатьох хто вважає себе дуже щасливим саме тому що все своє свідоме життя плідно працював. І для мене завжди в житті на першому місці був труд. Зараз теж усе чим живу це робота робота робота... Це та воля до праці яка рухає моїми помислами й вчинками. (М. Амосов)

2. Щоб зберегти пам'ятники культури необхідні для «моральної духовної осілості» людей замало тільки платонічної любові до своєї країни любов повинна бути діяльною. А для цього потрібні знання і не тільки краєзнавчі а й глибші об'єднані в особливу наукову дисципліну екологію культури. (Д. Лихачов)

3. Україна дала світові прекрасну літературу в якій вічно зорітимуть імена Тараса Шевченка Івана Франка Лесі Українки та ще багатьох чесних самовідданих ясночоліх. Класична література лишила нам великі заповіді правдивість відданість народові ідеали братерства і гуманізму. (О. Гончар)

4. Віки мужності і звитяги віки з шаблею в боях і за плугом на кровію политому полі віки мук на невольничих торговицях трьох материків і віки боротьби проти татарських турецьких ногайських та інших орд віки надії в очах і сльози на віях віки журби в серці і нескореної думи на чолі і тугою пересновані дні жіночого чекання дівочої вірності така наша народна пісня. (М. Стельмах)

5. Гарячий серпневий день прискром поломенів над річкою Збруч червона шелюга верболіз і верби молоді заступили перед сонцем цю річку давню ніби навмисне щоб не висохла така вона мілка влітку прославлена Збруч-ріка! І ріка ліниво журно якомсь плющить рудою осугою аж до Дністра... Вона плющить отак споконвіку на землі українській як тавро те Збруч-ріка! (Г. Косинка)

Вправа № 13

Вставте і поясніть розділові знаки, підкресліть вставні слова.

Знаходив як звичайно злодіїв і передавав їх у руки правосуддя. Непогано звичайно що вони хотіли жити краще ніж інші. Врятувало те що умів сприймати факти критично не на віру очевидно. Безперечно він бачив працівників поліції з вікна другого поверху. Не злякався а можливо навпаки хотів звернути на себе їхню увагу. Скоріше всього передбачив логіку мислення переслідувача мовляв подумав що я нікуди не дінуся. А може хотів загубитися серед натовпу. Взагалі така думка існує не лише в нашому колективі. Хлопець побоюючись облави безперечно зникне. Зброя набой психологічна підготовка тобто все що потрібно для операції перевірено.

Вправа № 14

Користуючись російсько-українським словником, перекладіть текст українською мовою. Порівняйте структуру речень і розділові знаки в обох мовах.

Всякий живой язык есть такое народное достояние, которым каждый член народа по закону природы должен пользоваться, воплощая его в себе, воплощая в нём все силы своего духа. Человеку не вроджено знание родного языка, и потому оно должно быть им приобретено посредством изучения; но

врождён закон, требующий этого знания, – и он должен быть так или иначе исполняем. Закон должен быть исполняем: человек это чувствует и поэтому страдает глухонемому, лишенному силы исполнять его.

(І. Срезневський)

Вправа № 15

Прочитайте текст. Виділіть пряму мову. Яку смислову і стилістичну роль вона виконує в тексті? Визначте стиль тексту. Які мовні засоби допомагають створити піднесений емоціональний тон?

Ношу в душі, все життя пам'ятатиму мамині слова як гасло: «Синку, – щоразу нагадувала вона, – ніколи не кажи на хліб, що він поганий. Поганого хліба немає, є лише невмілі руки, які невдало випекли його. Хліб завжди святий, а тому, якщо паляниця невдало спечена, треба так і казати: невипечений, глевкий, сирий, перепечений...» Ось як традиційно в народі ставилися до хліба, і цієї святості нам потрібно повсякденно вчитися, через усе життя виховувати в собі, у дітях звички, які ми зємо традиціями, щоб вони стали нормою, святою необхідністю.

(В. Скуратівський)

Вправа № 16

Визначте пряму і непряму мову в тексті. Зіставте, скажіть, у чому їх особливість. Поясніть розділові знаки.

У своєму останньому інтерв'ю Григор Тютюнник сказав: «...Ідеалом для мене завжди були й залишаються доброта, самовідданість і милосердя людської душі в найрізноманітніших виявах».

Ось таке було «авторське бачення людини» в Григора Тютюнника. Воно в цілковитій гармонії з нашими заповідями найвищої людяності. Завдяки саме такому «баченню» письменник явив світові цілий ряд чудових образів наших сучасників – людей чистих душею, добрих, непохитних у своїх переконаннях, порушив чимало морально-етичних проблем, над якими замислюватиметься ще не одне покоління читачів. Григор не поділяв досить поширеної думки, що письменник повинен вивчати життя. «Як це вивчати? – обурювався він. – Треба жити».

(З кн. «Наука і культура. Україна»)

Вправа № 17

Прочитайте текст. За допомогою яких способів передається чужа мова? В якій мірі розкривається в таких випадках зміст чужого висловлювання? З якою метою використовуються дані способи передавання чужої мови в одному тексті?

Натерши часником виділену мені дольку, починаю хрумтіти свіжою скоринкою. «Чекай, – чується суворий батьків оклик. – Передусім треба починати їсти тоді, коли всі зберуться за столом. Це ж тобі хліб, а неабищо. Бачиш, як важко він дістається нам. Недарма кажуть: якщо є хліб, сіль і вода, то немає голоду. Хліб на столі – то найбільше багатство, і до нього треба зі святістю ставитися».

А й справді, думаю собі, одне тільки – напекти паляниць, то скільки

треба вкласти того вміння й труда, а обробити ниву, висіяти та виходити зерно, уберегти його від негоди – усе це тяжка людська праця. «Ти вже не мале дитя, – все на тій же нотці веде далі тато, – маєш знати наші добрі звичаї, берегти їх. Скажімо, впала долі скибочка – а краще, якби вона не падала, – неодмінно підніми і, поцілувавши, поклади на стіл. Або ось таке: бачив якимось, як ти різав хліб – поклав паляницю до столу і чикрижиш. Не можна так, сину. Хліб ріжуть тільки в руках – лівою тримаєш книшину, притискуючи до грудей, а правою ножа. Й краяти хліб треба тільки до себе».– «А чому?» – беруть невтямки. «Тому, що він святий. Очевидно, чув, як мати щоранку приказує: «Хліб наш насущний...», З хлібом, кажуть, і пісня миліша, і хата тепліша».

(В. Скуратівський)

Вправа № 18

Охарактеризуйте особливості використання цитат. Виділіть і поясніть нові для вас прийоми включення цитат у текст.

1. Пісня така ж давня, як і мова (О. О. Потєбня), а мова, як відомо, така ж давня, як і думка, тобто як народ з часу свого усвідомлення. Народна пісня і мова – це духовне обличчя нації: «Якщо хочете вивчити музикальну індивідуальність якогось народу, зрозуміти, що в ньому ховається потаємне, то найкращий спосіб – це вивчити його народні пісні», – радив Ромен Роллан. «Де співають, там охоче лишайся жити, лихі люди не мають пісень», – нагадував Ф. Шиллер. Неоціненна роль пісні в житті кожного народу: «Народна пісне! Голос твій вартує Вітчизни храм, на спомин багатий...»

(А. Міцкевич)

2. У всі часи пісня на Україні – органічна частка людського життя, невичерпне джерело наснаги. Оцінка української народної пісні багатьма вітчизняними і зарубіжними діячами науки, культури, літератури однозначна: це довершене творіння генія народу, диво з див світу.

(З журналу)

3. «Без господаря двір плаче, – утверджує українське прислів'я, – а без господині хата, бо вона три вугли в ній тримає».

Давайте хоч побіжно оглянемо, що ж то за три хатні вугли, на яких тримається родина. Ну один з них знаємо: на покуті стоїть стіл, перпендикулярно до нього розсусідилась піч. А що ж у третьому? Згідно з народною традицією, саме в ньому, глухому кутку, неодмінно мала бути пічна діжа. З усіма цими атрибутами ув'язується випікання хліба: в діжі місили тісто, у печі пекли паляниці, а на столі в будень та свята завсякчас лежали духмяні буханці. «Без хліба, казали в народі, немає обіду» або ж: «Хліб житній – батько рідний, гречана каша – мати наша...».

(В. Скуратівський)

4. Снилось...

Виткнулась на хвилю серед золотих каштанів моя дитяча любов, пронизана сонцем, і – така хороша, така мила згадка – заспівала весільної пісні:

Ой, будеш ти, моя мати, тихо спати...

А краєчком, обніжками поля замайоріли слова:

– Дитино, де твої сни золоті, де коні огненні і слова залізні, карбовані?..
(Г. Косинка)

5. ...Треба набратися терпіння, навчитись читати мову землі і мову неба, відчувати погожість ранку і вечір у барвах заходу, щоб уміти прочитати, що вітер чи захід тобі віщує на завтра.

Це його, Олесеві, слова.

А чиї будуть наступні слова, які б виповідали, що буде з оселею, в якій виколисався такий талант України, що світить й іншим народам землі, років через три-чотири?..
(Ф. Зубанич)

6. «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої, хорої дівчини». Ця Франкова характеристика місця Лесі Українки в нашій історії буде вичерпною, якщо до неї додати, що між Кобзарем і Лесею могутнім мостом єднання звівся титанічний труд самого Франка, дух вічного революціонера.
(О. Гончар)

Вправа № 19

Визначте стиль тексту, тип мовлення. Поясніть уживання тире і дефіса. З'ясуйте різницю між ними. Чи знаєте ви людей, які збирають і досліджують рушники?

Українські рушники – це дійсно наші думи, безмежні пісні, заспівані rozmaїтими засобами ткання, вишивання, вибійки та малярства. Та якщо нашій пісні пощастило деякою мірою в тому, що її збирали і досліджували видатні вчені, патріоти-ентузіасти, починаючи з кінця XVIII століття, рушникові так не пощастило. Доля рушника була набагато гірша, коли не зовсім сумна. Дослідженням і збиранням рушників ніхто по-справжньому, по-науковому не займався, якщо не зважати на деякі епізодичні статті з цього приводу та невеличкі збірки рушників ентузіастів-любителів і вчених-етнографів – знавців народного мистецтва, таких, як Яворницький, Щербаківський, Біляшівський. Для нашої національної культури та її розвитку це велика втрата, бо зараз, якби ми і захотіли зібрати з усієї України справжні самобутні рушники і дослідити їх, то це нам здебільшого вже не вдалося б, бо багато зразків зникло з побуту, а багато переродилося і втратило свій самобутній характер. (З кн. «Наука і культура. Україна»)

Вправа № 20

Зробіть синтаксичний розбір поданого нижче речення.

1. Набравши висоту, літак знову почав відриватися від реального світу, хоч і не міг маневрувати, бо праворуч і ліворуч тяглися білі траси повітряних доріг, а часом виринав на овиді якийсь інший швидкохідний літак.

2. Підтвердженням виникнення правової охорони авторського права з появою друкарства може бути той факт, що перший відомий державний нормативний акт щодо охорони авторського права стосувався літературних творів, а перша міжнародна конвенція – захисту авторських прав в інтересах книговидавців.

3. Для досягнення високого економічного і соціального рівня та поліпшення добробуту різних верств суспільства кожна країна потребує розвиненої та добре налагодженої системи інтелектуальної власності.

4. Творча діяльність у сфері виконання, виробництва фонограм і відеограм та програм мовлення активізується, вона все більше стає підприємницькою і досить вигідною, тому діяльність цього інституту буде корисною.

5. Термін «інформаційна сфера» досить часто застосовується в чинному законодавстві України, однак чіткої його нормативної дефініції не існує, як і однозначного юридичного закріплення його складових.

6. В актах Верховної Ради також мають місце розбіжності щодо поняття інформаційної сфери та її складових елементів.

7. Інформатизація розглядається законодавцем як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів.

8. Інформація в будь-якому випадку буде результатом інтелектуальної діяльності, оскільки за визначенням є результатом мислення чи усвідомлення.

9. Після усвідомлення базової категорії, через яку можна продукувати дефініцію інформації, необхідно дослідити усі кваліфікуючі, істотні юридичні ознаки даного явища або визначення було повним та придатним до застосування.

10. Якщо предмет зазнає певних змін, що є результатом (віддзеркаленням) впливу іншого предмета, то перший предмет стає носієм інформації про другий предмет.

11. Дослідженням феномена інформації приділяється достатньо уваги, а саме поняття є одним із найпоширеніших у науці та практиці.

12. Матеріальне виробництво – це діяльність, спрямована на освоєння навколишнього середовища, в якому живе людина при будь-яких формах його розвитку.

13. Говорячи про випадковість зовнішнього середовища, Н. Вінер мав на увазі невизначеність ситуації, в якій доводиться діяти людині, та цілеспрямовану діяльність з її ліквідації.

14. Основні ознаки й юридичні властивості інформації знаходять свій вияв в інформаційних процесах, що забезпечують реалізацію фундаментальних інформаційних прав, закріплених у Конституції України.

15. Якість інформації розглядається як сукупність властивостей інформації, які характеризують ступінь її відповідності потребам і цінностям користувачів.

16. Здатність до трансформації інформації – це незалежність змісту інформації від форми фіксації та способу пред'явлення.

17. Те, що інформація може тиражуватися і поширюватися в необмеженій кількості примірників без зміни її змісту, є беззаперечною специфічною особливістю інформації.

18. Інформація використовується людиною з метою пізнання, творчості і перетворення себе і оточуючого світу.

19. Що стосується всіх існуючих класифікацій інформації, то вони, перш за все, поділяються на два основних види: класифікацію теоретичну (наукову) і законодавчу, яку ще називають легальною.

20. Правова інформація – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

21. Інформація про особу – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу.

22. Виникнення глобальної інформаційної інфраструктури в останнє десятиліття ХХ століття привернуло увагу правознавців до проблем захисту прав інтелектуальної власності на новому рівні.

Вправа № 21

Перепишіть текст, поставте, де потрібно, розділові знаки. На місці крапок вставте пропущені букви.

Д...ржава ...дійснює п...рманентний мон...тор...нг якості забезпечує його прозоріст... ..прияє ро...виткові громадс...кого контрол... . Однаковий доступ до освіти забе...печуєт...ся у професійній освіті:

бе...оплатністю професійної освіти на конкурсній основі;

ро...витком мережі навчал...них закладів різних форм власності з урахуван...ям д...мографічних прогнозів, регіонал...ної спец...фіки та потреб ринку праці;

поєднан...ям професійної та повної загальної середн...ої освіти;

впроваджен...ям механізмів адресної державної пі...тримки учнів і студентів з числа сиріт, інвалідів малозабе...печених сімей (Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті).

Вправа № 22

Складіть речення зі словосполученнями:

Статус столиці України; порядок застосування мов; основні обов'язки громадянина; дострокове припинення повноважень; законодавча ініціатива; правовий режим державного кордону; повторний розгляд закону.

Вправа № 23

Поясніть значення даних слів і складіть з ними речення:

Морозить, смеркає, дощить, замело, пече, зясніти, квилити.

Вправа № 24

Скласти речення з поданими словами і словосполученнями:

Перед усім, передусім; в день, вдень; додому, до дому; з краю, скраю; з початку, спочатку.

Вправа № 25

Складіть речення, у яких були б подані нижче слова і словосполучення:

Тож – то ж, якже – як же, якби – як би, причому – при чому, щоб – що б, проте – про те, зате – за те.

Вправа № 26

Складіть речення зі сполучниками:

1. Дарма що, або ж, адже ж, але ж, адже, немов, нібито, аніж, для того щоб, тому що, тож що, так що, коли б, тобто.
2. Однак, мовбито, якщо, немовбито, отже, отож, в міру того як, тощо.
3. Аніж, хоч би, через те що, наче, ніж, щоб, якщо, також, дарма що.

Вправа № 27

Складіть речення з поданими нижче словосполученнями. Визначте тип речення за формальною структурою (просте, складне).

1. Для обміну досвідом, відповідно до наказу, згідно з розпорядженням, довести до відома, комісія з питань, підстава для звільнення, клопотання про нагородження, на посаді декана.
2. Прокуратура України, правосуддя в Україні, Рада національної безпеки і оборони України, прийняття законів, вчинення умисного злочину, посягання на честь і гідність, повторний розгляд, покарання у вигляді обмеження волі.

Вправа № 28

Продовжіть речення:

Правосуддя здійснюють...

Прокуратура України становить...

Повноваження народних депутатів України припиняються...

Систему адміністративно-територіального устрою України складають...

Конституція України не може бути змінена...

Вправа № 29

Дайте відповідь на питання: Чи зміниться зміст речення, якщо переставити в ньому слова?

Я давно не бачив жінки брата (брата жінки). До найближчої станції 30 кілометрів (кілометрів з 30). Виховання молоді – основне завдання школи і батьків (Основне завдання школи і батьків – виховання молоді).

Вправа № 30

Доберіть з дужок потрібну форму присудка і поясніть свій вибір.

1. У ДХІА (були направлені, було направлено) висновок за результатами службової перевірки факту відмови у порушенні кримінальної справи. 2. Після оформлення документів більшість платників (залишає, залишають) приміщення. 3. 17 справ (були, було) оформлено із порушенням закону. 4. Черговий райвідділу о 18 год. 10 хв. прийняв повідомлення про те, що на вул. Франка (пограбований, пограбована) квартира-музей. 5. Вказаний цукор й інший товар (ввозився, ввозилися) нелегально майже рік – із 1996 до 1997

року. 6. Слідчий із потерпілим (увійшов, увійшли) у квартиру, що належала батькам громадянина С.

Вправа № 31

Запишіть приклади речень із поданими словосполученнями, надавши їм функції підмета. Поясніть особливості узгодження присудка з такими підметами:

1. 41 одиниця вогнепальної зброї.
2. 11 потерпілих.
3. 14 вилучених набоїв.
4. Троє підлітків.
5. Два брати з дівчатами.

Вправа № 32

Уведіть у речення запропоновані нижче конструкції. Зверніть увагу на граматичну структуру словосполучення.

Завдати удару, нанести непоправної шкоди, дякувати (комусь), додержуватися законодавчих норм, знущатися з молодших, нехтувати Конституцією, опанувати знання, оволодіти зброєю, повідомити (сповістити) родичів, зазнати катастрофи.

Вправа № 33

Складіть речення з урахуванням різних відтінків у значенні окремих слів і неоднакового ними керування.

Жертвувати (що? і чим?: приносити в дар матеріальні цінності; чим?: відмовлятися від чогось, нічого не шкодуючи), одружувати (кого? і з ким?), заболіти (у кого? рідко – кому?), завдячувати (кому? чому? чим?), зарадити (кому? чому? чим? рідко – кого? що?), обумовлювати (що? чим?), контроль (за ким? чим? і над ким? чим?), непокора (кому? чому? перед ким? чим? проти кого? чого?).

Вправа № 34

Допишіть речення, обравши з дужок потрібний варіант.

1. У вчиненні розбою взяли участь (молоді люди, хлопці та дівчата віком 18 – 20 років, підлітки і молодь). 2. Преса повинна (описувати не лише те, як скоюються злочини, а й як вони розкриваються; не лише описувати те, хто і як скоює злочини, а й те, як їх розкривають). 3. Сусід забіг на подвір'я (збуджений і щоб щось схопити для бійки; збуджений, він мав на меті знайти щось для бійки). 4. Вважаємо, що міська влада радо (відгукнеться і підтримає заклик власників автомобілів; відгукнеться на те, щоб підтримати заклик власників автомобілів; відгукнеться на заклик власників автомобілів і підтримає їх), 5. Поліція повинна (наказувати не тільки правопорушників, карати зло, а й вести профілактичну роботу серед населення; не тільки наказувати правопорушників, карати зло, а й вести профілактичну роботу серед населення). 6. На етапі становлення молодого фахівця важливим є все:

(і те, як до нього ставляться в колективі, та те, як він виконує доручення та вказівки керівництва, і те, як сприймається його ініціатива; і те, як до нього ставляться у колективі, і те, як він виконує доручення та вказівки керівництва, і те, як сприймають його ініціативу).

Вправа № 35

Подайте слова у контексті (скласти речення). Пам'ятайте, що:

Де-юре, директива, досьє, дублікат, єресь.

Довідка:

Де-юре – згідно із законом, формально; у міжнародному праві – офіційне визнання держави або уряду, що веде до встановлення дипломатичних та інших відносин між державами.

Директива – розпорядження, керівна вказівка, настанова, що її дають вищі органи нижчестоящим, керівник – підлеглим.

Досьє – сукупність документів, матеріалів, що стосуються певного питання справи, особи, а також папка, в якій містяться ці матеріали.

Дублікат – 1) другий примірник документа, що має таку саму юридичну силу, як і оригінал, 2) у залізничних перевезеннях документ, що видається разом з накладною як посвідчення про прийняття вантажу для перевезення, 3) копія частин рукопису (заголовків, таблиць, формул, виносок тощо), які набирають іншим шрифтом або способом, ніж основний текст.

Єресь – 1) релігійне вчення, що заперечує догмати та організаційні форми пануючої церкви, 2) переносно – відступ від панівних, загальноприйнятих поглядів, правил, положень та ін.; інколи – те, що позбавлене здорового глузду, дурниця.

Вправа № 36

Розставте розділові знаки. Визначте, яким членом речення і якою частиною мови є кожен компонент.

Мораль як певні правила соціальної поведінки людей є однією з форм їх суспільної відомості.

Існує близько сорока версій про походження тризуба.

У всі часи пісня на Україні органічна частка людського життя невичерпне джерело наснаги.

Рукотворні духовні цінності як і природу ми повинні берегти мов зіницю ока.

Пісня така ж давня як і мова а мова як відомо така ж давня як і думка.

Людина єдина з істот яка дістала від природи дар членоподібної мови.

Недарма кажуть якщо є хліб сіль і вода то немає голоду.

Писемність наше духовне тисячолітнє надбання.

Вправа № 37

Схарактеризуйте тип речення і побудуйте його структурну схему.

Молоденькі, гіллясті берізки, може, тільки вночі покрились листям, і те листя було ще навіть не зеленим, якимось світло-багряним з ледве помітною

жовтизною, таке тендітне, що так і здавалось: от-от воно розтане, випарується під гарячим промінням сонця. (Ю.Збанацький)

Вправа № 38

Прочитайте мікротекст і доберіть до нього заголовки. Запишіть, розкриваючи дужки, ставлячи необхідні букви та розділові знаки.

1. Документ пере..бачен..а законом матеріал..на форма одержан..я ..беріган..я використан..я (і,й) поширен..я інформації шляхом ф..ксац..ї її на папері магнітній кіно- відео- фотоплівці або на іншому носії// Ро..різняють.. документи первин..і вторин..і та вихідні// Первин..ий документ містит.. вихідну інформацію// Вторин..ий документ підготовлен..ий (у,в) р..зультаті аналізу та обробки інформації яка містит..ся (у,в) первин..ому документі і характ..р..зує зміст його місце(знаходже..я) тощо (р..ферат р..ф..ративний журнал р..цензія)// Вихідний документ ..правжній (а..тентичний) ор..гінал//

2. Адм..н..стративна юст..ція с..стема сп..ц..ал..них органів контрол., за дотрима..ям закон..ості (у,в) сфері державного управлін..я встановлен..й законом процес..уал..ний порядок вирішен..я адм..н..стративно(правових) спорів між громадянами та юр..д..чними особами, з одного боку та органами державного управлін..я з другого// Адміністративна юст..ція важливий ел..мент с..стеми правової держави, який гарантує права (і, й) свободи громадян (і,й) охороняє їх від свавіл..я органів державного управлін..я (службових осіб)//

3. Акц..я вид цін..ого папер.. без встановлен..ого строк.. обігу який свідчить про пайову участь (у,в) статутному фонді акціонерного товариства// Акц..я пі..тверджу.. право на участь (у,в) управлін..і акціонерним товариством дає право на одержан..я частини прибутк.. (у,в) вигляді д..віденду (і,й) участь (у,в) розподілі майна при його ліквідації// Як пр..дмет постійного продажу (і,й) купівлі акц..ї мають.. свою ціну// Сум..а зазначен..а на акц..ї становит.. її номінал..ну вартість а її фактична продажна ціна називаєт..ся курсом акц..ї// Ро..різняють.. ч..тири види акц..й імен..і на пр..д..явника пр..вілейова..і та прості//

4. Банкру..тво встановлен..а судом (не)спроможніст.. юр..дичної особи суб..ект.. підприємниц..кої діяльності задов..льнити (у,в) встановлен..ий с..рок пр..д..явлен..і йому кр..диторами вимоги а також виконати з..бов..язан..я перед б..юджетом через банк активів (у,в) ліквідній формі// Умови (і,й) порядок визнан..я суб..ектів підприємниц..кої діяльності банкрутами визначен..о (у,в) Законі ..країни Про банкру..тво// Підставою для порушен..я справи про банкру..тво є пис..мова заява будь(кого) з кр..диторів до боржника до арбітражного суд..//

5. Апеляція одна з форм оскаржен..я судових рішен.. (у,в) ц..віл..них (і, й) кр..мінал..них справах до суд.. вищої (ап..ел..ційної) інстанц..ї що має право пер..глядати справу// Апеляційне проваджен..я як важлива гарантія справедливості судових рішен.. існує (у, в) пер..важній більш..сті сучасних держав які належат.. до різних правових с..стем як основна (наприклад (у, в) Великобр..танії) або одна з основних форм перегляд.. судових рішен.. ((у, в)

США Франції Німеч..ині та ін.)// Чин..е законодавство ..країни апеляційного проваджен..я (не)пер..дбачає//

6. Закон..ий представник особа яка ві..повідно до закон.. виступає (у,в) усіх установах зокрема судових на захист особистих (і,й) майнових прав та закон..их інт..ресів (не)дієздатних обмежен..их (у,в) дієздатності або дієздатних але таких які через свій ф..з..чний стан (хвороба похилий вік тощо) (не)можут.. особисто ..дійснювати свої права (і,й) виконувати обов..язки// Закон..і пр..дставники батьки усиновителі опікуни піклувал..ники ..ійснюють.. від імені осіб яких вони представляють.. усі процес..уал..ні дії без особливих повноважен.. тобто вони мают.. право визнати позов укласти мирову угоду оскаржити рішен..я суд.. тощо//

7. Протокол судового засідан..я процес..уал..ний акт (в,у) якому докладно фіксуєт..ся весь хід судового ро..гляд.. справи// Ведет..ся секретарем судового засідан..я// (У, В) протоколі судового засідан..я зазначають..ся місце (і,й) склад суд.. справа яка ро..глядаєт..ся учасники судового ро..гляд.. а також інші особи які викликалися судом та причини (не)явки ві..сутніх дан..і про особу підсудного ро..яснен..я прав (і,й) обов..язків особам які брали участь (у,в) справі та ухвали суду прийнят..і на місці всі ро..поряджен..я головуючого (і,й) дії суд.. тощо//

8. Обшук слідча дія яка полягає (у,в) пр..мусовому обстежен..і приміщен..я та інших місць або окремих осіб із метою відшукати (і,й) вилучити зняряд..я злочин.. речі (і,й) цін..ості здобуті злочин..им шляхом а також інші предмети (і,й) документи що мают.. значен..я для справи// Обшук може проводитис.. (і, й) для виявлен..я ро..шукуван..их осіб а також трупів// Обшук проводит..ся за мотивован..ою постановою орган.. дізнан..я або слідчого (і,й) тіл..ки з санкції прокурор.. або його заступник..// (У, В) (не)відкладн..их випадках обшук може бути зроблен..ий без санкції прокурора//

9. Пр..тензійні листи листи що оформляють.. обгрунтуван..я вимог однієї організації до іншої що стосуют..ся порушен..я договірних зобов..язан.. // Такі листи є засобом ур..гулюван..я розбіжностей на добровіл..них засадах (і,й) є обов..язковою попередн..ою стадією перед позиван..ям через суд або арбітраж// Пр..тензії подають.. (у,в) певні терміни залежно від їх вид..// Наприклад пр..тензії щодо кіл..кості та якості товарів покупец.. повинен подати ві..правникові (не)піз..ніше ніж через 10 днів після ..кладан..я ком..ерційного акт.. //

10. Договір про матеріал..ну відповідал..ність це договір за яким одна сторона (мат..ріал..но(відповідал..на) особа) бере на себе повну матеріал..ну відповідал..ність за прийняті мат..ріальні цін..ості (і,й) з..бов..язуєт..ся дотримувати встановлен..их правил їх пр..йман..я зб..ріган..я відпускан..я (і,й) облік.. а інша сторона (підпр..ємство або організація якій належат.. мат..ріальні цін..ості) з..бов..язуєт..ся ..творити мат..ріально(відповідал..ним) особам нормал..ні умови праці (і,й) виробничу обстановку що забе..печує схорон..ість здан..их ним на ..беріган.. цін..остей//

11. Варіант документ який засві..чує той чи інший юр..д..чний факт повноваже..я на здійсне..я певних дій певне право (наприклад судове ро..порядже..я ордер на арешт наказ про наклада..я арешт., на майно доруче..я на пр..дставництво документ про нада..я гарантії чи поруки свідоцтво на одержа..я д..в..дендів складс..ке свідоцтво про пр..йом товарів на зб..ріга..я з нада..ям його влас..нику права одержувати позичку під заставу зазначе..ого(у, в) вар..анті товар.

Вправа № 39

Поясніть помилки у вживанні сполучників чи сполучних слів у реченнях.

1. У пункті 11 вказаних принципів йде мова про те, що норми і положення про застосування вогнепальної зброї посадовими особами щодо підтримання правопорядку повинні включати керівні принципи, які визначають попередження, які у певних випадках даються перед пострілом із вогнепальної зброї.

2. Вказівка на випадки, коли застосування зброї допускається без попередження, дає можливість працівникові міліції ефективно виконувати свої службові обов'язки.

3. Що стосується другого періоду, що ми умовно визначили як «часзастосування вогнепальної зброї», то працівник повинен був керуватися наступним принципом: нанесення особі, проти котрої застосовується вогнепальна зброя, якомога найменшої шкоди.

4. Нам доводиться здійснювати затримання осіб, що вчиняють злочини, фактично без застосування фізичної сили.

5. Завжди треба дати можливість особі, котра посягає на щось або котру затримують, скористатися їх правом, котре їм належить.

6. Щоби заплутати сліди слідства, він готував нове алібі.

Вправа № 40

Визначте, який тип підрядного зв'язку ілюструють наведені групи словосполучень: а) узгодження; б) керування; в) прилягання.

Громадянин України, український народ, головний обов'язок, єдине джерело, забезпечити економічно, цілитися стоячи, застосування мов, захист суверенітету, мовні потреби, дуже глибокий, надзвичайно тяжкий, ближче до людей, риторичне питання, керувати уміло, працювати оперативно, дивовижний випадок, завдати збитків, з'ясувати питання, складання протоколу, йти вулицею, доступно пояснити.

Вправа № 41

Визначте, який вид словосполучень за частиномовною характеристикою головного слова ілюструють наведені конструкції: а) субстантивні (іменникові); б) ад'єктивні (прикметникові); в) дієслівні; г) адвербіальні (прислівникові).

Бажання вчитися, повний сили, вищий від брата, скласти план, працювати дружно, нижчий за батька, виїхати на екскурсію, повернення

додому, вхід у печеру, абсолютно секретно, рецензування відповіді, розмовляти голосно, серйозна справа, сплатити борги, безперервний стаж, охорона авторських прав, права дитини, надати допомогу.

Вправа № 42

Напишіть твір на тему: «**Що таке вихованість?**»

Вправа № 43

Поясніть, яке з речень правильно побудоване щодо порядку слів:

1. Під час затримання злочинної групи «Мерседес» пошкодив «Опель».
2. Першочергове завдання – виявлення і припинення порушень та притягнення винних до відповідальності.
3. Будинок на околиці міста, який оточив «Беркут», був непомітним.
4. Активну діяльність Горбачук розпочав, як не прикро, будучи напідпитку.
5. Керівництво позитивно характеризує СБУ.

Вправа № 44

Визначте функціонально-стилістичні особливості виділених займенників і їх відповідність сучасним нормам української мови:

1. **О** лиш один з тих численних доказів, **які** будуть зібрані у **моєму** творі (Б. Лепкий).
2. У **наших** раї на землі Нічого кращого немає, як **тая** мати молодая з своїм дитяточком малим (Т. Шевченко).
3. Особливість ідеї території в тому, що вона нікому не належить, тобто вона **всіхня, будь-чия** коза може собі тут вільно пастись (О. Гончар).
4. **Казна-що** надумав, у таку даль вкриватись проти ночі (О. Коломієць).
5. Дивляться на їх дівчата. **Несподівано** одна з їх плеснула в долоні (С. Васильченко).
6. Ніколи не могла й забути того жарту, **тої** моторошної мандрівки широким степом (М. Лазорський).
7. А скажи ти **мені**, чи всі княжі люди так гарно зазброєні, як **ока?** (Б. Лепкий).
8. Поберемося, розживемося, а є **на чім**. і буде добре (там само).

Вправа № 45

Уведіть подані слова у речення:

Інновація, інтеграція, депортація, консолідація, конвенція, контингент.

Вправа № 46

Складіть діалоги з поданими формами відмови.

На жаль; боюсь, що не зможу; я, звичайно, виконав би, але...; я не в змозі дати Вам відповідь; я не можу Вам дати відповідь на це питання.

Вправа № 47

Скласти речення зі словосполученнями:

1. Запобігання злочину; тяжке тілесне ушкодження; провадження досудового слідства; одержання хабара.
2. Право на недоторканність ділової репутації; свобода пересування; співавторство; транскрибований запис свого прізвища.

3. Авторське право на твір; вимоги розумності та справедливості, типові умови договору; строк чинності майнових прав.

4. Статут столиці України; порядок застосування мов; основні обов'язки громадянина; дострокове припинення повноважень; законодавча ініціатива; правовий режим державного кордону; повторний розгляд закону.

5. Прокуратура України; правосуддяв Україні; Рада національної безпеки і оборони України; здійснювати помилування; прийняття законів; вчинення умисного злочину; скласти присягу; посягання на честь і гідність; повторний розгляд; призначення покарання неповнолітньому; покарання у вигляді обмеження волі.

Вправа № 48

1. Підготуйте повідомлення в науковому стилі на тему «Фразеологізм і слово – спільне і відмінне».

2. Написати статтю в публіцистичному стилі на теми: «Вибір професії – вибір долі», «Народна пісня і мова – це духовне обличчя нації», «Поліція, якій довіряють».

3. Напишіть твір на лінгвістичну тему: «Це чарівне і могутнє слово», «Мої типові помилки».

Вправа № 49

Перепишіть, знімаючи ризики та вставляючи пропущені літери:

1. Ти не лякайся/бо, що свої ніженьки вмоч..ш в холодну росу (М. Старицький). 2. Уже/ж/бо в..сна, Андрію, ходім джер..ло копати! (А. Малишко). 3. Дівчино, дівчино, що робити, скажи/но (О. Маковей). 4. Я спитав/таки сусіду про Ганнусю (Т. Шевченко). 5. Галя забулася коротеньким сном до ранку, тут/таки коло вікон..чка (Марко Вовчок).

Вправа № 50

Чи може заперечення у реченні передаватися без частки не? Проаналізуйте речення «Аякже, буду я тобі мовчати!» Чи не міститься у ньому парадоксу?

Вправа № 51

Поставити розділові знаки:

1. Бійці не кривдили старого і коли сідали їсти кожний закликав Ференца до свого казанка (О. Гончар) 2. Чужих два слова в пісні буде і пісня вся тоді чужа (Павл.) 3. Час летів немов на крилах і мов сон життя минало. 4. Оксані радість мати одрізала з полотна хустку а порошком пофарбувала в червоний колір (А. Головка.) 5. Гляне холодною водою обіллє (М. Вовчок) 6. Відчувай у думці кожен порух тонко розумій усе навкруг той хто лає не завжди твій ворог той хто хвалить не завжди твій друг. (Д. Білоус)

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Які розділові знаки наявні в реченні: Адміністративне стягнення міра відповідальності що застосовується з метою виховання особи яка вчинила правопорушення?

- а) тире, кома, кома
- б) тире, двокрапка
- в) двокрапка, кома, кома
- г) тире, крапка з комою
- ґ) тире, кома

2. Визначте пунктуацію цього речення: «Переконатися пора зробиш зло не жди добра»:

- а) двокрапка, тире
- б) кома, двокрапка
- в) кома, кома
- г) кома, тире
- ґ) крапка з комою, кома

3. В якому з варіантів правильно оформлено пряму мову?:

- а) Він запитав «В чому секрет?»
- б) Він запитав в чому секрет
- в) Він запитав: «в чому секрет»
- г) Він запитав: «В чому секрет?»
- ґ) Він запитав: В чому секрет?

4. В якому з варіантів правильно оформлено цитату?

- «Лише праця, – підкреслював Франко, – світ таким, як є, зробила».
- «Лише праця, підкреслював Франко, світ таким, як є, зробила».
- «лише праця, підкреслював Франко, світ таким, як є, зробила».
- «Лише праця –, підкреслював Франко –, світ таким, як є, зробила».
- Лише праця, підкреслював Франко, світ таким, як є, зробила.

5. Визначте, які компоненти є зайвими у структурі тексту:

- а) букви
- б) речення
- в) розділи
- г) надфразні єдності
- ґ) складні синтаксичні цілі

6. Ланцюговий зв'язок речень базується на:

- а) закономірностях поєднання речень, розташованих одне за одним
- б) вираженні функціонально співвіднесених членів речення
- в) повторі компонентів речень
- г) співвідношенні видо-часових форм присудків

г) смислового співвідношенні речень

7. Яка із запропонованих відповідей є визначенням поняття «речення»?

- а) найменший відрізок мовлення
- б) одиниця мовного спілкування, що має завершену інтонацію
- в) група слів на позначення певного поняття
- г) різновид мовлення
- г) сукупність слів, пов'язаних між собою

8. Чим може бути ускладнене просте речення?

- а) вигуком, підрядною конструкцією
- б) дієприкметниковим зворотом, підметом
- в) звертанням, вставними конструкціями
- г) складеним іменним присудком, дієприслівниковим зворотом
- г) складеним присудком, додатком

9. Визначте, яке речення є ускладненим однорідними присудками:

- а) Велику наукову і громадську роботу Грушевський поєднував з політичною діяльністю.
- б) Мова – це засіб формування та існування думки.
- в) Обов'язок оратора – говорити правду.
- г) Оперативність – запорука якості роботи слідчого.
- г) Писемність допомагає творити майбутнє, берегти минуле.

10. Які розділові знаки має речення: «Закон найважливіший елемент правової системи і в юридичній літературі він визначається як нормативний акт»?:

- а) двокрапка, кома
- б) двокрапка, тире
- в) кома, кома
- г) тире, крапка з комою
- г) тире, кома

11. Складносурядним є:

- а) речення із складеним іменниковим присудком
- б) речення із складним синтаксичним цілим
- в) речення, частини якого поєднуються інтонаційно
- г) складне речення, частини якого синтаксично нерівноправні
- г) складне речення, частини якого синтаксично рівноправні, і мають сполучники сурядності

12. Знайдіть складнопідрядне речення:

- а) В Україні існують давні традиції самоорганізації населення.
- б) Громадянські права, по-перше, захищають існування людини.
- в) Законодавча влада творить закони, а судова повинна здійснювати

правосуддя.

- г) Норми, що регулюють трудові відносини, становлять трудове право.
- г) Праця – право кожної людини.

13. Знайдіть зайву характеристику текстів:

- а) за нормативністю
- б) за характером вияву
- в) за зв'язністю
- г) за способом оформлення
- г) за формою вияву

14. За формою вияву тексти бувають:

- а) прозовий і віршовий
- б) художній і нехудожній
- в) зв'язний і незв'язний
- г) усний і писемний
- г) розповідний і описовий

15. Текст – це:

- а) мовний твір, що складається з невизначеної кількості мовних структур
- б) найменше синтаксичне утворення
- в) синтаксична структура без семантичних зв'язків
- г) довільне поєднання речень
- г) мовний твір, що складається з визначеної кількості речень

16. Коригують постановку розділових знаків ... норми:

- а) пунктуаційні
- б) стилістичні
- в) граматичні
- г) фонетичні
- г) графічні

17. Довжину речень у мовленні визначають за:

- а) кількістю складів
- б) кількістю букв
- в) кількістю слів
- г) кількістю звуків
- г) кількістю словосполучень

18. Яким членом речення є слово «права» у реченні: Сторони кримінально-правових відносин мають певні права?

- а) додаток
- б) обставина
- в) означення
- г) підмет

г) присудок

19. Яка з наведених груп словосполучень ілюструє такий тип підрядного зв'язку, як узгодження?

- а) ближче до людей, невтручання держави, знання про природу злочину
- б) природне право, риторичне питання, тимчасове непорозуміння
- в) знати достеменно, керувати уміло, де-не-де видно
- г) працювати оперативно, швидко запам'ятати, чітко усвідомити
- г) затримати злочинця, прийняти закон, узаконювати дії

20. Який вид ускладнення ілюструє речення: Мабуть, я ту доріженьку зелен-травами встелю?

- а) вставне слово
- б) однорідні члени речення
- в) відокремлене означення
- г) звертання
- г) вставлена конструкція

21. Яких розділових знаків потребує наведене речення з прямою мовою – Український філософ Г. Сковорода писав: Похибки друзів ми повинні вміти виправляти або зносити коли вони несерйозні?

- а) лапки, тире, дві коми, лапки, кома, тире, крапка
- б) двокрапка, лапки, кома, лапки, крапка
- в) лапки, кома, лапки, кома, тире, крапка
- г) лапки, дві коми, двокрапка, крапка
- г) дві коми, двокрапка, крапка

22. В якому реченні порушено граматичний зв'язок між підметом і присудком?

- а) Я звертаюся до всіх, хто виявили бажання навчатися в нашому університеті.
- б) Поступ від недосконалих до довершених технологій забирає не одне десятиріччя.
- в) ООН ухвалила важливе рішення щодо миротворчого контингенту.
- г) Кожен із нас мріє про щасливе майбуття.
- г) Більшість абітурієнтів буде зарахована на платну форму навчання.

23. Для всіх документів, які включають констатуючу та розпорядчу частини характерне вживання:

- а) речень із вставленими конструкціями
- б) речень із вставними конструкціями
- в) речень із дієприкметниковими зворотами
- г) речень із дієприслівниковими зворотами
- г) речень із порівняльними зворотами

24. У мовленні ділової кореспонденції неприпустимими є:

- а) вставлені конструкції
- б) вставні слова
- в) довгі звороти
- г) складні речення
- г) складнопідрядні речення

СТИЛІСТИКА ТА РЕДАГУВАННЯ

Мета – формування мовної компетенції, удосконалення навичок писемного мовлення студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Мовленнєва помилка – це порушення правил і норм складання текстів.

Тип помилки	Зміст порушення
Мовна	порушення правил узгодження слів у словосполученні, у реченні
Стилістична	вживання слів з різних стилів в одному тексті, руйнування стильової єдності
Логічна	порушення логіки розповіді, логічної організації речень у тексті

Наведіть приклади з професійних текстів та визначити тип помилки.

Вправа № 2

Виправіть помилки в реченнях:

Земля є головним національним багатством, що знаходиться під надзвичайною охороною держави. На території України не передбачається створення і функціонування любых збройних формувань, не передбачених законом. Кожному гарантується судовий захист права опровергати неправдиву інформацію про себе і членів своєї родини.

Вправа № 3

Виправте речення. Поясніть помилки.

1. На трасі Київ–Харків була затримана група викрадачів валютної виручки, викраденої в касирки обмінного пункту. 2. Підозра падає на директорку фабрики хутрових виробів. 3. Широкі повноваження попередниці Кравчук Л. М. керівника СПР призвели до втрати 300 000 гривень. 4. Проти керівників банку – генерального директора Савчук В. С., бухгалтера Сай І. С., головного інженера Ільницької В. С. порушена кримінальна справа ще у 1998 році. 5. Віза була видана на прізвище Савчук Н. О., керівниці акціонерного

банку «Витязь». 6. З приміщення були евакуйовані в першу чергу студенти, обслуговуючий персонал, бібліотекарки. 7. Художня виставка, представлена відомими полотнами, не була забезпечена надійною охороною, а наглядка Кись Я. М. була відсутня у залі № 2 тоді, коли двоє підлітків намагалися зняти картину В. Патики. 8. Лідер бойовиків С. надіслав ультиматум до ООН, вимагаючи видачі об'єднаною таджицькою опозицією брата командира Різбана та встановлення захищеного коридору від афгано-таджицького кордону до його штаб-квартири.

Вправа № 4

Прочитайте речення, у випадку потреби виправте їх з відповідним коментуванням.

1. Такі дії при виникненні реальної небезпеки для життя чи здоров'я дозволяють зберегти життя не лише самого працівника поліції, але й нападника. 2. При різкому збільшенні тиску можливі роздуття або розрив ствола рушниці. Це явище спостерігається в основному при потраплянні у ствол сторонніх предметів. 3. При польоті кулі, яка швидко обертається, сила опору повітря намагається повернути кулю головною частиною вверх і назад. 4. Крива лінія, яку описує центр ваги кулі при польоті, називається траєкторією. 5. Як свідчить аналіз випадків загибелі працівників при виконанні службових обов'язків щодо охорони громадського порядку, основними причинами надзвичайних подій виявилися: незадовільна організація роботи з боку галузевих служб під час проведення спеціальних операцій по затриманню злочинців; невиконання вимог по інструктуванню, озброєнню та оснащенню засобами захисту працівників, які повинні виконувати завдання по затриманню злочинців. 6. 15 липня 1996 року на залізничному вокзалі при затриманні оперуповноваженим карного розшуку лейтенантом поліції Вівчаруком В. В. правопорушника М., який вирвав з рук у продавця велику суму грошей, останній з цеглиною в руках накинувся на Вівчарука, щоб заволодіти його табельною зброєю. 7. Як при уявній, так і при необхідній обороні особа керується намірами дати відсіч суспільно небезпечному посяганням. 8. Стан необхідної оборони виникає при суспільно небезпечному посяганні особи неосудної або такої, яка не досягла віку кримінальної відповідальності. 9. Відповідальність настає за необережне заподіяння шкоди, а при перевищенні меж оборони – за умисний злочин, вчинений при перевищенні меж необхідної оборони. 10. Треба враховувати і те, що при раптовості нападу працівник міліції спроможний зважити характер небезпеки.

Вправа № 5

Назвіть помилки і виправте їх.

1. Виступив по захисту щодо забезпечення майнових прав громадян голова комітету І. Гайдуцький. 2. Куля пролетіла по бронежилету по щасливій обставині. 3. Я виконав три одиночні постріли по першій цілі, перезарядив зброю і перевів один подібний постріл по другій цілі. 4. По умовам контракту,

охоронник мав перебувати на своєму посту до 12.00 години. 5. Зміна охоронця по команді начальника зміни мала відбутися через дві доби, або у встановлений час. 6. Він може по можливості скористатися укриттям і не використовувати зброї. 7. При поданні заяви по викраденню автомобіля він не вказав найголовнішого – дати зникнення автомашини. 8. При обгоні легкового автомобіля марки «Мерседес» водій не справився з керуванням і з'їхав у кювет. 9. Останнім часом при затриманні злочинців працівникам поліції все частіше доводиться стикатися з необхідністю застосовувати зброю з метою захисту власного життя та життя громадян. 10. При порушенні особистісних прав суспільна небезпека зростає. 11. Позов по спростуванню відомостей, що порочать честь і гідність, може бути пред'явлений особою, про яку поширені такі відомості, а так само близькими родичами цієї особи, коли відомості прямо чи безпосередньо їх порочать.

Вправа № 6

Виправте текст, поясніть помилки.

1. Близько семидесяти чоловік були перевірені в ході рейду. 2. Конфлікт тривав близько півтора години. 3. Командир підрозділу із семи підлеглими отримав розпорядження про затримку злочинців. 4. Спиртомір показував міцність напою до сорок градусів. 5. У п'ять сорок я почув крізь сон постріли, які мене й розбудили. 6. Мінченко вдарив його пару раз. Півтора кімнати займали вилучені під час обшуку речі. У тисячу дев'ятсот вісімдесят дев'ятому році злочинне угруповання розпочало свою протизаконну діяльність. 9. Під час дискотеки хлопці наказали мені вийти на пару хвилин на вулицю поговорити. 10. Гальмівний шлях автомобіля становив приблизно вісімдесят сім метрів. 11. Трьомстам ув'язненим була надана робота. 12. Семидесяти чотирьом бійцям видані фіктивні документи. 13. Тіньова економіка дає на ринок біля одного мільйона дев'ятьсот сорока вісьми літрів спирту. 14. На митному переході затримали автомобіль, в якому знаходилося більше восьмидесяти тонн кольорових металів.

Вправа № 7

Вкажіть виправданість/невиправданість ужитих форм присудка у поданих реченнях.

1. Затримано автотранспортні засоби, якими здійснювалися перевезення цукру польського виробництва без будь-яких супровідних документів у кількості 50 т. 2. Восьмеро бійців «Беркута» вступило у нерівний бій із вимагачами. 3. Більшість голосувала проти продовження повноважень голови спілки. 4. У відрядження поїдуть експерт-криміналіст Іванчук, а не Івченко. 5. Кожний працівник правоохоронних органів, кожний фахівець не повинен бути байдужим до проблем підлітків. 6. Під час обшуку вилучений пістолет невстановленого зразка і обріз. 7. Ряд виступаючих наполягав на необхідності вдосконалення підходів судових органів до розв'язання інформаційних конфліктів.

Вправа № 8

Скажіть, чи є порушення норми координації підмета з присудком у наведених реченнях?

1. Багато затриманих збивали з ніг перехожих. 2. Всього з початку року в дохід бюджету по закріплених інспекційних недоліках поступили 8 370,2 грн. 3. Ряд підприємств, фабрик і заводів своєчасно здають звітну документацію. 4. НБУ повідомило про прийняття Постанови за № 118. 5. Сорок тонн цементу були відправлені на будову. 6. Підприємство, а це три договірних підприємства в тому числі, не сплатили ПДВ на суму 2 млн 713 тис. грн. 7. Ті, хто перевиконають плани, будуть відзначені у святковому наказі. 8. У поле зору підлітків потрапила сільська кафе-їдальня.

Вправа № 9

Відредагуйте словосполучення, складіть та запишіть із кількома з них речення.

1. Інструктор по техніці безпеки, охорона оточуючого середовища, звільнений по наказу директора, учбова частина, вимірюючий пристрій, технічне обслуговування, важке матеріальне положення, дякую Вас, погодитися без коливань, згідно розкладу, по закінченні навчання, заплатити пошліну, відмінити закон (указ), учбова частина університету, робити должний контроль.

2. Скажу вдобавок, розбив вдребезгі, чорний веєр, йшов вечером, здай взад, взнав адрес, почув взрив, пристрій взривоопасний, закладена взривчатка, дана взятка, отлучив виговор, на вид років 20, видають себе героями, види на майбутнє, викликати скору, десь був виключатель, виключений з університету, рідкісне виключення, викриваючий документ, зникли ножі і вилки.

3. Наш виновник, викрутив винт, у випадку незгоди сплатити штраф, випивші молодики, хоче висказувати, удар у висок, хлопець високомірний, почнемо вистроюватися, вияснення всіх проблем, заслужив віддих, йду віддихати, воротнік відірваний, відношення до матері, відстрочка вироку, працівник вільнонайомний, написав вірно, виявлена віршовка, включили світло, на свій вкус, хлопець влюбчивий.

4. Клієнт довольний, я міг догадуватися, мій доклад, буду докладавати, маю доложити, допризивний вік, досить запитати, матеріал достовірний, головна достопримічателність, викрав дрельку, били друг друга, на другий день, підхід другий, другим разом, з других служб, чоловік в дубльонці, була сильна духота, дякуючи підлеглим, почав дьоргати, якась дьявольщина.

5. Запрошуємо прийняти участь в науково-практичній конференції. Директор приймає по службовим справам з трьох годин. Секретар пішов по ділам служби. У цьому питанні ми розберемося. Першим ділом треба вирішити це питання. Міністерство дає добро. Збори відбудуться в три години. Приступаєм до обговорення. Нарада по проблемам...

6. Виголошення подяки, вирішення стосунків, він має відношення до реалізації, по наказу Міністерства освіти і науки України, знайомство з цим

документом, з метою доведення, підтверджуємо свій намір прийняти участь у конференції, одержав письмо, оголошено просьбу, багаточисленні документи, це рішення для нас цілком приємливе, зробив слідуючий висновок, винести подяку, виставляти претензії, лист включає додатки, дирекція дає добро, завіряти у своїй повазі.

Вправа № 10

Прочитайте мікротекст і назвіть риси функційного стилю, до якого він належить. Випишіть терміноодиниці групами за спільністю їх структурної організації. Визначте частиномовну приналежність терміноодиниць. Усно з'ясуйте правопис підкреслених слів та уживання розділових знаків.

Цивільним позивачем визнається громадянин, підприємство, установа чи організація, які зазнали матеріальної шкоди від злочину і пред'явили вимогу про відшкодування збитків відповідно до статті 28 цього Кодексу «Про визнання цільним позивачем чи про відмову в цьому». Особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд – ухвалу.

Цивільний позивач або його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання; брати участь у судовому розгляді; просити орган дізнання, слідчого і суд про вживання заходів до забезпечення заявленого ними позову; підтримувати цивільний позов; ознайомлюватися з матеріалами справи з моменту закінчення попереднього слідства, а у справах, в яких попереднє слідство не провадилось, – після віддання обвинуваченого до суду; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду.

Вправа № 11

Випишіть тільки ті словосполучення, які ви використали б у офіційно-діловому мовленні.

Повідомляти про зарахування, активно виступати, підніматись східцями, брати до уваги, працювати над книгою, за власним бажанням, поставити на ноги, лізти в очі, звіт про конференцію, у зв'язку з обставинами, в результаті спостережень, прийняти програму, родинне господарство, цінні матеріали, оголосити подяку.

Вправа № 12

Прочитайте подані словосполучення. Визначте відтінки у мовленні, які з'являються під час використання чи невикористання займенників (пом'якшення категоричності вимоги, наказу, прохання чи її зростання тощо).

Я заперечую свою участь – заперечую свою участь; прошу визначити підвідомчість адміністративних органів – прошу Вас визначити підвідомчість адміністративних органів; чому Ви не виявили подробиці документа – чому не виявили подробиці документа; не заходьте – я прошу Вас не заходьте – я прошу не заходити – прошу Вас не заходити.

Вправа № 13

Відкорегуйте та запишіть подані нижче речення відповідно до вимог офіційно-ділового стилю:

1. Внаслідок знущань судмедекспертиза встановила у загиблого Юрія Мозоли переломи 4-7 ребер, двійний перелом 7 ребра, закритий перелом правої гомілки кістки (Високий замок. 2000. 14 січня).

2. Боротьба з оргзлочинністю в українському парламенті (ТСН // 1+1. 2003. 19 березня).

3. Автор Сімейного кодексу переконана, що для чоловіків це буде негативним стимулом для корекції своєї поведінки (Суботня пошта. 2004. 22 січня).

4. Правоохоронцям довелося, як кажуть, розплющити очі Ромео на походеньки його Джульєтти (Суботня пошта. 2005. 24 лютого).

Вправа № 14

Виправте текст. Поясніть допущені помилки:

1. Згідно опитування мешканців будинку про нічну пригоду ніхто не чув і не бачив. 2. Цей вираз обличчя характерний людині, що щось приховує, недоговорює. 3. Така поведінка властива для жінки, що знає собі ціну. 4. З боку адміністрації Степаненко О. вже не раз попереджувався. 5. Протокол прочитаний і підписаний мною. 6. Мене призначили на посаду в якості завідуючого відділом по боротьбі з наркотиками.

Вправа № 15

Виправте речення і назвіть характер порушень норми:

1. Його мета була така: викрадення автомобіля, переїхати кордон, влаштування на роботу, заняття злочинним промислом. 2. Телеорганізація не несе відповідальності за розповсюдження по телебаченню і радіо даних, що не відповідають дійсності у випадках: а) якщо ці дані містилися в офіційних повідомленнях; б) одержання їх від інформаційних агентств або прес-служб державних органів та органів об'єднань громадян; в) якщо вони містилися в авторських виступах, які передаються в ефір без попереднього запису; г) якщо вони є дослівним цитуванням виступів народних депутатів, а також офіційних виступів посадових осіб державних органів. 3. Забезпечення реалізації норм Закону, включаючи визнання порядку регулювання та надання державної підтримки засобами масової інформації, запровадження з цією метою відповідних тарифів та створення сприятливих умов розвитку, методики та порядку регулювання заробітної плати, охорони праці та соціального захисту журналістів. 4. Ми слухали лекції з таких дисциплін: історія, соціологія, теорії і практики. 5. Під час вибуху всі люди – діти, жінки, пенсіонери, худоба здригнулися і побачили спалах вогню. 6. Багато мешканців упорядкували свої будинки, стежать за порядком на подвір'ях, фруктових садах. 7. Виступи працівників правоохоронних органів доцільно практикувати з профілактичною метою на підприємствах, нічних клубах, дискотеках, школах. 8. Особа була озброєна, здається, холодною зброєю, каменем, залізним

прутом, сокирою чи іншим. 9. На підлозі стояли чемодан, пара чоловічих мештів, відео-магнітофон, набір срібних вилок, чоловічі шкарпетки, зібрані для виносу. 10. Громадянин Марко С. організував і керував групою неповнолітніх викрадачів велосипедів. 11. На підставі вищесказаного й беручи до уваги ст. 162 і 167 КК України, вважаю за необхідне заявити таке... 12. Смик І. С. заявив про непідсудність громадянина К. і що він може проходити у цій справі як свідок.

Вправа № 16

Назвіть недоліки наведених речень і усуньте їх:

1. Директор підготував письмовий наказ бухгалтеру списати на його рахунок 7 тисяч штук цегли, що той і зробив. Командир наказав підлеглим узяти собі по 10 патронів. Назавтра ними були вивезені з території заводу всі матеріали. 4. З пістолетом брата, якого не виявили, мали б розпочинати побудову версій убивства. 5. Своєї сестри вона не пам'ятає. Вона померла у ранньому віці. 6. Мною затриманий громадянин С. 7. Кавич І. взяв мотоцикл Ісика П. для вирішення його справ. 8. Склад заводу, який згорів, давно потрапив у поле зору злочинної групи. 9. Свідок стверджував, що потерпілий встиг добігти до його автомобіля. 10. Дівчина вже не пізнавала своєї мами. 11. Як стверджували односельчани, для нього нічого святого не існувало.

Вправа № 17

Виправте текст. Поясніть помилки.

1. У наведенні порядку брали участь працівники правоохоронних органів. Ними було очищено всю територію центральної частини міста. 2. Хлопець із товаришем старшого віку проник у салон автомобіля, де викрав усе його цінне майно. 3. Враховуючи, що до послуг подібних конвертаційних структур вдається чимало фірм, у тому числі цілком легальних, їх діяльність завдає значних збитків державі. 4. Підполковник поліції С. Савка вже 10 років працював разом з Круком С. Загалом непогано себе зарекомендував у поліції. Того дня він був у складі слідчо-оперативної групи. За його словами, близько 20 год. вечора Крук С. запропонував йому поужити разом. 5. Григорій приніс на зустріч у дворі свій саморобний пістолет. Він всім одразу сподобався. 6. Волощук С. зустрів брата товариша, з яким проходив у справі вимагання з ініціативи останнього, тому він не зрадив зустрічі. 7. Справа адвоката Шевчукової В. І. свідчить про її оперативність. 8. Дід попросив онука взяти на себе скоєне вбивство. 9. Співмешканець Оксани наказав їй випрати свій закривавлений одяг. 10. Начальник вже неодноразово зауважував головному інженерові на надмірне захоплення його колекцією. 11. Мною було побито усі рекорди ведення справи.

Вправа № 18

Знайдіть тавтологію і плеоназм. Виправте речення:

1. У грудні місяці цього року були вилучені боєприпаси у 27 громадян міста. 2. До міста Львова прибули київські омонівці. 3. Громадянин К. –

круглий сирота, він не має нікого. 4. На цю подію він має свою власну думку. 5. За столом сиділи молоді юнаки. 6. Напиши свою автобіографію. 7. Пиптенко встиг напередодні ревізії анулювати всі договори своєї власної фірми.

Вправа № 19

Назвіть недоліки у використанні фразеологізмів. Запропонуйте нормативний варіант:

1. Питання про долю цих гідроспород, ліс і всього комплексу, скидається, встало вже притчею во язицях 2. На місце аварії з великим запізненням прибула оперативна група районних електромереж, не порахували потрібним бути тут для керівництва начальник і головний інженер. 3. Поки грім не грянув, за справу не взялися. 5. Але при нинішній віртуозній майстерності спеціалістів з обходження законів – його може постигнути доля інших важливих державних актів. 6. Кидається у вічі залишена напризволяще дитина... 8. За ними видно буде конкретних винуватців, які і триматимуть відповідь за це. 9. Від пияцтва до хуліганства – один стрибок. 10. Все одно розмови не вийшло: Олександр спілкувався переважно нецензурщиною, – підбив риску Глива. 11. Не підіймається рука щось скреслити, хоч і зрозуміло, що план не збалансовано з сьогоднішніми можливостями. 12. Психологи, приймаючи участь у співбесідах з кандидатами, оцінюючи психологічну готовність людей до роботи в поліції, подали б велику допомогу працівникам кадрових апаратів. 13. Четвертого червня втікачів знайшли і відвели до дитячого будинку, але вже ввечері вони знову подалися в біги. (Із газет)

Вправа № 20

Запропонуйте нормативні варіанти до поданих словосполучень.

1. Виписка з протоколу; міроприємства райвідділу; заступати в караул; таможений збір; звертання пайщика; зафіксоване вимагательство; під час стажировки майора; змінена фамілія; відкрита нова столова; нести дежурство; заболів грипом; виявив участковий; поступив у санчасть; бойова задача; виявлена взривчатка; контрольний вистріл у висок; сльозоточивий газ; взяти заложника; вибіг із засади.

2. Підозрювана, відносно якої порушена справа; відпуск спиртних напоїв малолітнім; практична відробка методів; відстрочка наказу; відчислення підприємств; нема вкладиша; включив сірену; володар сітки магазинів; вторичний факт; вцілів у ділянку серця; повернути громадянство; громадянський суд; поліцейський в громадянці, дає добро, доцільність дальнішого використання, малолітній дебошир, задержано грузовик, задержаний з полічним.

3. Приміщення окружили, викрутив винт, випивші молодики, хоче висказувати, удар у висок, відношення до матері, відстрочка вироку, працівник вільно найомний, написано вірно, виявлена віршовка, виявив фізичну непокору, до служби неприродний, нехватка кадрів, рішення

обжалував, рішення обоснували, обтяжуючі обставини, об'ява передана на радіо, обвили догану, ограбив лоток, оказано допомогу.

4. Розпивати різні спиртні напитки, направити документи в суд, направив пістолет на мене, заходи направлені на ..., направлення справи до суду, надіти наручники, порушив закон, в оперативному обслуговуванні знаходиться презумпція невинуватості, не дивлячись на прийняті міри, затримали на границі, на ділі не так, нагло поведився, найважливіший факт, добре налагоджені поставки, система аналогів, намітим план захоплення, нанесені збитки, нанесли шкоди, наніс удар.

5. Патрони на ісході, договір перевозки, передаточний акт, зіткнення на перехрестку, перекупщики товарів, медзаключення написано, минулорічний звіт, мнима угода, мова йде про викрадення, на моному участку.

Вправа № 21

Знайдіть помилки у реченнях. Назвіть довідкові джерела, на підставі яких можна виправити неточності.

1. В дальнійшому нам доведеться звернутися до свідків у цій справі. 2. Досвід в цьому напрямі наростає. 3. Слідчі дії були неоправданими з точки зору адвоката. 4. Якщо слідчий не буде слідувати цим вимогам, він відповідатиме по закону. 5. В Криму задержано групу, яка зберігала зброю і вибухові пристрої. 6. Матеріально-технічне забезпечення поліції далеке від ідеального забезпечення. 7. У затриманого виявлено крадені речі: куртка шкіряна, шапка норкова, кульчики золоті і наплічник шкільний. 8. З порушенням вимог доставляються спецмодани. 9. Із того, що планувалося, нічого не получилось. 10. Учебний план прийняв і затвердив начальник відділу. 11. Нам ще не доложила про справи бельєва група. 12. У нас є нове предпісаніє, яким мусимо керуватися. 13. Речова служба вже знає, скільки треба заказати рубашок для загону «Беркут». 14. Група усілено зацікавлена фізпідготовкою. 15. Нам вночі приходиться по два рази піднімати лічний состав. 16. Як требає міністр, так і будемо робити. 17. Судимі особи, які вже не раз притягувалися до кримінальної відповідальності, скоїли ще два протиправні проступки. 18. Там, де колись була розгрузочна, стало мало місця для застройки.

Вправа № 22

У наведених реченнях виправте допущені помилки.

1. Першою на місце пригоди прибула пожежна команда. 2. На участку Нагорного Л. А. було скоєно сім крадіжок приватного майна. 3. З моїх слів записано вірно. 4. Решта цінностей досталася сім'ї у спадок. 5. За бухгалтерськими документами розстрочку оформили у 1994 році. 6. Розбійний напад здійснили випивші підлітки. 7. Громадянинові К. довелося окриватися від вимагачів майже місяць. 8. Група одержала орієнтировку близько 3 години. 9. На перший погляд, банківські документи внушали довіру. 10. Дальше перебування на свободі було невинуватим. 11. Автомобіль затримано на контрольно-пропускному пункті заводу. Група задержання приступила до

операції в 14:35 год. Розроблений план передбачав також захоплення заложників, які працювали як обслуговуючий персонал. 14. При обшуку вилучено ювелірних виробів на суму 173 тис. гривень: 17 (сімнадцять) золотих кілець обручальних; 31 (тридцять одну) цепочку; 3 (три) пари сережок.

Вправа № 23

Виправте текст, поясніть помилки.

1. При порівнянні цих даних стає ясно, чому злочинець змінив свої показання. 2. У приведеному документі містяться незаперечні докази злочинної діяльності. 3. У процесі вивчення справи в повному об'ємі охоплено весь круг обставин, які є предметами доказування. 4. При збудженні зі сторони він легко відзивається, вірно відповідає на питання. 5. Вони отримали право користуватися цим жилим приміщенням. 6. Слід доказати свою непричетність до скоєного злочину. 7. Підсудний постійно жаліється на слідчого. 8. Він поводився нагло. 9. Сусід неодноразово, як свідчить громадянка Петрук С. П., загрожував їй побиванням. 10. До суду поступив позов громадянина Сая К. С. 11. П'яний Кокшаков почав висловлювати в його адрес погрози.

Вправа № 24

Доберіть правильні відповідники до поданих слів.

Бумажник, бурний, бутилка, вдих, вдребезгі, верхушка, взаємний, взятка, взривчатка, виговор, видний чоловік.

Вправа № 25

В уривках виявіть порушення логіки викладу, запропонуйте способи удосконалення тексту:

1. 27 жовтня у с. Страшевичах (мабуть, назва села відображається на характері його мешканців) Старосамбірського району між 54-річним Богданом В. та його 19-річним сином виникла бійка. У з'ясуванні стосунків батька і сина втрутився зять пана Богдана, ставши дошкульно бити тестя по голові. Той знепритомнів і впав на ліжко. Тоді 80-річна Богданова теща, схопивши сокиру, відрубала своєму зятеві голову. Після смерті батька зять і син кинули тіло на фіру, відвезли на берег Дністра і жбурнули у воду.

2. Нещасний випадок стався в районі висохлого озера на Сихові під час показових занять Дніпровської поліції, організованих з нагоди візиту делегації американських полісменів. Полковник спецпідрозділу «Беркут» метнув бойову гранату, яка не вибухнула. Щоби запобігти її випадковому здетонуванню, він вирішив відкинути її подалі, однак граната розірвалася у нього в руці. Сьогодні полковник перебуває у військовому госпіталі. Руки медикам врятувати не вдалося.

Вправа № 26

Виправіть речення, поясніть помилки:

1. Тоді життю і здоров'ю слідчого загрожувала небезпека з боку особи, сильнішої фізично, і тому його дії згідно з чинним законодавством і тактики

були правомірними. 2. У всіх причинах, що призвели до загибелі поліцейських, вони не були зобов'язані вступати у безпосереднє фізичне протистояння, бо треба було тільки попередити останніх про свій намір застосувати зброю. Якщо би це не допомогло зупинити нападників, то тоді вони мали право стріляти, так як вже факт такої поведінки їх свідчить про небезпеку зазіхання. 3. Ситуація, яка склалася у с. Заточчя Івано-Франківської області, коли дільничий інспектор поліції Бойчук С. Я. намагався затримати мешканця цього села, що був нетверезий і так як не зважав на попередження, то довелося застосувати силу. 4. Ці погляди щодо поняття ситуації не мають між собою протиріч щодо сукупності обставин і умов, передують вчиненню протиправних дій. 5. Формування ситуації залежить від впливу факторів, що обумовлені різноманітними характерними особливостями конкретного соціально-економічного і політичного ладу, що є у ньому для вирішення соціальних проблем. 6. Як свідчить аналіз випадків загибелі працівників поліції під час виконання службових обов'язків щодо охорони громадського порядку, основними причинами є: незадовільна організація роботи галузевих служб; через невиконані вимоги щодо інструктажів, озброєння і оснащення засобами захисту працівників, які повинні виконувати завдання для затримання злочинців; низький рівень професійної готовності правоохоронців, які виконують ці дії, невміння оперативно оцінювати ситуацію; через слабку фізичну підготовку і неготовність користуватися зброєю і слабку здатність володіти прийомами рукопашного бою; незнання підстав для застосування зброї і нерішучість під час випадків, коли її можна застосувати.

Вправа № 27

Проаналізуйте речення з огляду на логічність викладу:

1. Ним вибито двері у квартиру у зв'язку із відсутністю господарів.
2. Спочатку обвинувачений уперто мовчав, а потім несподівано всі свої показання почав уперто спростовувати.
3. При переслідуванні громадянина Більдіна Б. Г. мною було зроблено 8 попереджувальних пострілів у голову і в інші м'які частини тіла.
4. Із в'язниці втік рецидивіст Петренко І. С. Особливі прикмети: 18 вогнепальних ран на спині, потилиці і собака, що ззаду.
5. Підозрюваний увійшов у ліфт і зник у невідомому напрямку.
6. При огляді місця пригоди були виявлені: рука – 1 шт., нога – 2 шт., штука чоловіча – 1 шт., труп без усього вищепереліченого – 1 шт.
7. Підліток заліз у кулінарню, де з'їв 10 тістечок і 27 жувальних гумок. Разом із неповнолітнім Ш. вкрали і з'їли шоколадну глазур на суму 127 грн. У центральному гастрономі злочинці вкрали одну банку напою «Гарбузовий».
8. 26 тисяч пляшок горілки, виготовлені нелегальним шляхом, були заарештовані й знищені на місці злочину.
9. На 25-му кілометрі траси було виявлено труп. Розтин тіла показав: причиною смерті було розтинання.
10. Будучи доставленим у відділок поліції, громадянин Петрук І. С. продовжував хуліганити і вдарив ногою капітана поліції Пилявку І. К. в область паха, причому з остального злетіла шапка.
11. Громадянка Кузьо поводитися буйно, шуміла, кричала, заважала громадянам

спокійно відпочивати у слідчому ізоляторі. 12. Труп приємного зеленого кольору сидить у природній позі на унітазі в туалеті за місцем проживання. 13. У рові лежали останки чоловіка, ймовірно – труп.

Вправа № 28

Прочитайте речення і назвіть їх недоліки. Запропонуйте варіант виправлення:

1. Обманути охоронців кордону намагався мешканець Молдавії, який на власному «Мерседесі», який мав причеп, повертався з Болгарії додому. 2. Так як у поданих для митного оформлення товарно-супровідних документах значилося, що громадянин провозить партію чаю і кави, то працівники митниці попросили, аби водій відкрив багаж. 3. Весь товар, котрий вилучили, був забезпечений підробними етикетками. 4. Проти того підприємця, що порушив законодавство за даними СБУ, треба щоб порушили кримінальну справу. 5. Цей законопроект перебуває на розгляді у Верховній Раді, а зацікавлені особи сподіваються, що парламент прийме на сьомій сесії Земельний кодекс, де будуть враховані ті положення, що вже на практиці діють в Україні як результат реформ, що проводяться в агропромисловому комплексі. 6. За результатами аналізу руху коштів по розрахунковому рахунку підприємства було встановлено, що посадові особи впродовж 1991 – 1993 рр. при проведенні фінансово господарської діяльності відвантажили суб'єктам підприємництва товарно-матеріальних цінностей на загальну суму 683 тис. грн, а кошти надійшли на розрахунковий рахунок «Р» і надалі перераховувалися в оплату за отриману продукцію і надані послуги іншим суб'єктам підприємництва.

Вправа № 29

Виправте речення з позицій логіки та порушення мовних норм і прокоментуйте їх:

1. По канонах права, людина, яка втонула, повинна пройти експертизу. 2. Свідчення понятого і свідка співпадають. 3. Вимагательство сталося таємно і всі про це знають. 4. Я свідчу проти громадянина Харчука. Він цього вартий. 5. Після відповідної процедури суду амністованому вручається квиток додому, якщо він у нього є. 6. Поблизу брами, де, очевидно, й сталася трагедія, вона побачила жінку, яка стояла біля своєї квартири.

Вправа № 30

Відредагуйте речення, поясніть характер помилок:

1. Під час експерименту показник не фіксувався, отже він не може бути врахований. 2. До мого сусіда прийшов співробітник. Я знаю, що він його дуже поважає. 3. Матвійчук працює з Ігорем два роки, за цей час він досяг певних успіхів. 4. Цього літа мені б хотілося відпочити у пансіонаті «Водограй». Мені завжди подобалися в йому обслуговування і харчування. 5. Олесь Іванович сказав Тарасюку, що він не зможе об'єктивно оцінити цю роботу. 6. Я запросив на ювілей усю рідню. Вони обов'язково прийдуть. 7. Як мені б хотілося мати

фотографію Тетяни, я її так поважаю, що постійно б носив її з собою. 8. Мені доручили зустріти делегацію і допомогти їм влаштуватися у готелі.

Вправа № 31

Знайдіть і виправте допущені помилки, правильні варіанти запишіть. Поясніть, які норми сучасної української літературної мови порушено в поданих словосполученнях.

Вибачаюсь, я не туди попав; я подзвоню в дев'ять годин; сильні помехи; в якій годині зустрінемося; кінецьний етап переговорів; шари суспільства; скільки зараз годин; держатися з достоїнством на переговорах; самі вигідні депозитні ставки; скажіть, куди я попав; зустрінемось завтра півдесятого.

Вправа № 32

Знайдіть хиби у наведених реченнях, виправте їх.

1. Чоловік громадянки К. застукав її в хаті з невідомим і, за його словами, замочив його на місці. 2. Імідж цього закладу добре відомий усім. 3. Консенсуса сім'ям не вдалося досягти. 4. Ще в минулому році злочинне угруповання пропонувало фірмі бути під їхнім дахом. 5. Щоб прийти до признання потреби профілактичного виховного аспекту ОРД, знадобився певний час, усвідомлення науковими кадрами нових завдань і шляхів подолання злочинності в суспільстві, накопичення і обдумання досвіду застосування нелегальних засобів профілактики, запобігання і присічення злочинів і, найголовніше, професіональне переорієнтування кадрів оперативників на рішення цих нових і досить складних завдань. 6. Наведені факти не можна признати переконливими з тієї причини, що вони відображають підхід до ОРД як суцільно вузькопрофесіональної, замкненої системи оперативно-розшукових заходів. 7. Доводи слідчого базуються на результатах перевірки. 8. Необхідно застосовувати в роботі ефективні засоби впливу стосовно раніше суджених та осіб з антисуспільними установками, які можуть стати на шлях скоєння злочинів, 8. Комплекс даних про ознаки відхиляючої поведінки і протиправних дій засудженого повинен бути для здійснення профілактики. 9. Така інформація не співпадає з даними, якими володіє дільничний інспектор поліції. 10. Притягування до відповідальності не лякає його.

Вправа № 33

Напишіть реферат на одну із запропонованих тем: Нормативна і позанормативна лексика; Студентський сленг – це крок уперед у розвитку мови? (Ваші роздуми і роздуми вчених над цією проблемою); Чому існує в мові жаргон і нецензурна лексика?

Вправа № 34

Прокоментуйте помилки і виправте їх.

1. Відповідно до статті Кримінального кодексу України йому нічого не грозить. 2. Приведу деякі факти. 3. Таку довідку може видати любий лікар.

4. Громадянин К. одночасно являється директором кафе-бару на вул. Городоцькій. Слідчий у той день так і не попав на прийом до прокурора. Почастішали випадки підробки грошей. 5. Вимагательство на сьогодні найпоширеніший вид промислу цього у групування. 6. В результаті удару в живіт стався крововилив в порожнечу малого таза. 7. Перед нами стоїть задача покращання криміногенної ситуації. 8. Профілактичні заходи у сфері злочинності серед підлітків спрямовані на викриття їх природніх обдарувань. 9. Між К. і В. ще у 1920 році встановилися дружні відношення. 10. На допиті директор часто путав імена своїх співників. 11. У відділі кадрів він знайшов свій особистий листок.

Вправа № 35

Поясніть помилки та способи їх усунення.

1. На вид вона була дуже уставшою. 2. Суб'єктом даного злочину являється фізична осудна особа. 3. На двох місцях надворі вирвана трава, що дає підстави предполагати, що мотоцикл заводили з буксира. 4. При огляді примінявся фотоапарат «Зеніт-11». 5. Зайшовши в хату, громадянка Марчук М.І. помітила, що в неї викрали два килими, жіночий плащ і хрустальний посуд. 6. На полках серванта наявні відбитки пальців. 7. Біля лівого кута будинка, де стояв мото цикл «Восход-М», трава крепко вим'ята, валяються окурки від сигарет «Пріма».

Вправа № 36

Виправити помилки у реченні:

1. При складанні показань за сукупністю вироків сукупний вирок покарання не може перципувати найбільшого строку встановленого для даного виду покарання. 2. Позбавлення свободи встановлюється на термін від одного до п'ятнадцяти років. 3. У нараді прийняли участь начальники всіх підрозділів інституту. 4. Щоб не бути голослівним, приведу приклад. 5. Підходячи до залізничного переїзду, громадяни повинні уважно слідити за звуковою сигналізацією.

Вправа № 37

Відредагуйте речення та запишіть правильні варіанти:

Українська література відіграє велике значення у формуванні національної свідомості молоді. Ми приймали активну участь у підготовці спортивних змагань. У скільки годин відходить наш автобус? Пам'ятайте! Пожар легше попередити, ніж погасити. На протязі перебування на практиці я ознайомився з новими типами комп'ютерів. Комісія наштовхнулася на фактори порушення закону. Методика з лікування серцево-судинних захворювань описана в працях багатьох лікарів-науковців та практиків. Учора ми познайомилися з молодією професоркою університету Іриною Семенівною, яка як керівниця кафедри проводить велику наукову роботу. Багатьом народам царської Росії було заборонено видавати газети і книги. навчати дітей на рідній мові. При проведенні лабораторних занять дослід виконується в такій

послідовності. Якщо договір зупиняється достроково, оплата праці адвоката відбувається за фактично виконану роботу. Зарплата помічника адвоката не може бути меншою від встановленого державою найменшого розміру зарплатні. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Батьки зобов'язані забезпечувати дітей до їх повноліття. Адвокат має право знайомитися з потрібними для виконання доручення документами і матеріалами, за виключенням тих, секрет яких обороняється законом. Адвокат зобов'язаний охороняти адвокатський секрет.

Вправа № 38

Запишіть правильні варіанти речень.

1. У школі діти навчались дуже погано, по кілька років сиділи в одному класі. 2. Під час огляду місця вбивства встановлено, що обидві туфлі були поблизу трупа. 3. У господарстві сорок шість водіїв. 4. Він залишився вдівцем сорок семи років. 4. Підсудний Петров заявив, що дванадцятого вересня одна тисяча дев'ятсот дев'ятого року близько двадцять двох годин він зустрів свого колишнього товариша по камері. 5. При порівнянні цих даних стає ясно, чому злочинці змінили свої показання. 6. У процесі вивчення справи в повному об'ємі охоплено весь круг обставин, які являються предметом доказування. 7. Водій автомобіля Анатолій Філіповський дістав незначні пошкодження. 8. Нормативні документи співпраці Луганської СБУ були направлені у вищі інстанції для остаточного утвердження. 9. Стили відрізняються між собою сферою застосування, а також метою спілкування і виражальними засобами. 10. З усією гостротою настала і кадрова проблема. 11. Попереджуючи події, скажу, що цей солдат вижив.

Вправа № 39

Записати правильні варіанти слововживання:

1. Вилучені персні з брильєнтами, в стані розрахуватись, вербовка громадян, взлом дверей, затриманий взломщик, взяточника затримали, вивіз кольорових металів, видалення засудженого, вимагательство грошей, з точки зору вимог закону, винуватий не він, виписка з протоколу, виражався нецензурно, касова виручка, вияснив ситуацію, заповідальний відказ, відказ від показів, відказав ручник, від свідчень відмовився, відклонив пропозицію.

2. Бойове дежурство, кудись ділись документи, діюче законодавство, лист до востребованія, договориюватися про зустріч, його доводи, доказати свою непричетність, перший допрос, проведено досмотр, до суду і слідства не притягався, за відсутністю доказів, арештований за підозрюванням у скоєному, завідомо неправдивий, заграничний паспорт, вирішення задач, задержано грузовик, задержаний з полічним, заказне вбивство, заказник лист, звільнення заложника.

3. Медзаключення написано, минулорічний звіт, мнима угода, мова йде про викрадення, на мойому участку, дозвіл на виїзд, затримали на границі, на ділі не так, нагло поведився найважливіший факт, підстави наказати, добре

налажені поставки, система податків, намітив план захоплення, нанесеш збитки, нанесли шкоди, наніс удар, розпивати різні спиртні напої, направити документи в суд, направив пістолет на мене.

4. Заходи направлені на..., направлення справи до суду, надіти наручники, порушив закон, в оперативному обслуговуванні знаходиться, презумпція невинуватості, не дивлячись на прийняті міри, виявив фізичну непокору, до служби неприродний, нехватка кадрів, нечистоплотні дії, обеззброїли злочинну групу, рішення обжалував, рішення не обоснували, обтяжуючи оставили, об'ява передана на радіо, об'явили догану, ограбив лоток, оказано допомогу, приміщення окружили.

5. Під час перериву, переслідував мету, питання боротьби з організованою злочинністю, пібір кадрів ведеться, підведення підсумків .підкоряється закону, підтвердження цьому є протокол арешту майна, по відношенню до затриманих, по всім напрямкам діяльності, затриманий по підозрінню, по скінченні строку, порушено кримінальну справу по статті, перевірка фактів по ухиленню від сплати податків, оплата подорожала, подробиці злочину, від нанесених побоїв помер, погран зона, подача документа, підготувати план мір, позаустановий випадок.

6. Позвати на допомогу, покращення стану справ, пане полковнику! Докладую..., показали прибори, прийняти міри по активізації, прийомне відділення, при здійсненні операції, із признаками отруєння доставлений у лікарню, признаний пригодним, і признати свої помилки, примінення сили, діринімає всіх, приписка суми, приступаєм до обговорення, приусадебний участок, перевірити пункти обміну валют, має пропуск, протизаконні дії, свідчення якісь протиречиві, проявляє інтерес.

7. Порядок реєстрації, стояв регулювальник, пістолет з резиновими рукавицями, ризик випадкової загибелі, розбір недоліків проведення операції, розібратися в ситуації, розиск потерпілих, розположення груп затримання, роцотна відомість, саме основне, спроба самовбивства, свехурочні часи, службний, скрився від переслідування, скриття прибутків, не подали смету, вина снабженця, спасти від розбійного нападу, дані співпадають, справка без печаті.

8. А іменно, чисельний колектив, хлопець балований, кредит баснословний, удар в бедро, лейтенант безалаберний, ліцемір безграничний, якийсь бездельник, його безщія, залишився безнаказаним, чоловік безобідний, повне безобразіє, вид безобразний, безоговочно виконати, відмова безосновательна, ваш безпорядок, дитина безпризорна, жась безсмислиця, була безсонниця, він безтактний.

9. Невелика бесідка, бігло познайомився з ділом, більше року, благополуччя сім'ї, двір благоустроєний, він близькорукий, багато болтав, його болтовня надоїла, він болтун, міська больниця, я тоді був на больничному, вступив у брак, це якийсь бред, весь британський, бувший директор ресторану, мала булавка, офіційна бумага, розбита бутылка, важким трудом дається перемога, мене вговорили.

10. Оплата листа, його оправдали, оргвыводи зроблено, дана

орієнтовка, його освободили в січні, сталася осічка, особо опасний, в касі був остаток, оточуюче середовище, охотнічье ружйю, охрана об'єкта, очна ставка, патрони на ісході, договір перевозки, передаточний акт, зіткнення на перехрестку, перекупщики товарів.

Вправа № 40

Відредагуйте речення. Аргументуйте:

1. У постанові висловлені висновки й побажання, які колектив повинен урахувати у своїй подальшій роботі. 2. У доповіді було також відзначено, що ми повинні прагнути до вдосконалення й повного опанування методами. 3. Для організації колективу на активні дії замало самого інформування, повідомлення фактів. 4. На виборчу компанію покладено обов'язки: 1) вивчити громадську думку; 2) підготовка кандидатів у депутати до зустрічей із виборцями; 3) створення рівноцінних умов для всіх кандидатів. 5. В Автономії Республіки Крим, областях, містах Києві й Севастополі діють відповідні прокуратури, які очолюють прокурори, призначаємі Генеральним прокурором України. 6. ...організують роботу очолюваних прокуратур щодо виконання конституційних функцій..., приймають участь у засіданнях органів місцевого самоврядування, координують діяльність правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю і організованою злочинністю на відповідній території.

Вправа № 41

Відредагуйте речення. Обґрунтуйте:

1. Фірма продає срібні ложки, ножі, виделки, меблі та сантехніку. 2. Такі люди і молодь були одностайними епохи, в яку вони жили. 3. З 7 до 14 серпня у м. Бостоні (США) відбувалися 21-ші збори Міжнародної ради амністії правозахисної організації, яка бере під свій захист в'язнів сумління, тобто осіб, яких закликали до насильства. 4. На вечорі Тодося Осьмачки були широко представлені письменницькі кола: поети, лірики, прозаїки, журналісти, активні дописувачі до газет. 5. У власноручно написаній автобіографії він скромно замовчував про роки війни. 6. Нам не вдалося уникнути сутичок із владою – це ще не успіх, але зате й не поразка.

Варіант № 42

Проаналізуйте речення з огляду на логічність викладу.

1. Ними вибито двері у квартиру у зв'язку із відсутністю господарів. 2. Спочатку обвинувачений уперто мовчав, а потім несподівано всі свої показання почав уперто спростовувати. 3. При переслідуванні громадянина Бальдіна Б.Г. мною було зроблено 8 попереджувальних пострілів у голову і в інші м'які частини тіла. 4. Із в'язниці втік рецидивіст Петренко І.С. Особливі прикмети: 18 вогнепальних ран на спині, потилиці, і собаку, що ззаду. 5. Підозрюваний увійшов у ліфт і зник у невіданому напрямку.

Вправа № 43

Відредагувати речення та записати правильні варіанти.

1. У нашій школі є вільна вакансія вчителя історії. 2. Українська література відіграє велике значення у формуванні національної свідомості учнів. 3. Ми приймали активну участь у підготовці спортивних змагань. 4. У скільки годин відходить наш автобус? 5. Магазин закритий на переоблік. 6. У мебельному магазині нам запропонували недорогі імпортні обої. 7. Почтальйон приніс лист не по адресу. 8. Для селянина жнива – сама відповідальна пора. 9. На збиранні сахарного буряка працюємо у залежності від погоди. 10. Пам'ятайте! Пожар легше попередити, ніж погасити. 11. Щоб виконати замовлення, бригада працювала зверх плану. 12. На протязі перебування на практиці я ознайомився з новим типом комп'ютерів.

Вправа № 44

Поставити розділові знаки:

1. Чорний колір зради а червоний то любов очі в мене два свічада і палка татарська кров. (Лев.-Хол.) 2. Здається з усієї України злетілися сюди солов'ї щоб своїм щebetом розбудити тих хто любив їх слухати ще з дитинства і в роки юності і в хвилини перепочинку між боями (І. Цюпа) 3. І ніби з нею все пройшло навіки весна бажання і утіхи і вся краса життя й землі (Олесь) 4. Отут на узліссі в минулій війні горіли колись партизанські вогні (Мал.) 5. Сиплеться осипається листя гнуться горбляться берези плаче і посміхається крізь сльози осінь і напрошує журбу на мою наболілу душу (Ст.)

Вправа № 45

Поставити розділові знаки:

1. Земля зчорніла ниви переліски гаї отара у долині і люди на нивах по ріллях і дорогах усе обпалено гарячим сонцем (Косар.) 2. Розгойдане море вже брудне й темне наскакувало на берег і покривало скелі (Коц.) 3. Хлопчики сиділи на крутому березі звисивши ноги істежачи за вудочками вели тиху розмову (Янов.) 4. Повів вітре на Вкраїну де покинув я дівчину де покинув карі очі повій вітре опівночі (Рудан.) 5. Заросли шляхи тернами на тую країну мабуть я її навіки покинув (Шевч.) 6. Мокрий сніг легко подаючи як цвіт вишні од вітру лягав на землю і засипав Соломію але вона не звертала на те уваги (Коц.)

Вправа № 46

Відредагувати речення та записати правильні варіанти:

1. Музей закривають у шість годин вечора. 2. У суботу ми не поїхали на екскурсію завдяки тому, що заболів наш керівник. 3. «Хіба ревуть воли, як ясла», П. Мирного на Україні багато разів. 4. На англійській мові на лекції ми читали твори Шекспіра. 5. Багатьом народом царської Росії було заборонено видавати газети і книга, навчати дітей на рідній мові. 6. При проведенні лабораторних занять дослід виконується в такій послідовності. 7. Туристична фірма організовує щоденні туристичні поїздки у Полтаву на суботу та неділю.

Вправа № 47

Запишіть правильний варіант словосполучень:

1. Вчинити шкоду, відповідно акта цивільного законодавства, з часу укладення договору; на протязі строку для відповіді; по вимозі будь-якої із сторін.

2. Досвідчена слідчий, винахідлива капітан, старша викладачка, професійна адвокат, нова професорша, молода експерт, чарівна доцентша.

Вправа № 48

Із поданих варіантів словосполучень і речень, які часто вживаються в документах, виберіть граматично правильні конструкції та обґрунтуйте свій вибір.

Дякую вас – дякую вам; поставити за приклад – поставити у приклад; по наказу ректора – за наказом ректора – згідно наказу ректора – згідно з наказом ректора; заслуговувати уваги – заслуговувати увагу – заслуговувати на увагу; завідуючий кафедрою – завідуючий кафедри – завідувач кафедри – завідувач кафедру; у справі немає акта перевірки – у справі немає акту перевірки; рішення недосконале по багатьох причинах – рішення недосконале по багатьом причинам – рішення недосконале з багатьох причин; увести до складу правління – увести у склад правління; за ініціативою працівників – з ініціативи працівників – по ініціативі працівників; високий ступінь відповідальності – висока ступінь відповідальності.

Вправа № 49

Подані словосполучення запишіть згідно з нормами української літературної мови. Уведіть їх у речення:

Дізнання по даній справі; кримінальна справа по факту; встановлення істини по справі; із-за неуплати аліментів; по даний час проживає; раніше судимий по ст. 229; оперативно-розшукові заходи по встановленню осіб; проживаючий у м. Київ; вина не доказана; окривається від слідства; відносно нього приймаючи до уваги вищесказане.

Вправа № 50

Виправте неправильно побудовані речення:

1. Засуджено дві групи рекетирів, затримавши їх на кордоні. 2. Над майном громадянина, визнаного безвісно відсутнім, на підставі рішення суду, згідно ст. 19 ЦК України, встановлюється опіка. 3. Підозрювана Гармаш К.І. затриманий по залізничному вокзалу. 4. На місце події прибули слідчий, кінолог і собака. 5. У затриманого вилучено 10 набоїв невідомого виробництва від трьох пістолетів. 6. Місто Львів особливо гарний сьогодні. 7. Якими словами чи словосполученнями можна замінити наведені вирази? У яких випадках така заміна неправомірна? 8. Ведучий програми, інформуючий присутніх, пишучий скарги, співаючий артист, управляючий банком, заспокоюючий препарат, спадаючі ціни, крокуючий екскаватор, друкуючий пристрій, знеболюючий засіб. 9. Моральна шкода відшкодовується один раз, якщо інше не записано

договором або законом. 10. Малолітня особа не має відповідальності за нанесену нею шкоду. 11. Кожен зобов'язаний обов'язково додержуватися Конституції України та законів України. 12. Кожен зобов'язаний виплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. 13. Органами внутрішніх справ розшукується Микола Іванович Зубаль, який вийшов з дому і не повернувся. Його прикмети: зріст 170 см, волосся сиве, чешеться догори, вік 50 років. Одягнутий був у сіру куртку, яка защібається на білу блискавку, костюм чорний, сорочка блакитна, сірий галстук. 14. У черговий раз на Рава-Руській митниці вилучається значна партія незадекларованих промислових товарів на загальну суму близько 170 тис. грн. 15. Більшість жертв погоджувалася на умови викрадачів автомобілів заплатити їм одну тисячу доларів. 16. Ця дисципліна викладається студентам першого курсу. 17. Перспектива цього хлопця бачиться мені сумною. 18. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої і наукової, технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. 19. Військова служба відбувається кожним повнолітнім громадянином України. 20. Юриспруденція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. 21. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України. 22. Він не рахується з думкою старших осіб. 23. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. 24. Засуджено дві рекетирські групи, затримавши їх при скоєнні злочину. 25. Сила злочинців полягає на залякуванні, на нашому браку спротиву, на тому, що ми, порядні люди, будемо боятися.

Вправа № 51

*Скласти речення із словами, при цьому пам'ятаючи значення слів:
Декларація, депресія, дитприйомник, доказ, докази обвинувачення.*

Вправа №52

Складіть речення зі сполучниками:

Дарма що, незважаючи на те що, або ж, адже ж, але ж, адже, немов, нібито, аніж.

Вправа № 53

Запишіть текст і вкажіть, за допомогою яких засобів досягнуто милозвучності:

Усе округи дуже тихо було: чутно тільки – шорошать листя під віконечком, та леління води річкової коло млина, та десь недалечко хтось потихесеньку дитину люляв – і очі стулялися. І вже почало снить і марить... коли під віконечком соловейко у вишнях свиснув, трохи оддалік другий, третій, і вже не знаю, скільки їх почало посвистувать, наче б вони перегукувались. Перегукувались, перегукувались та потім як усі разом укупі защебетали, – усе поглушили: ні шороху листя, ні леління води, ані колисання, – і весь сон одігнали, усю дрему й мару. Що зімкнеш очі, то щебетання, здається, голосніш розкочується... (Марко Вовчок)

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Виберіть правильні варіанти словосполучень:

- а) проблема полягає у відсутності державного фінансування
- б) проблема заключається у відсутності державного фінансування
- в) проблема відіграє велику роль для державного фінансування

2. Виберіть правильні варіанти словосполучень:

- а) поліція контролюватиме злочинний світ
- б) поліція контролює злочинний світ
- в) поліцією контролюється злочинний світ

3. Який із функційних стилів сучасної української літературної мови характеризується такими ознаками, як документальність, стабільність, стислість, чіткість, стандартизація вислову?

- а) науковий
- б) офіційно-діловий
- в) художній

4. Який із функційних стилів сучасної української літературної мови характеризується такими ознаками, як об'єктивність, логічна послідовність, аргументованість, наявність великої кількості термінів?

- а) науковий
- б) офіційно-діловий
- в) публіцистичний

5. Які загальні ознаки притаманні науковому стилю мови?

- а) логічність, послідовність, доступність, стислість
- б) логічність, точність, аргументованість, об'єктивність
- в) точність, стислість, полемічність, яскравість

6. Якому стилю притаманне часте використання слів з двома префіксами (попо-, пона-, поза):

- а) конфесійний
- б) офіційно-діловий
- в) публіцистичний
- г) розмовний
- г) художній

7. Кодифіковану і некодифіковану форму має стиль:

- а) конфесійний
- б) науковий
- в) офіційно-діловий
- г) публіцистичний
- г) розмовний

8. В якому столітті текст став предметом наукового дослідження?

- а) XX ст.
- б) XIX ст.
- в) XXI ст.
- г) XVIII ст.
- ґ) XVII ст.

9. Віднайдіть неправильний варіант заперечення, відмови:

- а) не можна
- б) нельзя
- в) ні в якому разі
- г) ні, це не так
- ґ) ні

10. Віднайдіть неправильний варіант звертання:

- а) Гей, товаришу капітане!
- б) Пане капітан
- в) Пане капітане
- г) Товаришу капітан
- ґ) Товаришу капітане

11. Віднайдіть неправильний варіант звертання:

- а) граждане
- б) громада
- в) громадяни
- г) панове
- ґ) шановна громада

12. Визначити рядок словосполучення, у якому немає помилок:

- а) бувший слідователь, відпустка по хворобі, зник з участка з-під варти
- б) колишній слідователь, відпустка у зв'язку з хворобою, зник з участку з-під охорони
- в) колишній слідчий, відпустка через хворобу, зник з діляниці з-під варти

13. Визначити рядок словосполучення, у якому немає помилок:

- а) одержане орієнтування, настоящий акт; равняйсь, смірно
- б) одержана орієнтировка, даний акт; рівняйсь, смирно
- в) отримане орієнтування, цей акт; рівняйсь, струнко

14. Визначити рядок словосполучення, у якому немає помилок:

- а) татуїровка на спині, справка видана, реєстраційний лист, становись!
- б) тату на спині, довідка надана, явочний лист, стройся!
- в) татуювання на спині, довідка видана, список присутніх, шикуйся!

15. Визначити рядок словосполучення, у якому немає помилок:

- а) дати справі хід, дати наганяй, приміняти грубу силу
- б) дати ділу хід, дати взбучку, діяти грубою силою
- в) дати справі рух, дати прочухана, застосовувати грубу силу

16. Оберіть правильний варіант речення:

- а) Понятим було розтлумачено, що вони вправі робити заяви, зауваження щодо дій згідно зі ст.127 КПК України.
- б) Пойнятим було розтлумачено, що вони вправі робити заяви, зауваження відносно дій згідно ст.127 КПК України.
- в) Понятим було розтлумачено, що вони можуть подавати заяви, зауваження стосовно дій у відповідності ст.127 КПК України.

17. Оберіть правильний варіант речення:

- а) Відповідно КПК України у випадку неявки без поважних причин ви можете бути піддані примусовому приводу через органи міліції.
- б) На пропозицію дати показання щодо всіх відомих їй обставин, що стосуються злочину, свідок зазначила.
- в) Ніяких жалоб, нарікань від підозрюваної і понятих відносно освідчування не поступило.

18. Оберіть правильний варіант речення:

- а) Полум'я з автомобіля перекинулося на дах будинку сусіда Климчука П.С., який теж згорів.
- б) Пимтенко І. встиг напередодні ревізії анулювати всі договори своєї власної фірми.
- в) Громадянка, яка обшуковувана, одягнена в зелену сукню з довгими рукавами, взута в туфлі чорного кольору на низьких підборах.

19. Визначити рядок словосполучення, у якому немає помилок:

- а) заходи захисту, виписка з протоколу, виписка з протокола
- б) наказ на звільнення, приказ на звільнення, міроприємства по захисту
- в) витяг з протоколу, наказ про звільнення, заходи щодо захисту

20. Визначити рядок словосполучення, у якому немає помилок:

- а) почав возмуцатися, почав негодувати, примінити прийом; шагом марш!
- б) почав обурюватися, закупівля снадійного, застосувати прийом; кроком руш!
- в) закуп снотворного, закуп снадійного, вжити прийома; ходом руш!

21. Визначити рядок словосполучення, у якому немає помилок:

- а) спасти від розбійного нападу, вскритіє трупа, закон вступає в силу;
- б) врятувати від розбою, вскриття трупа, закон набуває сили;
- в) врятувати від розбійного нападу, розтин трупа, закон набуває чинності.

22. Знайти правильний варіант вислову:

- а) Консультації по п'ятницях; бувший начальник
- б) Слідчий, склавший протокол; нарада відбудеться в три години
- в) Симоненка Іллі Андрійовича, Симоненко Любові Валеріївни, Загоруєві Івану Семеновичеві, Добровольською Надією Олексіївною

23. Віднайти правильний варіант вислову:

- а) У підрозділах поліції не допускається дія політичних партій, рухів, маючих політичну ціль
- б) Боротьба зі злочинністю
- в) Покращання профілактики та попередження правопорушень

24. Виберіть правильний варіант (координування між: підметом і присудком):

- а) Ніхто із затриманих не заперечували своєї причетності до справи. Дільничний інспектор затримав небезпечного злочинця.
- б) Ніхто із затриманих не заперечував своєї причетності до справи. Дільничний інспектор затримав небезпечного злочинця.
- в) Ніхто із затриманих не заперечував своєї причетності до справи. Дільничним інспектором затримано небезпечного злочинця.

25. Виберіть правильний варіант речення:

- а) Допитаний по справі в якості свідка Ляшук С.М. показав, що 20.06.2021 пішов чергувати.
- б) Допитаний у справі як свідок Ляшук С.М. засвідчив, що 20.06. 2021 пішов чергувати.
- в) Допитаний у справі в якості свідка Ляшук С.М. показав, що 20.06. 2021 пішов чергувати.

26. Виберіть правильний варіант речення:

- а) Обстеживши раму дверей, заявник виявила, що двері виламані
- б) Обстеживши дверну коробку, заявницею було виявлено, що двері виломані
- в) Обстеживши двері, заявниця виявила, що двері виломані

27. Визначте рядок, в якому подано стилістично правильні варіанти висловів:

- а) проблема розкриття злочинів, проблема успішності, наші думки співпадають
- б) науковий працівник, робітник заводу, протягом дня проводився експеримент
- в) замісник начальника, зупинимось для обговорення, я настоюю на своїй думці

28. Визначте рядок, в якому подано стилістично правильні варіанти висловів:

- а) чинне законодавство, існуючі ціни
- б) діюче законодавство; теперішні ціни
- в) післяплата, митниця

29. Знайти правильний варіант вислову:

- а) він був досвідченим слідчим; два тижня
- б) три злочинця; розслідування цієї кримінальної справи доручили Коваленко Олегові Петровичу:
- в) Президентом складається присяга; цей спосіб більш зручний

. Визначити правильний варіант словосполучення або речення:

- а) не дивлячись на труднощі
- б) моє заключення слідуюче
- в) обговорюючи проблему плинності кадрів

. Визначити правильний варіант словосполучення або речення:

- а) Відповідно з постановою ми зробили все на самому високому рівні.
- б) Ми будемо приймати участь у всіх міроприємствах.
- в) Не збираюся доводити свою правоту.

32. Виберіть правильні варіанти словосполучення та речення:

1. а) звідси впливають такі висновки
б) звідси витікають такі висновки
в) звідси впливають наступні висновки
2. а) дане положення суперечить попередньому
б) дане положення протирічить попередньому
в) дане положення протиречить попередньому
3. а) паспорт являється основним документом, що засвідчує особу
б) паспорт є основним документом, що засвідчує особу
4. а) приймати участь
б) брати участь
5. а) порядок денний
б) черга денна
в) повістка денна
6. а) таке питання
б) слідуюче питання
в) наступне питання

7. а) від надмірно довгого зберігання товар втратив цінність
б) від надмірно довгого зберігання товар втратив якість
в) від надмірно довгого зберігання знизилась якість товару
г) від надмірно довгого зберігання знизилась цінність товару
8. а) вони заповнили анкету українською мовою
б) вони заповнили анкету українською мовою
в) вони записали анкету українською мовою
9. а) криміналісти розслідували це вбивство
б) криміналісти розслідили це вбивство
в) криміналісти дослідили це вбивство
10. а) українському народові необхідно стояти за свої права
б) українському народові необхідно відстоювати свої права
11. а) невгасаючий ентузіазм молоді треба підтримувати і розвивати
б) невгасимий ентузіазм молоді треба підтримувати і розвивати
в) невгасний ентузіазм молоді треба підтримувати і розвивати
12. а) Непрацюючий громадянин К. затриманий за купівлю наркотичної сировини.
б) Громадянин К., який не працює, був затриманий за купівлю наркотичної сировини.
13. а) Комп'ютери останнього покоління оснащені запам'ятовуючими пристроями.
б) Комп'ютери останнього покоління оснащені пристроями пам'яті.
14. а) При спробі скритись злочинець був затриманий.
б) При спробі втекти злочинець був затриманий.
в) Під час спроби зникнути злочинець був затриманий.
15. а) Хлишков В.С. проник у квартиру Дмитришина О.Б., проживаючого в м. Львові по вулиці Миру 23/5, та викрав гроші.
б) Хлишков В.С. проник у квартиру Дмитришина О.Б., який проживає в м. Львові на вулиці Миру 23/5, та викрав гроші.

33. Знайдіть правильний варіант речення:

- а) Існує проблема фінансування.
б) Проблема відіграє велику роль для фінансування.
в) Проблема заключається у відсутності фінансування.
г) Проблема полягає у відсутності фінансування.
г) Проблема відсутності фінансування.

34. Виберіть правильний варіант словосполучення:

- а) снайпер вдарив у ціль
- б) снайпер влучив у ціль
- в) снайпер попав у ціль
- г) снайпер потрапив у точку
- г) снайпер потрапив у ціль

35. Виберіть правильний варіант словосполучення:

- а) відігравши велике значення у навчанні
- б) відігравши велику роль у навчанні
- в) це відіграє велику роль у навчанні
- г) це має велике значення для навчання
- г) це має велику роль у навчанні

36. Знайдіть правильний варіант:

- а) Криміналісти досліджували це вбивство.
- б) Криміналісти дослідили це вбивство.
- в) Криміналісти розсліджували це вбивство.
- г) Криміналісти розслідили це вбивство.
- г) Криміналісти розслідували це вбивство.

37. Віднайдіть неправильний варіант заперечення, відмови:

- а) не гай даремно часу
- б) про це не може бути й мови
- в) це даремна трата часу
- г) я заперечую це
- г) я заперещаю це

38. Поєднання елементів художнього, публіцистичного та розмовного стилів притаманне стилю:

- а) епістолярний
- б) науковий
- в) офіційно-діловий
- г) розмовний
- г) художній

39. Вкажіть документ, який у XVII ст. мав назви: лепорт, скарга, чолобитна, супліка:

- а) заява
- б) протокол
- в) рапорт
- г) розписка
- г) характеристика

40. З якого часу активно розвивається науковий стиль сучасної української мови?

- а) з II пол. 19 ст.
- б) з кінця 19 – поч. 20 ст.
- в) з кінця 80 – поч. 90 рр. 20 ст.

41. Який жанр наукової літератури є короткою, стислою характеристикою змісту книги, статті, рукопису тощо?

- а) рецензія
- б) анотація
- в) тези

42. Як називають доповідь на будь-яку тему, що написана на основі критичного огляду літератури та інших джерел?

- а) рефератом
- б) статтею
- в) конспектом

43. Віднайдіть помилку. Порядок слів у діловому мовленні:

- а) підмет виступає перед присудком
- б) підмет виступає після присудка
- в) узгоджене означення – перед означуваним словом

44. Вкажіть правильний варіант із запропонованих:

- а) Пане капітане, дозвольте доповісти.
- б) Пане капітан, дозвольте доповісти.
- в) Пан капітан, дозвольте доповісти.
- г) Товаришу капітан, дозвольте доповісти.
- ґ) Пан капітане, дозвольте доповісти.

45. Літературна мова – це:

- а) унормована, відшліфована форма загальнонародної мови
- б) національна мова
- в) нижча форма загальнонародної мови
- г) територіальні діалекти
- ґ) закріплена законодавством мова

46. Дайте визначення функціонального стилю:

- а) різновид мовлення з властивими йому мовними засобами
- б) явище об'єктивної дійсності
- в) проблема мовного вживання
- г) здійснення функції мови - спілкування
- ґ) властивий художникові слова стиль

47. Тексти розмовного стилю вимагають:

- а) вживання побутової лексики
- б) точності формулювань, документації тверджень
- в) наявності реквізитів, які мають певну черговість
- г) широкого вживання готових словесних формул
- г) переважання складнопідрядних речень

48. Ознакою якого стилю є використання термінології:

- а) наукового
- б) публіцистичного
- в) офіційно-ділового
- г) розмовного
- г) художнього

49. Визначте, який жанр належить до офіційно-ділового стилю:

- а) закон
- б) поема
- в) дисертація
- г) фейлетон
- г) стаття

50. З'ясуйте з чого необхідно розпочинати розмову:

- а) з привітання
- б) з прохання
- в) з вибачення
- г) зі скарги
- г) з компліменту

51. Висока тональність – це:

- а) добір мовних формул урочистого змісту
- б) розмова у високому тоні
- в) спілкування у соціально-неконтрольованих ситуаціях
- г) крик
- г) спілкування без використання непередбачених засобів

52. Визначте, яка з етикетних формул використовується в офіційно-діловому стилі:

- а) добрий день
- б) привіт
- в) здоровенькі були
- г) вітаю
- г) здоров

53. Визначте нормативне поєднання етикетних фраз:

- а) добрий день, шановні пані та панове

- б) привіт, шановні пані та панове
- в) привіт, шановне панство
- г) здоров був, товаришу генерал
- г) здоров, люба пані

54. Яка із фраз демонструє фамільярну тональність:

- а) пока
- б) до нових зустрічей
- в) маю надію на наступну зустріч
- г) до побачення
- г) на все добре

55. Визначте зайвий варіант на позначення видів спілкування:

- а) міжнародне-інтернаціональне
- б) діалогічне-монологічне
- в) усне-письмове
- г) офіційне-приватне
- г) міжперсональне-масове

56. Вкажіть, що не є позамовними виражальним засобом:

- а) мовна норма
- б) зональний простір
- в) жести
- г) інтонація
- г) міміка

57. Естетика практичної мови досягається:

- а) ввічливим, дотепним розмовним мовленням
- б) порушенням мовних норм
- в) використанням невербальних засобів
- г) використанням діалектизмів
- г) використанням великої кількості іншомовних слів

58. Норми української літературної мови зафіксовані:

- а) у словниках, підручниках
- б) у творах художньої літератури
- в) на електронних носіях
- г) у пам'ятках писемності
- г) на папірусах

59. Чистота мови заключається у:

- а) правильності
- б) логічності
- в) точності
- г) доречності

г) естетичності

60. Точним можна назвати таке мовлення, коли:

- а) вжиті слова повністю відповідають їх мовним значенням
- б) предмет і назва предмета можуть мати різну співвіднесеність
- в) слово не відповідає поняттю
- г) мовна норма не дотримується
- г) значення слова змінюється відповідно до стилю мовлення

61. Точність у науковому стилі перевіряється:

- а) практикою
- б) усним мовленням
- в) дискусією
- г) серією запитань
- г) термінологічним визначенням

62. Точність художнього стилю має ознаки:

- а) метафоричність, образність
- б) емоційна нейтральність
- в) буквальність
- г) термінологізація
- г) однозначність

63. В усному мовленні неточність може бути компенсована:

- а) мімікою та жестами
- б) перекрученням мовних засобів
- в) зміною теми розмови
- г) доброзичливістю співрозмовників
- г) нагромадженням фразових одиниць

64. Точність мовлення виражається:

- а) рівнем знань навколишнього світу
- б) суб'єктивною оцінкою
- в) об'єктивною дійсністю
- г) предметом розмови
- г) рівнем мовних знань

65. З якою ознакою мовлення логічність найтісніше пов'язана?

- а) точність
- б) естетичність
- в) багатство мовних засобів
- г) чистота
- г) різноманітність мовних засобів

66. Логічність формується на рівні:

- а) мислення-мова-мовлення
- б) мова-мислення-мовлення
- в) мислення-мовлення
- г) мова-мовлення
- г) мовлення-мова-мислення

67. Визначте, у якому варіанті допущено логічну помилку:

- а) вибачаюсь
- б) вибачте мені
- в) прошу вибачення
- г) перепрошую
- г) мої вибачення

68. У якому стилі допускається порушення законів формальної логіки?

- а) художньому
- б) науковому
- в) публіцистичному
- г) розмовному
- г) епістолярному

69. Віднайдіть помилку. Порядок слів у діловому мовленні:

- а) додаток після слова, від якого залежить
- б) звертання і вставні слова стоять здебільшого на початку речення
- в) підмет виступає перед присудком
- г) підмет виступає після присудка
- г) узгоджене означення - перед означуваним словом

70. Ділова українська мова належить до стилю:

- а) офіційно-діловий
- б) епістолярний
- в) науковий
- г) публіцистичний
- г) розмовний

71. Знайдіть правильний варіант:

- а) На площі Привокзальній були затримані підлітки, граючі в наперстки
- б) На площі Привокзальній затримали малолеток, що грали в наперстки
- в) На площі Привокзальній затримали підлітків, що грали в наперстки
- г) На площі Привокзальній затримано підлітків, що грали в наперстки
- г) На площі привокзальній, затримали підлітків, що грали в наперстки

ПЕРЕКЛАД

Мета – формування мовної компетенції, удосконалення навичок писемного мовлення та перекладацьких вмінь студентів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа № 1

Запишіть українські відповідники до поданих російською мовою терміноодиниць та сталих словосполучень професійно-ділової мови.

1. Апелляция, арест, задержание, опрос свидетелей, изъятие оружия, взяточничество, взыскать, судопроизводство, наличие полномочий, внештатный сотрудник, общественно опасный преступник.

2. Сплочённость, статьи, написанный, невиновный, четырёхсотлетие, затишье, заинтересованный, чутьё, побережье, напряжённость, обобщение, Илья, весенний, осенний, распроданный, семидесятилетие, непримиримый.

3. Адвокатская защита, беглец, безвинно осуждённый, вооруженная банда, заявитель, злодеяние, лишение свободы, оперативный работник, преступная бездеятельность, свидетель.

4. Бессрочный договор, бланк, должность, засвидетельствовать подпись, заявление, нести ответственность, номенклатура, объяснительная записка, примечание, приносить благодарность.

5. Личный состав, льготный, малолетний, межведомственный, меры воздействия, место происшествия, мнимая сделка, мотив преступления, наблюдение, наводящий вопрос.

Вправа № 2

Запишіть слова українською мовою. Складіть зв'язний текст, максимально використовуючи подані слова.

Вердикт, групування, субординація, колектив, ефективний, аннотація, опозиція.

Вправа № 3

Подані словосполучення перекладіть українською мовою. Поясніть особливості перекладу.

1. Личный листок по учёту кадров, порядок образования, по своему назначению, справочно-информационный материал, наиболее чётко используемый, определять порядок, по указанию руководителя учреждения, руководитель структурного подразделения, с целью решения основных задач, определение категории, право издания.

2. Бытовой, управленческий, своевременный, унифицированный, образцовый, печатный, безналичный, действенный, исчерпывающий, содержательный, одновременный, необычный, исключительный, дополнительный, материально-бытовой, организационно-распорядительный, согласование с заинтересованными лицами.

3. Следует отметить, приступить к оформлению, уволить с занимаемой должности, требования к оформлению документов, унифицированная система организационно-распорядительной документации, единые правила и требования, оформляется в соответствии, в настоящее время, главным образом, название организации, гриф согласования.

4. Дело, круг дел, смотреть за делом, дело о ком, странное дело, по своему делу, справиться с делом, оставлять дело без движения, по делам службы, объять дело, браться за дело, браться не за свое дело, вести дело, дело обстоит так, дать делу другой оборот, дело начато, темное подозрительное дело, дело кончено, приостановить дело, дело проиграно.

5. Дело ладится, не твое дело, в чем дело, дело в том, дело вот в чем, дело за небольшим стало, в том-то и дело, на деле доказывать, текущие дела, дело говорить, помочь делу, мое дело сторона, понимать в деле, затруднительное дело погубить дело, общее дело, дело житейское, дело обыкновенное, обделывать дело.

6. Возбуждать дело, экстренное дело, приобщать к делу, личное дело, дать ход делу, какое вам дело, расследовать дело, управляющий делами, то и дело, гражданское дело, уголовное дело, поручать кому-нибудь ведение дела, судебное дело, виданное ли, слыханное ли дело, дела нет до чего.

7. Внешние дела, начинать судебное дело, тяжёбное дело, поделом, безотлагательное дело, дело лежит без движения, поделом вору и мука, ведение дела, дело мастера боится, дело табак, умно вести дело, это дело можно считать потерянным, стоимость, по стоимости, выше своей стоимости.

8. Счет, на казенный счет, не чей счет (говорить, намекать), на счет этого говорить, на счет этого я спокоен, сведение счетов, по счету первый и т. п., счетом выдавать, без счета, без числа, принимать без счета, в конечном счете, остается счетом, считать необходимым, считать что-либо хорошим, или дурным, считаться с кем, чем (принимать во внимание).

9. Наследуя героев, преследуя нарушителя, следуя за машиной, следуя примеру, следуя советам адвоката, следуя обычаям предков, из сказанного следует, отсюда следует вывод, вам следует сто гривен, следует жить, как следует вести себя, поезд следует по маршруту, продолжение следует, за этим следует.

10. Вопрос выяснен, вопрос задается кем, не предвещая этого вопроса, обсуждать вопрос, вопрос подвергнется детальному обсуждению, предлагать (задавать) вопрос, подымать вопрос, снимать вопрос (с повестки), возникает вопрос, возбуждать вопрос, спорный вопрос, сложный вопрос, разрешать вопрос, по вопросу о чем, освещать вопрос, больной вопрос, очередной вопрос, денежный вопрос, литература по этому вопросу, это совсем другой вопрос.

11. Сбежавший преступник; следователь, расследовавший дело; эксперт, делавший анализ; стреляющий человек; по собственной воле; поставить в пример; прийти по делу; согласно приказу; не смотря на ...; по моим сведениям; встретится в 14 часов.

12. Любой, дорогой (любимый), другой, второй, в одном и том же

(месте), один и тот же, в подобном случае, подобным образом, и тому подобное, ни под каким видом, в другой раз.

Вправа № 4

Подані слова і словосполучення перекладіть українською мовою. Подайте 3-4 з них у контексті.

1. Дела идут к лучшему, это в порядке вещей, не возму в толк, в соответствие, в самое ближайшее время, во вред, действовать по закону, принимать участие, принимать меры, мероприятия, в доказательство, щекотливое обстоятельство, быть на хорошем счету.

2. С чувством собственного достоинства, без задержки, в течение года, до потери сознания, преимущественно, принимать участие, без стеснения, в самое ближайшее время, во что бы то ни стало, быть в родстве, открывать глаза, без зазрения совести, без ущерба.

3. Дальнейшее использование, в довершение ко всему, вне всякого сомнения, оплата по безналичному расчету, личная неприкосновенность, удостоверить подписью, передать по наследству, меры предосторожности, в большинстве случаев.

4. Остаться наедине, встретиться впервые, улыбнуться слегка, разговаривать по-английски, никто не сдался, недочитанная книга, сказать в полголоса, неубранное поле, выучить наизусть.

5. Административная ответственность, за отсутствием доказательств, истец, налоговая инспекция, отпечатки пальцев, покушение, производить осмотр имущества, самоубийство, условное освобождение, юрисдикция.

6. Выписка из протокола, договор, инструкция, номенклатура, объяснительная записка, официальное лицо, примечание, приписка, резолюция, служебные документы.

7. Арест, виновный, высшая мера наказания, запугивание свидетелей, лжесвидетельские показания, отпечатки пальцев, покушаться, преступность, причинение ущерба, самоубийство.

8. Лишить слова, образец почерка, объявление, повестка дня, подпись заверена, принимать во внимание, совещание, сопроводительное письмо, ходатайство.

9. Вызов в суд, гипотеза, государственное преступление, гражданский процесс, донос, следствие, инспектор по делам несовершеннолетних, оперуполномоченный розыска, судья, участковый.

10. Анкета, информационное письмо, контракт, постановление, предпринимательство, расчетный счет, руководство, служебная телеграмма, трудовое соглашение, устав.

11. Возбуждать дело; смешное, экстренное дело; плевое дело; приобщать к делу; личное дело; дать ход делу; какое вам дело; что дело, то дело; расследовать дело; управляющий делами; то и дело; гражданское дело; уголовное дело; поручать кому-нибудь ведение дела; судебное дело.

12. Остаться наедине, встретиться впервые, улыбнуться слегка, разговаривать по-английски, никто не сдался, недочитанная книга, сказать в

полголоса, неубранное поле, выучить наизусть.

13. Принимать участие; принимать меры; мероприятия; во что бы то ни стало; до потери сознания; в доказательство; щекотливое обстоятельство; быть в родстве; быть на хорошем счету; открывать глаза; без зазрения совести; без ущерба.

14. Ошибочный взгляд, на взгляд хороший, окинуть взглядом, проникать взглядом, смерить взглядом, с первого взгляда, потупить взгляд, вырабатывать взгляды, предвзятый взгляд высказывать свой взгляд, взять себя в руки.

Вправа № 5

Прочитайте словосочленения и речения, перекладіть їх українською мовою і запишіть. З'ясуйте особливості перекладу дієприкметників та дієприслівників.

Временно исполняя обязанности следователя...

Интересуюсь проблемами уголовного права...

Всегда поступай обдумывая свои действия.

Слушатель, сдавший экзамен...

Слушатель, старательно конспектирующий все лекции...

Филолог, интересующийся вопросами юридической терминологии...

Хорошо воспитанный человек.

Читая книгу, не замечаешь, как быстро летит время.

Временно исполняя обязанности следователя...

Интересуюсь проблемами уголовного права...

Всегда поступай обдумывая свои действия.

Войдя в аудиторию,...

Вооружённый огнестрельным оружием,...

Исполняющий обязанности начальника юридического отдела,...

Студенты, стоящие на плацу,...

Прочитав статью 85 Гражданского кодекса Украины,...

Таблицы, изготовленные слушателями,...

Тема, рассмотренная на семинаре,...

Вправа № 6

Перекладіть текст українською мовою і запишіть, розтавивши розділові знаки.

Налоговые инспекции являются юридическими лицами имея самостоятельную смету расходов текущие счета в банковских учреждениях и гербовую печать со своим наименованием. Они подчиняются вышестоящим инстанциям и свою практическую деятельность осуществляют в жестком взаимодействии с органами государственной исполнительной власти. Налоговые инспекции всех уровней обязаны координировать свою работу с финансовыми органами банковскими учреждениями органами внутренних дел суда прокуратуры арбитражного суда другими контролирующими органами.

Вправа № 7

Перекладіть текст правової тематики українською мовою і запишіть.

1. Конфискация – это безвозмездное изъятие государством имущества в качестве санкции за правонарушение. Она допускается лишь в случаях и в порядке, установленных законодательством Украины, в частности Уголовным кодексом Украины, Кодексом Украины об административных правонарушениях за корыстные преступления и административные проступки. В соответствии со ст.29 Кодекса Украины об административных правонарушениях допускается конфискация предмета, ставшего орудием совершения или непосредственным объектом правонарушения. Особенностью конфискации является то, что она может применяться лишь к гражданам, которым имущество принадлежит на праве собственности.

2. Защита использует, как правило, недостатки и неполноту следствия. Основные защитные версии таковы: 1) не знал о существовании ответственности за реализацию контрафактных дисков – давно этим занимаюсь и никто не предъявлял претензий; 2) не знал, что диски контрафактные, так как не представлял себе, как должен выглядеть лицензионный диск; полагал, что есть накладная на товар, то он нормальный – законный; 3) торговал в основном лицензионными дисками, среди них могли попасть случайно несколько нелегальных, которые и были изъяты при контрольной закупке. Почему в конечном итоге получилось, что большинство изъятых дисков оказалось контрафактными, не могу объяснить, так как изымались объекты ненадлежащим образом.

3. Преступность женщин отличается от преступности мужчин своими масштабами, характером преступлений и их последствиями, способами и орудиями совершения, ролью, которую выполняют при этом женщины, выбором жертвы преступного посягательства, влиянием на их правонарушения семейно-бытовых и сопутствующих им обстоятельств. Эти особенности связаны с исторически обусловленным местом женщины в системе общественных отношений, ее социальными ролями, биологическими и психологическими особенностями. Разумеется, социальные условия и образ жизни, роли женщин меняются, в связи с чем меняются характер и способы их преступного поведения.

4. Юридическими лицами признаются организации, которые обладают обособленным имуществом, могут от своего имени приобретать имущественные и личные неимущественные права и нести обязанности, быть истцами и ответчиками в суде, арбитраже или в третейском суде.

Участниками гражданских правоотношений, помимо физических лиц и государства, являются организации: предприятия, хозяйственные общества, учреждения, объединения граждан и т.д.

Организации, которые признаются субъектами гражданского права, называются юридическими лицами. Исходя из приведенного в данной статье определения можно выделить следующие четыре признака, характеризующие юридическое лицо.

5. Сделка, совершенная одним лицом (представителем) от имени

другого лица (представляемого) в силу полномочия, основанного на доверенности, законе либо административном акте, непосредственно создает, изменяет и прекращает гражданские права и обязанности представляемого.

Полномочие может также явствовать из обстановки, в которой действует представитель (продавец в розничной торговле, кассир и т.д.). Представитель не может совершать сделки от имени представляемого в отношении себя лично, а также в отношении другого лица, представителем которого он одновременно является.

Не допускается совершение через представителя сделки, которая по своему характеру может быть совершена только лично, а равно других сделок, указанных в законе.

6. Договор считается заключенным, когда между сторонами в требуемой в надлежащих случаях форме достигнуто соглашение по всем существенным условиям.

Существенными являются те условия договора, которые признаны такими по закону или необходимы для договоров данного вида, а также все те условия, относительно которых по заявлению одной из сторон должно быть достигнуто соглашение.

Гражданско-правовой договор, являясь видом сделки, представляет собой правовую форму, в которую облекаются согласованные волеизъявления сторон. Сам процесс согласования волеизъявлений называется заключением договора.

7. Задатком признается денежная сумма, выдаваемая одной из договаривающихся сторон в счет причитающихся с нее по договору платежей другой стороне в доказательство заключения договора и в обеспечение его исполнения.

Если за неисполнение договора ответственна сторона, давшая задаток, он остается у другой стороны. Если за неисполнение договора ответственна сторона, получившая задаток, она обязана уплатить другой стороне двойную сумму задатка.

Кроме того, сторона, ответственная за неисполнение договора, обязана возместить другой стороне убытки с зачетом суммы задатка, поскольку в договоре не предусмотрено иное.

8. Под криминалистической тактикой понимается раздел криминалистики, представляющий систему теоретических положений и практических рекомендаций по организации и планированию расследования и определению оптимальной линии поведения лиц, осуществляющих расследование, с учетом их отношений и взаимодействия с другими участниками расследования на основе норм и принципов уголовного процесса. Основная задача криминалистической тактики состоит в наиболее эффективной организации криминалистической деятельности в соответствии с целями следственных действий, оперативно-розыскных и иных мероприятий и всего расследования и на основе наиболее рационального построения системы взаимоотношений и взаимодействий участников процесса.

9. 07 сентября 2020 года следственно-оперативная группа в составе следователя прокуратуры Петренко В.П., судебно-медицинского эксперта Полянской О. И., специалиста-криминалиста Дорошенко О. Ю. выехала в Старокиевский р-н г. Киева. У озера, на территории, застроенной частными домами, был обнаружен труп гр-на Николаева В. П. Смерть наступила в результате пролома костей свода черепа.

Осматривая участок, где был найден труп, криминалистами обнаружены бурые пятна, похожие на кровь. Следы повторялись каждые пять-семь метров. По этим следам установили дом, на крыльце и косяке двери которого также были капли и мазки бурого цвета. При осмотре дома на кухне за печкой следователь обнаружил топор со следами, похожими на кровь и часть личных вещей Николаева В. П.

Вправа № 8

Подані звороти перекладіть українською мовою. Порівняйте особливості російських і українських відповідників.

1. Депонированная зарплата, разговаривать по телефону, сдавать помещение в аренду, по собственному убеждению, учредительное собрание, получить заказное письмо, это не имеет никакого значения, отпуск по болезни, принимать участие в мероприятиях, в процентном отношении, в случае вашего согласия.

2. Бегать по стадиону, подниматься по лестнице, гулять по городу, называть по фамилии, отпуск по болезни, по ошибке, по недоразумению, по счастливой случайности, по вашей вине, по выходным дням, по праздникам, вызвать по делам службы, комиссия по составлению резолюции, мероприятия по улучшению быта, агент по снабжению, инспектор по технике безопасности.

Вправа № 9

Перекладіть текст українською мовою і запишіть. Визначте функціональний стиль, до якого він належить. Обґрунтуйте особливості перекладу дієслівних форм (дієприкметників, дієприслівників), з'ясуйте вибір прийменників.

При раскрытии преступлений, связанных с проникновением в жилище граждан (кража, грабеж, разбой и др.), которые держат в квартире собак, нужно иметь в виду, что молекулы запаха собаки могут «забивать» запах человека. И выборка в таком случае может дать отрицательный результат.

В литературе описан случай, когда профессиональный вор, прежде чем совершить очередное ограбление дома, охраняемого собакой, некоторое время – пока его одежда не пропитывалась запахом животного – проводил около своей собаки (суки). «Собачье благоухание», исходившее от вора, позволяло ему беспрепятственно совершать преступления: сторожевые псы на его приближение не реагировали.

(За П.Д. Биленчук)

Вправа № 10

Перекладіть текст українською мовою. Випишіть юридичні терміни і зробіть їх лінгвістичний аналіз.

Использование одорологической информации для выявления наркотиков. При проведении розыскных мероприятий по выявлению лиц, занимающихся скупкой, приобретением или употреблением наркотиков либо наркотических веществ, в частности растительного происхождения, сбор запаховой информации производится путем либо наложения адсорбента на предмет – носитель запаха, либо забора воздуха с помощью пылесоса или ПОЗ с наркотического вещества, предмета или объекта, которые могли соприкоснуться с наркотиками (например, сумка или чемодан, в которых перевозились наркотические вещества). Если позволяют объемы, вещество или предмет на определенное время помещают в емкость с адсорбентом.

Вправа № 11

Перекладіть словосполучення українською мовою. Порівняйте вживання н у російських і українських займенниках.

Прийти с ней, сделать вопреки ему, становится тобой и ею, уйти наперекор им, приготовить для всех их, состояться благодаря ему, проблемы у всех их, работать с ними, разрываться между вами и ими, идти за всеми ими, прийти со стороны его, находиться внутри его, жить без нее, работать вне их, быть выше ее, все за исключением их, распорядиться насчет их, жить лучше их, стоять над всеми ими.

Вправа № 12

Перекладіть текст українською мовою. Відзначте особливості перекладу займенників.

Даже образованные люди обычно плохо представляют себе, что такое культура языка и для чего она нужна. Весьма опасно широко распространенное, даже среди специалистов, мнение, согласно которому пишущий должен думать лишь о содержании своих мыслей, а «все остальное» следует предоставлять редактору и корректору. Такое мнение – весьма печальное заблуждение. Если пишущий не может найти ясную языковую форму выражения своих же мыслей, то, как правило, у него нет и ясности в мыслях, в самом понимании предмета избранной специальности.

Вправа № 13

Випишіть із тексту прислівники і перекладіть їх українською.

Закон не только регламентирует основания и порядок деятельности органов дознания и предварительного следствия, но и обязывает надлежащим образом ее документировать, то есть полно и всесторонне отражать в процессуальных документах ход и результаты следственных и иных процессуальных действий.

Фактически протоколы любых следственных действий содержат признаки, как основного, так и вспомогательного доказательства.

Вправа № 14

Перекладіть українською мовні звороти. Укладіть лист-прохання, використовуючи 2-3 із запропонованих, подайте у логічній послідовності реквізити документа.

Просим сообщить; будем Вам очень признательны; было бы очень хорошо, если бы Вы письменно подтвердили свое решение; будьте добры принять все необходимые меры для улучшения ситуации; поскольку этот вопрос безотлагателен, убедительно просим Вас дать срочный ответ; если у Вас будет возможность, позвоните нам для того, чтобы...

Вправа № 15

Перекладіть українською мовою. Запишіть, у разі необхідності, слова з великої літери. Поясніть особливості правопису власних назв.

Режим законности в украине обеспечивается правоохранительной системой государственных органов, к которым относится конституционный суд, счетная палата, уполномоченный верховного совета по правам человека, верховный суд, территориальные и специальные суды общей юрисдикции, генеральная прокуратура, служба безопасности, министерство внутренних дел и другие звенья государственного аппарата.

Вправа № 16

Перекладіть українською мовою подані нижче юридичні терміни, складіть із ними зв'язний текст.

Специалист-криминалист, совершено нападение, следственно-оперативная группа, обнаружен труп, по следам установили, опрос жильцов, следственные действия.

Вправа № 17

Перекладіть українською мовою. Складіть зі словами речення різної структури.

Спонсор, коррупция, диссиденты, инспирировать, квота, брифинг, ротация, кворум, дисплей, холдинг, антураж, мониторинг, импичмент, паритет, истеблишмент, инкриминировать.

Вправа № 18

Перекладіть текст українською мовою. Випишіть юридичні терміни, поясніть їх значення та зробіть лінгвістичний аналіз.

Допрос – в уголовном и гражданских процессах следственное и судебное действие, заключающееся в получении и закреплении (фиксации) устных сведений/показаний о существенных для данного дела обстоятельствах. Установленные процессуальным законодательством правила допроса отражают специфику данного способа получения доказательства и обеспечивают полноту и достоверность информации.

При допросе учитывается процессуальное положение допрашиваемого

– свидетель, потерпевший, подозреваемый, обвиняемый, эксперт, их возрастные особенности.

Вправа № 19

Перекладіть текст українською мовою. Випишіть прості ускладнені речення, визначте тип ускладнення.

Различные народы по-разному используют взгляды в общении. Занимавшиеся этим вопросом этнографы делят человеческие цивилизации на «контактные» и «неконтактные». В контактных культурах взгляд при разговоре и общении имеет большое функциональное значение. Это арабы, латиноамериканцы, народы юга Европы. К неконтактным относят индейцев, пакистанцев, японцев, североевропейцев.

Шведы, разговаривая, смотрят друг на друга больше, чем англичане. Индейцы племени навахо учат детей не смотреть на собеседника.

Но у большинства народов существует неписанный закон, своего рода табу, запрещающий в упор рассматривать другого человека, особенно незнакомого. Это считается дерзостью, вызывающим или даже оскорбительным поведением.

Для общения людей, принадлежащих к разным культурам, первостепенное значение приобретает умение безошибочно толковать выражение взгляда собеседника. (3 журн.)

Вправа № 20

Запишіть українські відповідники до поданих російською мовою терміноодиниць та сталих словосполучень професійно-ділової мови. Складіть із п'ятьма з них речення. Усно з'ясуйте особливості правопису слів у близькоспоріднених мовах.

1. Арест имущества, арестованный, аттестованный, банда уголовных преступников, безвозмездный, незаконный, безоговорочно, блюсти законы, блюститель порядка, введение в убыток, вверенный, ввиду изложенного, в дополнение, взятие под стражу, внештатный сотрудник, вооруженный грабёж, директивный документ, доверенность, должностное лицо, должность, доход.

2. Грабительство, гражданское право, дарственный, дать согласие, делать вывод, доверенность, договоренность, докладчик, допрос свидетеля, единовременное пособие, единоначалие, жилая площадь, заактировать, заверение подписи, заем, замена наказаний, злоумышленник, иждивенец, издержки, искажение фактов.

3. Административное законодательство, акт обвинения, беззаконие, бесчинство, блюсти законы, брать взятки, взяткодатель, взяткополучатель. военная агрессия, военнообязанный, допрос обвиняемого, звание, иск, шпионаж, чрезвычайное положение, экспертное заключение, юридическое лицо, явка с повинной.

4. Исковая давность, исполнительный иск, источник, исходящий документ, кассационная жалоба, коварство, косвенный доход, кровоизлияние, лжесвидетельство, лицевой счет, личный состав, льготный, малолетний,

межведомственный, меры воздействия, место происшествия, мнимая сделка, мотив преступления, наблюдение, наводящий вопрос.

5. Частичная амнистия, частная жалоба, частное определение суда, частным порядком, что касается меня, шантажировать, шпионаж, штатное расписание, штрафование, экземпляр, эксгумировать, экспертиза вещественных доказательств, экспертное заключение, экстренные меры, эффективность борьбы с преступностью, юридическое лицо, юрисконсульт, юстиция, явка в суд, язык судопроизводства.

6. Угроза разоблачения, уличающий, уполномоченный, ущерб здоровью, фактор, фальсификация, филиал, функции надзора за соблюдением закона, функционирующий, халатность, хищение, ходатайство, ход времени, хранение краденого, целевая ссуда, целесообразно, цель преступления, ценные бумаги, ценообразование, цивилистика.

7. Самозащита, санкционировать, свободное время, стговор, следственный документ, следы преступника, снять свое предложение, совещательный голос, совладелец, согласно распоряжению, состояние аффекта, таможенная зона, текущие затраты, толкование завещания, тяжелое положение, убедительный довод, угрожает опасность, угроза разоблачения, удостоверение личности, уплата штрафа.

8. Надзиратель, наличие оснований, нападение, наружное наблюдение, наследственное имущество, начисление зарплаты, неуместный, обвинитель, обезвреженный, обжалование договора, обличитель, образец почерка, общая амнистия, общественность, оглашение приговора, осведомитель, освидетельствование, первичная документация, перекрестный допрос, перерасчет.

Вправа № 21

Прочитайте фаховий текст і назвіть риси функційного стилю, до якого він належить. Перекладіть українською мовою і запишіть. Розподіліть лексику тексту відповідно до страт і запишіть її групами.

1. КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ ГРАЖДАН

Корыстные преступления в основном представлены кражами, ненасильственными грабежами и мошенничеством.

Кражи – одно из наиболее распространенных преступлений против индивидуальной собственности граждан. Они наносят существенный материальный ущерб гражданам. Однако здесь не менее опасен и вред моральный, ибо каждое такое преступление оказывает деморализующее влияние на людей, особенно тогда, когда оно не раскрыто и преступники не наказаны. Подрывается авторитет государственных органов, нарушается принцип неотвратимости наказания. У потерпевших возникает неуверенность в силе закона. Особенно большой общественный резонанс вызывают квартирные кражи, поскольку за каждым таким преступлением стоит семейная трагедия, которая порой обусловлена не столько материальными

потерями, сколько дестабилизирующим влиянием краж, посягающих еще и на неприкосновенность жилища. Поэтому не случайно в Уголовном кодексе Украины законодатель выделил квалифицирующий признак – кража индивидуального имущества граждан с проникновением в жилище. Статистические данные свидетельствуют о том, что каждое третье преступление в Украине относится к числу имущественных. Из них каждое второе – квартирная кража. (В. Лихолоб)

2. УСЛОВИЯ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ СОВЕРШЕНИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Под условиями, способствующими совершению преступлений (их называют также обстоятельствами, способствующими достижению преступного результата), в криминологии понимаются те факты реальной действительности, которые прямо преступлений не вызывают, но их наличие может способствовать возникновению у человека намерения совершить преступление. Эти факты реальной действительности относятся к конкретным проявлениям преступности и могут корениться в различных сферах общественных отношений и функционирования общественного и государственного механизма. Это могут быть недостатки в организационно-технической сфере, в сфере охраны как правопорядка в целом, так и, скажем, отдельной – охране имущества, в плохо поставленном учёте материальных ценностей и т.д. Это могут быть недостатки в деятельности различных государственных органов, например, милиции, прокуратуры, юстиции, судов, в организации борьбы с преступностью. Это могут быть недостатки в деятельности местных и иных органов власти, мэрий и префектур, ответственных за состояние правопорядка на своей территории, но ничего не делающих в этом плане. Это могут быть недостатки в работе контролирующих органов, прежде всего финансовых, налоговых инспекций и т.п.

(И. Карпец)

3. КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ ГРАЖДАН

Вторым видом корыстных посягательств на индивидуальную собственность граждан является мошенничество, в котором наиболее ярко проявляется антиобщественное поведение преступника, связанное с его нравственной деградацией и паразитизмом. Для статистических показателей, характеризующих мошенничество, свойственны определенные колебания. В среднем в Украине доля мошенничества составляет около 2 % в 1990 и в 1991 гг. – 1,6 % от всей преступности, регистрируемой по линии уголовного розыска.

Следует отметить высокую латентность рассматриваемого вида преступлений. Например, при отдельных видах мошенничества, особенно связанного с завладением индивидуальным имуществом граждан, потерпевшие либо вообще не осознают, что совершено преступление, либо, осознав это, боятся скомпрометировать себя (например, совершение

мошенничества под видом женьбы или содействия в приобретении дефицитных товаров) и поэтому не обращаются с заявлением в правоохранительные органы. Другие по разным причинам боятся огласки, например, не хотят объяснять, на какие деньги приобрели крупные ценности, которыми завладели мошенники. Некоторые лица считают, что заявление в милицию доставит им только хлопоты, а преступника все равно не изобличат.

Для значительной части мошеннических посягательств характерны признаки криминального профессионализма, что создает значительные трудности в выявлении и предупреждении данных преступлений.

(В.Г. Лихолоб, В.П. Филонов)

4. ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА

Чем же все-таки отличается преступник от других людей, в чём специфика его личности?

Сравнительное психологическое и социологическое изучение личности преступников и законопослушных граждан позволяет сделать вывод, что преступник – это личность со значительно более высоким уровнем тревожности и неуверенности в себе, импульсивности и агрессивности, отчужденности от общественных ценностей и полезного общения. Это сочетается с высокой чувствительностью в межличностных взаимоотношениях, из-за чего такие лица чаще применяют насилие в различных конфликтах. Они хуже усвоили требования правовых и нравственных норм, больше отчуждены от общества и его ценностей, от малых социальных групп (семьи, трудовых коллективов и т.д.), и у них плохая социально полезная приспособляемость, из-за чего возникают немалые сложности при попытках адаптироваться в тех же малых группах.

Такие черты в наибольшей степени присущи тем, кто совершает грабежи, разбойные нападения, изнасилования, убийства или наносит тяжкие телесные повреждения, в несколько меньшей – тем, кто был признан виновным в совершении краж, а ещё меньше – расхитителям вверенного им имущества и взяточникам.

(Ю.М. Антонян)

Вправа № 22

Перекладіть текст українською мовою. Поставте іменники в родовому, давальному та орудному відмінках однини.

Эффективность деятельности органов полиции во многом зависит от того, насколько понятие и представление о полиции у населения связано с честностью, культурой и законностью. Совершенно очевидно, что формирование такого понятия и представления в значительной мере зависит от речевой культуры работника полиции. Не случайно инструктивные указания запрещают допускать на службу в полицию людей раздражительных, вспыльчивых и грубых.

Важнейшей формой проявления личностных качеств работника полиции является /вслед за поступками, действиями/ его речь. Качество же самой речи определяется ее культурой. Правильность, краткость, ясность и

точность, уместность, богатство языка – вот главные признаки высокой речевой культуры работников полиции.

Вправа № 23

Як правильно перекласти словосполучення «отличительная черта», «подписка на газеты», «полупитие образование», «любимая книга»?

Вправа № 24

Перекладіть на українську мову. Порівняйте правопис е та и в російській та українській мовах.

1. Листва на берёзах была ещё почти вся зелёная. (И. Тургенев) 2. Вода заблестела, как расплавленный металл. (В.Шишков) 3. Степь, чем далее, тем становилась прекраснее. (М. Гоголь) 4. Но вот передовые облака уже начинают закрывать солнце. (Л. Толстой)

Вправа № 25

Запишіть слова українською мовою у дві колонки: з подвоєнням і без подвоєння:

Эпиграмма, каллиграфия, редколлегия, либретто, Сорбонна, Яссы, грипп, контрреволюция, Растрелли, пианиссимо, аллегория, Диккенс.

Вправа № 26

Порівняйте міжмовні українсько-російські омоніми:

Неделя – неділя, уродливый – вродливий, луна – луна, властный – власний, дружина – дружина, веселье – весілля.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Який український відповідник є нормативним до російськомовного юридичного терміна «меры пресечения»?

- а) міри присічення
- б) запобіжні заходи
- в) заходи присічення
- г) запобіжні міри
- г) заходи до присічення

2. Який український відповідник є нормативним до російськомовного юридичного терміна «заключенный»?

- а) заключений
- б) ув'язнений
- в) в'язень
- г) заключенный
- г) ув'язнений

3. Який відповідник є нормативним до усталеної російськомовної конструкції «расхождения в показаниях»?

- а) розходження у свідченнях
- б) розбіжності у свідченнях
- в) різниця у показах
- г) різниця у свідченнях
- ґ) розходження у показах

ДОДАТОК

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОБОТИ НАД ПОМИЛКАМИ

РОБОТА НАД ОРФОГРАФІЧНИМИ ПОМИЛКАМИ

1. З'ясуй лексичне значення слова (за тлумачним словником).
2. Визнач, до якої частини мови воно належить.
3. Розбери слово за будовою і вкажи, в якій частині слова допущено помилку.
4. З'ясуй, на яке правило допущено помилку.
5. Повтори правило.
6. Виправ помилку в роботі.
7. Графічно познач орфограму.
8. Перевір правопис слова за словником.
9. Виконай вправи на це правило.

РОБОТА НАД ПУНКТУАЦІЙНИМИ ПОМИЛКАМИ

1. Випиши речення, у якому допущено помилку.
2. Підкресли пунктограми.
3. Повтори пунктуаційне правило і запиши приклад.
4. Виконай вправу на це правило.

СХЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

ФОНЕТИЧНИЙ РОЗБІР

1. Затранскрибувати слово.
2. Поділити слово на склади, визначити відкриті, закриті та наголошені склади.
3. Дати характеристику голосних (наголошені, ненаголошені, піднесення, ряд, губні, негубні).
4. Дати характеристику приголосних:
  - а) за місцем творення (губні, язикові, глотковий);
  - б) за звучністю (шумні, сонорні);
  - в) за дзвінкістю і глухістю;
  - г) за твердістю і м'якістю;
5. Визначити співвідношення між звуками та літерами.

ОРФОЕПІЧНИЙ РОЗБІР

1. Затранскрибувати слово.
2. Вимовити голосні (окремо та в слові).
3. Вимовити приголосні (окремо та в слові).
4. Виділити звукосполучення, передача яких на письмі не відповідає вимові.

ОРФОГРАФІЧНИЙ РОЗБІР

1. Поділити слово на склади. Виділити наголошений склад.
2. З'ясувати принцип правопису слова.

3. Виділити й охарактеризувати орфограми.
4. Поділити на частини для переносу із рядка в рядок.
5. З'ясувати правила написання слова (разом, окремо, через дефіс).

МОРФЕМНИЙ АНАЛІЗ СЛОВА

1. Поділити слово на морфеми (корінь, префікс, суфікс, закінчення).
2. Виділити основу, змінюючи форму слова, і закінчення. Указати, похідна чи непохідна.
3. Назвати корінь, дібравши спільнокореневі слова.
4. Назвати префікси та суфікси – словотвірні вони чи формотворчі.
5. Визначити можливі чергування звуків у морфемах.
6. Пояснити зміни у складі слова (спрощення, перерозподіл, ускладнення).

СЛОВОТВІРНИЙ АНАЛІЗ СЛОВА

1. Слово, що аналізується
2. Назвати твірну основу (похідна чи непохідна) і словотвірні засоби
3. Визначити спосіб творення

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ІМЕННИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Початкова форма.
3. Істота (неістота), власна чи загальна назва, із конкретним чи абстрактним значенням.
4. Рід, число, відмінок, відміна, група (для I, II відмін).
5. Від якого слова залежить (якщо залежний).
6. Синтаксична роль.
7. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ПРИКМЕТНИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Початкова форма.
3. Розряд за значенням.
4. Граматична форма (повна чи коротка).
5. Ступінь порівняння (для якісних).
6. Рід, число, відмінок, група.
7. Як утворений (якщо похідний).
8. Із яким словом узгоджується.
9. Синтаксична роль.
10. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ЧИСЛІВНИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Початкова форма.
3. Розряд за значенням.
4. Який за будовою.

5. Як утворений.
6. Рід, число (якщо властиві), відмінок.
7. Синтаксична роль.
8. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ЗАЙМЕННИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Початкова форма.
3. Розряд за значенням.
4. Який за будовою.
5. Як змінюється.
6. Рід, число (якщо властиві), відмінок.
7. До якого слова відноситься (якщо входить до словосполучення).
8. Синтаксична роль.
9. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ДІЄСЛОВА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Неозначена форма.
3. Вид.
4. Перехідне чи неперехідне.
5. Стан.
6. Спосіб.
7. Час, особа, рід (у минулому часі).
8. Число, дієвідміна.
9. Синтаксична роль.
10. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ДІЄПРИСЛІВНИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Слово, що аналізується.
3. Від якого дієслова та як утворений.
4. Вид.
5. Яке дієслово пояснює у реченні.
6. Час.
7. Синтаксична роль.
8. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ДІЄПРИКМЕТНИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Початкова форма.
3. Активний чи пасивний.
4. Від якого дієслова та як утворений.
5. Вид, час.
6. Рід, число, відмінок.

7. До якого слова відноситься.
8. Синтаксична роль.
9. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ПРИСЛІВНИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Слово, що аналізується.
3. Розряд за значенням.
4. Ступінь порівняння (якщо є).
5. До якого слова відноситься.
6. Синтаксична роль.
7. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ПРИЙМЕНИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Слово, що аналізується.
3. Які відношення передає.
4. Який за будовою.
5. Як утворений.
6. Із яким відмінком може вживатись, крім даного.
7. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР СПОЛУЧНИКА

1. Повнозначна чи службова частина мови.
2. Слово, що аналізується.
3. До якої групи належить за характером синтаксичних зв'язків.
4. Який за будовою.
5. Правопис.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ЧАСТКИ

1. Повнозначна чи службова частина мови
2. Слово, що аналізується
3. Розряд за значенням, за функцією
4. Уточнює зміст слова чи речення
5. Правопис

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ВИГУКУ

1. Повнозначна чи службова частина мови
2. Слово, що аналізується
3. Що виражає (емоції чи волевиявлення)
4. Як утворений
5. Правопис

СХЕМА РОЗБОРУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

1. Визначити граматичну основу.
2. Назвати тип речення за наявністю головних членів у ньому: односкладне чи двоскладне.
3. Назвати тип, якщо речення односкладне (означено-особове, неозначено-особове, узагальнено-особове, безособове, інфінітивне, називне (номінативне)).
4. Тип речення за наявністю або відсутністю другорядних членів речення: поширене чи непоширене.
5. Тип речення за повнотою: повне чи неповне.
6. Тип речення за наявністю чи відсутністю однорідних членів, відокремлених членів речення, звертань або вставних слів: ускладнене чи неускладнене.
7. Назвати тип речення за метою висловлювання: розповідне, питальне чи спонукальне.
8. Назвати тип речення за наявністю емоційності: окличне чи неокличне.

СХЕМА РОЗБОРУ СКЛАДНОСУРЯДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Виявити частини речення та їх кількість.
2. Виявити сполучники сурядності (єднальний, протиставний, розділовий).
3. Установити тип та смислові відношення між його складовими частинами: одночасність чи послідовність дії, протиставлення або зіставлення, причинно-наслідкові відношення.
4. Визначити тип за наявністю емоційного забарвлення.
5. Пояснити розділові знаки.
6. Аналіз кожної частини за схемою простого речення.

СХЕМА РОЗБОРУ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Виявити частини складнопідрядного речення, визначити головну й підрядну.
2. Установити, до чого відноситься підрядна частина (до всієї головної частини чи до її словосполучення).
3. Виявити граматичні засоби зв'язку.
4. Визначити тип складнопідрядного речення.
5. Пояснити розділові знаки.
6. Зробити аналіз кожної частини за схемою простого речення.

СХЕМА РОЗБОРУ БЕЗСПОЛУЧНИКОВОГО РЕЧЕННЯ

1. Визначити складові частини речення.
2. Визначити тип за метою висловлювання: розповідне, питальне, спонукальне.
3. Установити смислові відношення між частинами речення – одночасність, послідовність, причина, пояснення, протиставлення, умова, час тощо.
4. Пояснити розділові знаки.
5. Після цього кожна частина аналізується за схемою розбору простого речення.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК СЛІВ ІЗ ЛІТЕРОЮ Г

автотрénінг, -у
агéнт, -а (лат. agens)
агéнтство, -а
агéнтський
агенту́ра, -и
агенту́рний
агіта́тор, -а (лат. agitator)
агіта́торка, -и, д. -м. -ці, р.мн. -рок
агіта́торський
агітаці́йний
агітаці́йність, -ості, ор. -істю
агіта́ція, -ї, ор. -єю
агітпúнкт, -у

безгрунтóвний
безгрунтóвність, -ності,
ор. -ністю

вегетативний
вегетаці́йний
вегета́ція, -ї, ор. -єю (лат. vegetatio)

габзува́ти, -у́ю, -у́єш (ганьбити)
гара́нт, -а
гара́нтійний
гара́нтія, -ї, ор. -єю (фр. garantie)
гара́нтований
гара́нтува́ння, -я
гара́нтува́ти, -у́ю, -у́єш
га́рнізо́н, -у (фр. garnison)
га́рнізо́нний
гвалт, -у
гвалтíвник, -а
гвалтóвне, присл.
гвалтóвний
гвалтóвно, присл.
гва́лтом, присл.
гвалтува́ння, -я
гвалтува́ти, -у́ю, -у́єш

А

агітува́ти, -ую, -уєш
агломерáт, -у (лат. agglomerato)
агра́рний
агра́рник, -а
агресивний
агресивність, -ості, ор. -істю
агрéсія, -ї, ор. -єю (лат. aggressio)
агрéсор, -а (лат. aggressor)
аргумéнт, -у (лат. argumentum)
аргумента́ція, -ї, ор. -єю
аргументóваний
аргументува́ти, -у́ю, -у́єш
асигна́ція, -ї (лат. assignatio)

Б

білінгва́льний
білінгві́зм (двомовність)

В

вульга́рний (лат. vulgaris)
вульга́рність, -ності, ор. -ністю
вульга́рщина, -и

Г

гва́рдія, -ї, ор. -єю (італ. guardia)
генера́л, -а (лат. generals)
генера́ція, -ї
ге́ній, -я (лат. genius)
геноцид, -у
гі́льдія, -ї, ор. -єю
града́ція, -ї, ор. -єю (лат. gradatio)
грана́та, -и
гранатомéт, -а
гранатомета́ння, -я
гранатомéтник, -а
грана́т, -у
грунт, -у, мн. -и, -ів
грунтóвність, -ності, ор. -ністю
грунтóвно
грунтозахисний
грунтоза́чіпка, -и, д. -м. -ці

дегенерація, -ї, ор. -єю
дегенерувати, -ую, -уєш
деградація, -ї, ор. -єю
(фр. degradation)
деградований
деградувати, -ую, -уєш
делегат, -а

егалітаризм, -у (урівнялівка)
егалітарист, -а
егалітарний
емігрант, -а (лат. emigrans)
емігрантка, -и, д. -м. -ці, р. мн. -ток
емігрантство, -а

жаргон, -у
жаргонізм, -у

заінтригований
заінтригувати, -ую, -уєш

ігнорування, -я
ігнорувати, -ую, -уєш
іммігрант, -а (лат. immigrans)
іммігрантка, -и, -д. -м. -ці, р. мн. -ток
іммігрантський
імміграційний
імміграція, -ї, ор. -єю
іммігувати, -ую, -уєш
інавгурація
(від лат. inauguro - присвячую)
інгресія, ор. -єю, (прот. регресія)
інкогніто
інсургент, -а (повстанець,
лат. insurgens)
інсургентський
інтеграція, -ї, -єю

колега, -и, д. -м. -зі (лат. collega)

Д

делегатка, -и, д. -м. -ці, р. мн. -ток
делегатський
делегация, -ї, ор. -єю
(лат. delegatio)
делегований
делегування, -я
делегувати, -ую, -уєш

Е

еміграційний
еміграція, -ї, ор. -єю
емігувати, -ую, -уєш
енергійний
енергійність, -ності, ор. -ністю

Ж

жаргонний

З

згвалтування, -я
зигзаг, -а

І

інтелігент, -а
інтелігентка, -и, д. -ці, мн. -ток
інтелігентний
інтелігентність, -ності, ор. -
ністю (лат. intelligens)
інтелігентство, -а
інтелігенція, -ї, ор. -єю
інтриган, -а
інтригантка, -и, р. мн. -нок
інтриганство, -а
інтриганський
інтригований
інтригування, -я
інтригувати, -ую, уєш
ірегулярний (непостійний)

К

контингентний

колегіальний
колегіальність, -ності, -ор. -ністю
колєгіум, -у
колєгія, -ї, ор. -єю
конгрєс, -у (лат. congressus)
конгрєсмєн, -а
контингєнт, -у

легалізація, -ї, ор. -єю
легалізм, -у
легалізований
легалізувати, -ую, -уєш
легаліст, -а
легалійний
легалійність, -ності, ор. -ністю
легендарний
легітимація, -ї, -єю (узаконення)
легітимізм, -у
легітимізований

магістерство, -а
магістерський (пов'язаний із
главою рицарського ордену)
магістерський (пов'язаний
з особою, що має учений ступінь)

негативізм, -у
негативний (лат. negativus)
негативність, -ності, ор. -ністю

обґрунтований
обґрунтованість, -ності,
ор. -ністю
обґрунтовування, -ую, -уєш
обґрунтування, -я, мн. -ань

прероґатива, -и (лат.
praerogativa)
прогрєс, -у (лат. progressus)
пролонґація, -ї, ор. -єю

контингентований
контингентування, -я
контингентувати, -ую, -уєш
кон'юґаційний
кон'юґація, -ї, ор. -єю
(об'єднання, лат. conjugation)
кордеґардія, -ї, ор. -єю

Л

легітимізувати, -ую, -уєш
легітиміст, -а
легітимістка, -и, р. мн. -ток
легітимістський
легітимний (законний)
легітимований
легітимувати, -ую, -уєш
лейб-гвардійський
лейб-гвардія, -ї, ор. -єю
лозунґ, -а (нім. Lozung)
лозунговий

М

магістрат, -у (орган управи)
магістратура, -и
міґраційний
міґрація, -ї, -єю (лат. migration)
міґрувати, -ую, -уєш

Н

неґація, -її (заперечення, лат.
negatio)
нелегалійний

О

оригінал, -у (першотвір) і -а
(про людину)
оригінальний
оригінальність, -ності, ор.
-ністю

П

пропаґанда, -и(лат. propaganda)
пропаґандист, -а
пропаґандистка, -и, д. -м., -ці
р. мн. -ток

продовження терміну
чинності, лат. *prolongo*)
пролонгований
пролонгувати, -ую, -уєш

регламент, -у (лат. *reglement*)
регламентація, -ї, ор. -єю
регламентований
регламентувати, -ую, -уєш
регресія, -ї, ор. -єю
(лат. *regresio*)
регулювальний
регулювальник, -а
регулювальниця, -ї, ор. -єю
регулювання, -я
регулювати, -юю, -юєш

сигнал, -у (нім. *Signal*)
сигналіти, -лю, -лиш; нак. -аль
сигналізатор, -а
сигналізаційний
сигналізація, -ї, ор. -єю
сигналізований
сигналізувати, -ую, -уєш
сигнальний

трєнінг, -у

урегулювання, -я і
врегулювання

хурдигарня (в'язниця)

пропагандистський
пропагований
пропагування, -я
пропагувати, -ую, -уєш

Р

регулярний
регулярність, -ності, ор. -ністю
ригоризм, -у (надмірна
суворість, лат. *rigos*)
ригорист, -а
ригористичний
ригористичність, -ності,
ор. -ністю
ригористка, -и, д. -м. -ці,
р. мн. -ток

С

сигнальний, -а
сигнальниця, -ї, ор. -єю
слєнг, -у (вуличний жаргон)
сугестивний
сугестивність, -ності,
ор. -ністю
сугєстія, -ї, ор. -єю (вплив,
навіювання, лат. *suggestio*)

Т

У

урегульований і
врегульований

Х

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

А

автобиография – автобіографія
авторское право, свидетельство – авторське право, свідоцтво
административное взыскание – адміністративне стягнення
адрес – адреса
акт – акт
акты гражданского состояния – акти громадянського стану
анкета – анкета
анкетные данные – анкетні дані
аттестационная комиссия – атестаційна комісія

Б

бартерная сделка – бартерна угода
без видимой причины – не знати, з якої причини
без задержки – без затримки; негайно
без снисхождения – без поблажливості
без ущерба – без шкоди
безответственность – безвідповідальність
безправие – безправ'я
благосостояние – добробут
быть на хорошем счету – мати добру репутацію

В

в доказательство – на доказ
вызов – виклик
в его пользу – на його користь
в затруднении – у скрутному становищі
в защиту – на захист
в знак согласия – на знак згоди
в полной безопасности – у цілковитій безпеці
в соответствии (с чем) – відповідно до (чого)
в целях предотвращения – з метою запобігання
внештатный – позаштатний
ввести в состав – ввести до складу
ведомственный – відомчий
вмешательство – втручання
вневедомственный – позавідомчий
восстановить в должности – поновити на посаді
выписка из протокола – витяг з протоколу
выяснить вопрос – з'ясувати питання

Г

гербовая печать – гербова печатка
группа – група
глава правительства – голова уряду
гражданский долг – громадянський обов'язок

Д

дежурить – чергувати
действующее законодательство – чинне законодавство
для предостережения – щоб запобігти, застерегти
доверенное лицо – довірена особа
доверенность – доручення
довод – довід, доказ
доказательство – доказ
доклад отчетный – звітна доповідь
документ – документ
должностной – посадовий

Ж

жалоба – скарга
житель – мешканець, пожилец

З

за отсутствием сведений – через брак відомостей
заключение – ув'язнення
заверенный – засвідчений
задавать вопрос – ставити питання
заказ – замовлення
заказчик – замовник
закон вступает в действие – закон набуває чинності
законодатель – законодавець
законодательный – законодавчий
занять должность – обійняти посаду
записка – записка
запрос – запит
заявитель – заявник
заявление – заява
законоположение – законоположення
защита – захист
защитник – захисник
защищать – захищати

И

извещение – повідомлення
изменение в законе – зміни в законодавстві

иск – позов
исковое заявление – позовна заява
исполнять – виконувати
испытательный срок – випробувальний термін
источник – джерело
инструкция – інструкція
согласно инструкции – згідно з інструкцією

К

кодекс – кодекс
командировка – відрядження
коренной пересмотр – докорінний перегляд
косвенная причина – посередня причина
командировочное удостоверение – посвідка (посвідчення) про відрядження

Л

личность – особа
личный листок – особовий листок
лишение – позбавлення
льготный – пільговий
ложное обвинение – неправдиве обвинувачення

М

межведомственный – міжвідомчий
местное самоуправление – місцеве самоврядування
меры по предупреждению – запобіжні заходи, заходи запобігання
местожительство – місце проживання
местонахождение – місцезнаходження

Н

наводит справки – довідуватися
надзор – нагляд
назначение – призначення
назначить к рассмотрению – призначити на розгляд
накладывать арест – накладати арешт
нарушитель – порушник
на общественных началах – на громадських засадах
на повестке дня – на порядку денному
небрежность – недбалість
нотариус – нотаріус

О

обвинение – обвинувачення, звинувачення
обеспечение – забезпечення
обвинитель – обвинувач

обжаловать решение – оскаржити рішення
обращаться за помощью – звертатися по допомогу
обреченный – приречений
общение – спілкування
обыск – обшук
обязать руководителей – зобов'язати керівників
ограничение – обмеження
оказывать сопротивление – чинити опір
опровергать – спростовувати
основание – підстава
осознание – усвідомлення
отзывать – відкликати
отказ – відмова
отмена – скасування
оттиск – відбиток
отчет – звіт
ограничение – обмеження
ограничивать – обмежувати
ознакомление – ознайомлення
опасность – небезпека
оправдательный приговор – виправдувальний вирок
оправдывать – виправдовувати
опровергать – спростовувати
освободить – звільняти
охрана – охорона

П

первостепенное значение – першорядне значення
подведомственный – підвідомчий
по делам службы – у службових справах
по долгу службы – зі службового обов'язку
по закону – за законом, згідно з законом
по имеющимся сведениям – за наявними даними
по настоянию – за вимогою, на вимогу
по небрежности – через недбалість
по непредвиденным обстоятельствам – через непередбачені обставини
по непригодности – через непридатність
поощрение – заохочення
по постановлению – за постановою
помощник – помічник
по приказу – за наказом
постановление – постанова
по требованию – на вимогу
последствие – наслідок
по указанию – за вказівкою

подзащитный – підзахисний
по усмотрению начальства – на думку керівництва
подлог документов – підроблення документів
поступок – вчинок
поиск – пошук
положение дел – стан справ
попытка – спроба
порицание – догана
похищать – викрадати
прятать – ховати
пугать – лякати
последствие – наслідок
преимущество – перевага
правовед – правознавець
прибегать к судебным мерам – вдаватися до суворих заходів
привлекать к ответственности – притягати до відповідальності
принимать меры – вживати заходи (-ів)
принимать участие – брати участь
принять к сведению – взяти до відома
принять решительные меры – вжити рішучих заходів
приступить к исполнению обязанностей – приступити до виконання обов'язків
протокол – протокол

Р

равноправие – рівноправність
разделение труда – розподіл праці
разногласие по основным вопросам – розбіжність з основних питань
разубеждать – переконувати
расписка – розписка
распоряжение – розпорядження
расторгать сделку – розривати угоду
решение – рішення

С

свидетельство о рождении – свідоцтво про народження
сделка – угода, операція
семейное положение – сімейний стан
служащий – службовець
служебный – службовий
смета – кошторис
собеседование – співбесіда
соблюдать закон – дотримуватись закону
совершенствование – удосконалення
совещание – нарада
совещательный – дорадчий

совместный – спільний
согласие – згода
согласно приказу – згідно з наказом
соглашение – угода
созыв – скликання
соотношение – співвідношення
сотрудник – співробітник
составить отчёт – скласти звіт
справка – довідка
ставить в известность – повідомляти

Т

точно изъясняться – точно висловлюватися
требование – вимога
трудоустройство – працевлаштування

У

уведомление – повідомлення
увольнение – звільнення
удержание – утримання, відрахування
удостоверение – посвідчення
ужесточить требования – посилили вимогу
указание – вказівка
указатель – покажчик
улика – доказ
упразднение закона – скасування закону
упразднение учреждения – ліквідація установи
утвердить к исполнению – затвердити до виконання
учредитель – засновник, фундатор
учредительное собрание – установчі збори
ущерб – збиток

Ф

факт – факт
фактор – фактор, чинник
фирма – фірма
функционировать – функціонувати

Х

халатность – недбалість, недбальство
хищение – розкрадання, крадіжка
хлопотать – клопотати
хранилище – сховище

Ц

целенаправленный – цілеспрямований

целесообразный – доцільний
ценные бумаги – цінні папери
центробежный – відцентровий
цикл производственный – виробничий цикл

Ч

частично – частково
частная собственность – приватна власність
частное лицо – приватна особа
чрезвычайное положение – надзвичайний стан

Ш

штатное расписание – штатний розпис
штатский – цивільний
штраф – штраф
штраф взимать – стягувати штраф

Щ

щекотливое обстоятельство – делікатна обставина

Э

эксплуатация – експлуатація
эффективность – ефективність

Я

явление – явище
языковой – мовний
ячейка – осередок

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики, 253000 слів / зав. ред. С. П. Круть. Ірпінь: Перун. 966 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1079 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В. Ковальова. Харків : Фоліо, 2005. 767 с.
4. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ : «Наукова думка», 2010. 432 с.
5. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна: Близько 140 000 слів / Відп. ред. Н.Ф. Клименко. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2011. 760 с.
6. Демська О. М., Кульчицький І.М. Словник омонімів української мови. Львів : Фенікс, 1996. 223 с.
7. Зарицький М. С. Стилїстика сучасної української мови: навч. посібник. Київ: Парламентське видавництво, 2001. 156 с.
8. Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ : Довіра, 2004. 284 с. .
9. Крашеніннікова Т.В., Нагорна Ю.А., Подворчан А.З. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро, 2018. Ч.1. 94 с.
10. Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2021. Ч. 2. 72 с.
11. Крашеніннікова Т. В., Поповський А. М., Руколянська Н. В. Українська мова (за професійним спрямуванням): Навчальний посібник. Модульний курс. Дніпропетровськ : Адверта, 2015. 330 с.
12. Новий словник іншомовних слів : 20 000 сл.: слова та сполосполучення / уклад. і передмова О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2007. 848 с.
13. Нові слова та значення: словник / Ін-т української мови НАН України; уклали Л.В. Туровська, Л.М. Василькова. Київ: Довіра, 2008. 271 с.
14. Онуфрієнко Г.С., Пазюк Н.В., Полежаєва Н.А., Руколянська Н.В. Навчальний російсько-український словник фахової термінології для правників /За заг.ред. Г.С. Онуфрієнко. 2-ге вид.доп. Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 2001. 124 с.
15. Онуфрієнко Г.С., Руколянська Н.В. Навчальний російсько-український словник термінології кримінального та кримінального процесуального права /За заг.ред. Г.С. Онуфрієнко. За заг.ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. 120 с.
16. Онуфрієнко Г.С., Руколянська Н.В., Хацер Г.О. Навчальний російсько-українсько-англійський словник термінології кримінального та кримінального процесуального права з мовнокомунікативними завданнями/За заг.ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя : Національний університет «Запорізька політехніка», 2019. 144 с.
17. Полюга Л. М. Словник українських морфем. 3-є вид. Київ: Довіра, 2009. 554 с.

18. Сікорська З. С. Українсько-російський словотворчий словник. 2-е вид. Київ: Освіта, 1995. 256 с.
19. Словник паронімів української мови / Укл. Д.Г. Гринчишин, О.А. Сербенська. Київ: Радянська школа, 1986. 221 с.
20. Словник синонімів української мови: У 2 т. / укл. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. Київ: Наук. думка, 1999–2000. Т. 1. 1040 с., Т. 2. 960 с.
21. Словник синонімів української мови: понад 2500 синонімічних гнізд / О. С. Вусик. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 576 с.
22. Словник української мови в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І.К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
23. Словник юридичних термінів /російсько-український // Укладачі: Андерш Ф., Винник В. О., Красницька А. В., Полешко А.С., Юрчук О.Ф. Київ: Видавництво Юрінком Інтер, 1994. 322 с.
24. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.
25. Тлумачний словотвірний словник новітніх запозичень, складних слів, словосполучень та аббревіатур / Коробова І. О. К., 2019. 503 с.
26. Український правопис. Харків: Фоліо, 2019. 348 с.